

ВИДАВНИЦТВО
РАНОК

Аудіо-
підручники
і посібники

Інтернет-
підтримка

І.М. Літвінова, С.Г. Бутко,
Ю.О. Гарюнова, З.Р. Тищенко

УКРАЇНСЬКА МОВА

Інтерактивний
довідник-практикум
із тестами

2022

Частина

3

- Фонетика
- Графіка
- Орфографія

Отримай
онлайн-
консультацію
автора

Дистанційне
НАВЧАННЯ
і традиційне

ЕЛЕКТРОННИЙ
ДОДАТОК

УДК 811.161.2:37.091.26 (076.3)

У45

Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах
(Лист Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти»
Міністерства освіти і науки України від 06.03.2019 № 22.1/12-Г-90)

У45 **Українська мова.** Інтерактивний довідник-практикум із тестами (у 3 частинах).
Ч. 3. Підготовка до ЗНО / І.М. Літвінова, С.Г. Бутко, Ю.О. Гарюнова, З.Р. Тищенко. —
3-тє вид., перероб. — Харків : Вид-во «Ранок», 2021. — 112 с.

ISBN 978-617-09-5738-2

Видання створено з метою якісної та ефективної підготовки до складання зовнішнього незалежного оцінювання з української мови. У довіднику вміщено теоретичний матеріал, вправи, а також тренувальні тести у форматі ЗНО з розділів «Фонетика. Графіка», «Орфографія», «Стилістика», «Розвиток мовлення».

За цим посібником учні можуть готуватись як самостійно, так і на шкільних уроках або заняттях із репетитором.

Для учнів, абітурієнтів, учителів, репетиторів і всіх, хто прагне здобути й удосконалити знання з української мови.

УДК 811.161.2:37.091.26 (076.3)

Навчальне видання
ЛІТВИНОВА Інна Миколаївна
БУТКО Софія Григорівна
ГАРЮНОВА Юлія Олегівна
ТИЩЕНКО Зара Робертівна

Д178088У.
Підписано до друку 02.07.2021.
Формат 84×108/16. Папір офсетний.
Гарнітура Шкільна. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 11,76.

УКРАЇНСЬКА МОВА
Інтерактивний довідник-практикум
із тестами
(у 3 частинах). Частина 3
Підготовка до ЗНО

Редактор І.В. Ткаченко
Технічний редактор О.В. Сідельникова
Коректор О.О. Якименко
Регіональні представництва
видавництва «Ранок»:
З питань придбання продукції
видавництва «Ранок» звертатися за тел.:
у Харкові — (057) 727-70-80;
Києві — (067) 449-39-65, (093) 177-05-04;
Вінниці — (067) 534-51-62;
Дніпрі — (067) 635-19-85;

ТОВ Видавництво «Ранок»,
вул. Кібальчича, 27, к. 135, Харків, 61071.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК №5215 від 22.09.2016.
Для листів: вул. Космічна, 21а, Харків, 61145.
E-mail: office@ranok.com.ua
Тел. (057) 719-48-65,
тел./факс (057) 719-58-67.
Київ — тел. (044) 229-84-01, e-mail: office.kyiv@ranok.com.ua,
Львів — тел. (067) 269-00-61, e-mail: office.lviv@ranok.com.ua.
Житомирі — (067) 122-63-60;
Львові — (067) 340-36-60;
Миколаєві та Одесі — (067) 551-10-79;
Черкасах — (0472) 51-22-51;
Чернігові — (067) 440-88-93.
E-mail: commerce@ranok.com.ua.

Разом дбаємо
про екологію та здоров'я

«Книга поштою»: вул. Котельниківська, 5, Харків, 61051.
Тел. (057) 727-70-90, (067) 546-53-73.
E-mail: pochta@ranok.com.ua

www.ranok.com.ua

ISBN 978-617-09-5736-8 (Ч. 1)
ISBN 978-617-09-5737-5 (Ч. 2)
ISBN 978-617-09-5738-2 (Ч. 3)

© І.М.Літвінова, С.Г.Бутко,
Ю.О.Гарюнова, З.Р.Тищенко, 2021
© ТОВ Видавництво «Ранок», 2021

І. М. Літвінова, С. Г. Бутко, Ю. О. Гарюнова, З. Р. Тищенко

УКРАЇНСЬКА МОВА

**Інтерактивний довідник-практикум із тестами
(у 3 частинах)**

Частина 3

Схвалено Міністерством освіти і науки України

**ЗА НОВОЮ РЕДАКЦІЄЮ ПРАВОПИСУ
НОВИЙ ФОРМАТ ЗАВДАНЬ**

**Видання відповідає «Програмі зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання
з української мови і літератури, здобутих на основі повної загальної середньої освіти»**

Дорогі старшокласники і вступники!

Пропонуємо до вашої уваги посібник, що допоможе якісно й ефективно підготуватися до ЗНО з української мови. Видання відповідає «Програмі зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання з української мови і літератури, здобутих на основі повної загальної середньої освіти», яка набула чинності з 2020 року (Наказ МОН № 696 від 26.06.2018 року).

Матеріал, який потрібно опрацювати до ЗНО, викладено у 50 заняттях.

Існують два варіанти посібника «Українська мова. Інтерактивний довідник із тестами»: «велике» видання, що містить усі 50 занять, і посібник у трьох частинах («Частина 1. Морфологія. Будова слова. Словотвір», «Частина 2. Лексикологія. Фразеологія. Синтаксис і пунктуація», «Частина 3. Фонетика. Графіка. Орфографія. Стилїстика. Розвиток мовлення»). Для зручності користування нумерація занять у частинах наскрізна.

«Частина 3. Фонетика. Графіка. Орфографія. Стилїстика. Розвиток мовлення» включає матеріал, знання якого перевіряється в третині тестових завдань ЗНО з української мови. Кожне із 14 занять цієї частини містить концентровано викладені теоретичні відомості та вправи на їх закріплення. У кінці кожного заняття розміщено по 12 тестів на повторення в такому вигляді й формулюваннях, як на ЗНО. Окремі заняття присвячені правилам написання власного висловлення та рекомендаціям щодо роботи з текстом.

Для кращого розуміння деяких мовних явищ пропонуємо постійні рубрики. У рубриці «Мовохакер» ми ділимося певними підказками або ж акцентуємо на тому, які завдання з тієї чи іншої теми, найімовірніше, будуть на ЗНО. У рубриці «Зверніть увагу» виділяємо інформацію, яка є найбільш суттєвою в блоці, або вказуємо на винятки з правила. «Словничок-кориснячок» містить мовні одиниці, які слід завчити й знати.

До кожного заняття в електронному додатку подано тести, які можна пройти онлайн.

Якщо ви проходите тести в посібнику, то ключі до них знайдете за QR-кодом.

Щоб вам було цікавіше готуватися до ЗНО, як ілюстративний матеріал ми обирали не лише класичні твори, а й тексти сучасних авторів — М. Бурмаки, С. Вакарчука, А. Кузьменка, О. Положинського, Ю. Саніної, А. Хливнюка та інших, а також вислови відомих людей, зокрема Б. Ступки, Л. Гузара.

Радимо вам для кращого запам'ятовування робити в посібнику позначки, виділяти інформацію різними кольорами.

За нашим посібником ви можете працювати самостійно, з учителем на уроках чи на додаткових заняттях із репетитором.

Упевнені, що наполеглива й систематична підготовка неодмінно приведе вас до бажаного результату на ЗНО. Вірте в себе! Працуйте продуктивно! Мисліть творчо!

Щиро бажаємо успіху!

Ключі

Для завантаження додаткових матеріалів за кожною темою:

1. Увійдіть на сайт **interactive.ranok.com.ua**
2. Зареєструйтеся, натиснувши кнопку «Зареєструватися зараз»
3. Під час реєстрації оберіть статус «Я вчитель» або «Я учень»
4. На головній сторінці в поле для введення скретч-коду введіть код 1780740
5. Натисніть кнопку «ОК» та завантажте матеріали

Ми в соцмережах:

на сторінці «Підготовка до ЗНО. Українська мова та література» за адресою **facebook.com/ZNO.Ranok**
Ви зможете отримати онлайн-консультацію авторів та висловити побажання щодо вдосконалення посібника

Під час підготовки до ЗНО Ви можете скористатись **аудіопідручником «Українська література. 11 клас»** О. Борзенка, О. Лобусової та **інтерактивною аудіохрестоматією «Українська література»** З. Тищенко, Ю. Гарюнової, І. Літвінової, С. Бутко

Служба технічної підтримки:

тел. (066) 576-53-75, (098) 037-54-68
(понеділок—п'ятниця з 10⁰⁰ до 18⁰⁰)
interactive@ranok.com.ua

Фонетика. Графіка

Заняття 37

Тести онлайн

ФОНЕТИКА. ГРАФІКА

- Фонетика як розділ науки про мову
- Характеристика приголосних звуків
- Графіка як розділ науки про мову
- Співвідношення між буквами та звуками в українській мові. Фонетична транскрипція

● Фонетика як розділ науки про мову

В усному спілкуванні ми використовуємо **звуки мовлення**. Окремо взяті звуки не мають значення, вони створюють зовнішню звукову оболонку слів і тим самим допомагають відрізнити одне слово від іншого.

Звук є основною одиницею **фонетики** — розділу мовознавчої науки, що вивчає звуковий склад мови, досліджує звукову систему, умови творення звуків, їхню роль в оформленні людської думки, класифікацію звуків, різні звукові зміни тощо.

Звуки творяться мовним апаратом людини за допомогою **голосу** (коливанням голосових зв'язок) і **шуму** (під час подолання струменем повітря перешкод, утворюваних на його шляху мовними органами — губами, зубами, язиком).

Загальна кількість звуків української мови — 38.

Залежно від участі голосу та шуму всі звуки поділяються на голосні та приголосні.

Голосні звуки	Приголосні звуки
основу становить голос (їх можна проспівати)	основу становить шум і голос або тільки шум
б: [і], [и], [е], [у], [о], [а]	32: [б], [п], [д], [д'], [т], [т'], [г], [к], [ф], [ж], [з], [з'], [ш], [с], [с'], [л], [х], [дж], [дз], [дз'], [ч], [ц], [ц'], [в], [й], [м], [н], [н'], [л], [л'], [р], [р']
на письмі позначаються літерами: <i>і, у, е, у, о, а, я, ю, є, ї</i>	на письмі позначаються літерами: <i>б, в, г, ґ, д, ж, з, й, к, л, м, н, п, р, с, т, ф, х, ц, ч, ш, щ</i>

Зверніть увагу! В українській мові є приголосні звуки [г] і [г']. У вимові [г] звук проходить ніби крізь щілину (як, приміром, [х]); [г'] вимовляється одномоментно (схожий на [к]) і порівняно дзвінкіше. Обидва звуки питомо українські, але звук [г'] у радянські часи був вилучений з обігу, а літера *ґ ґ'* — з української абетки. У сучасній мові звук [г'] уживається в низці слів (а також спільнокоренових із ними): *аґрус* (ягода), *гава* (ворона), *газда* (господар — діалектне), *ґанок* (прибудова біля будинку), *ґатунок* (сорт), *ґвалт* (крик), *ґедзь* (муха), *ґелґотати* (крик гусей), *ґніт* (у лампі), *ґогель-могель* (напій), *ґрати* (решітка), *ґречний* (ввічливий), *ґринджоли* (санчата), *ґрунт*, *обґрунтувати*, *ґудзик*, *ґуля*, *дзига* (іграшка) та ін.

У деяких словах звуки [г'] та [г] є смислорозрізнявальними: *грати у футбол — посадити за ґрати, рабовласницький ґніт — гніт у лампі*.

Звук [г] актуальний для низки власних назв іншомовного походження (*Маґатма Ґанді, Ґогвортс*).

Завдання 186 Оберіть і впишіть літеру Г чи Ґ для позначення потрібного звука в слові.

___ітара, ___ендерний, ___арний, ___рифель, ___оріх, е ___оцентричний, ___реч-
ний, ___речка, ма ___азин, ___енерація, ___римаса, ___рафіті, кори ___увати, ___ра-
ція, ви ___ода, до ___овір, ___ел ___отіти, ___алас, де ___устація, ___андбол, ___рунтовний,
ор ___анізм, ___уля, ___ума, ___атунок, ___алка, ___ава, ла ___уна.

Завдання 187 Оберіть і впишіть літеру Г чи Ґ для позначення потрібного звука на місці пропусків. Прочитайте скоромовки, звертаючи увагу на вимову звуків [г] і [г'].

- 1) ___одувала ___ава ___авенят на ___анку, з ___отувала в ___орщику ___арну запіканку.
- 2) ___ава ___аву запитала:
— Ти на ___анок не літала?
— Не літала я на ___анок,
То й про ___авила сніданок!

● Характеристика приголосних звуків

За участю *шуму* й *голосу* у вимові приголосні поділяються на *сонорні* та *шумні*. У творенні **сонорних** (від лат. «звучний») голос переважає над шумом, таких звуків в українській мові дев'ять (див. таблицю). Решта приголосних **шумні**, вони поділяються на **дзвінкі** та **глухі**: якщо голосові зв'язки більш напружені при вимові, створюються дзвінкі шумні приголосні звуки, при розслаблених голосових зв'язках створюються глухі шумні приголосні.

Дзвінкі та глухі приголосні утворюють пари.

сонорні		[в], [м], [л], [л'], [й], [н], [н'], [р], [р']											
шумні	дзвінкі	[б]	[д]	[д']	[г]	[г']	[з]	[з']	[ж]	[дж]	[дз]	[дз']	—
	глухі	[п]	[т]	[т']	[к]	[х]	[с]	[с']	[ш]	[ч]	[ц]	[ц']	[ф]

Зверніть увагу! Глухий звук [ф] в українській мові співвідносного дзвінкого звука не має.

МОВОХАКЕР Запам'ятати сонорні приголосні можна у слові *МіНеРаЛоВиЙ*; глухі приголосні у фразі *ЦаП ХоЧе ФіСтаШКи*.

За **акустичними характеристиками** частину приголосних визначають як **свистячі** та **шиплячі**.

свистячі	[з]	[з']	[с]	[с']	[ц]	[ц']	[дз]	[дз']
шиплячі	[ж]	—	[ш]	—	[ч]	—	[дж]	—

Приголосні характеризуються також за **ступенем м'якості**:

- **тверді**: [д], [дз], [т], [з], [с], [ц], [л], [н], [р], [б], [п], [в], [м], [ф], [ж], [ш], [ч], [дж], [г], [к], [х], [г'];
- **м'які**: [й], [д'], [т'], [з'], [с'], [ц'], [л'], [н'], [р'], [дз'];

Зверніть увагу! Майже всі м'які звуки утворюють пари з твердими: [д] — [д'], [т] — [т'] і т.д. Тільки м'який звук [й] не має пари серед твердих.

- **пом'якшені:** губні [б'], [п'], [в'], [м'], [ф']; шиплячі [ш'], [ч'], [ж'], [дж']; задньоязикові [г'], [к'], [х'], глотковий [ґ'].

Запам'ятайте! У транскрипції м'якість приголосних позначається знаком ('), пом'якшення — ('). Порівняйте позначення приголосних у слові вісь [в'іс']. Для позначення м'якості звука [й] такий знак не використовують, адже буква **й** завжди позначає м'який звук.

МОВОХАКЕР Запам'ятати м'які приголосні можна за допомогою фрази *Дзідзьо, де ти з'їси ці лини?* + р: у ній є всі літери, які позначають потрібні приголосні звуки.

Завдання 188 Літери на позначення сонорних приголосних у тексті обведіть кружечком, на позначення шумних дзвінких підкресліть однією рисою, шумних глухих — двома.

Знов зозулі голос чути в лісі,
Ластівки гніздечко звили в стрісі.
А вівчар жене отару плаєм,
Тьохнув пісню соловей за гаєм.
Всюди буйно квітне черемшина,

Мов до шлюбу вбралася калина.
Вівчаря в садочку,
В тихому куточку,
Жде дівчина, жде
(М. Юрійчук).

Завдання 189 З'ясуйте, якими звуками відрізняються слова. Запишіть транскрипцію слів, зверніть увагу на позначення м'якості приголосних.

кінь — кинь .....
лин — лінь .....
рів — рив .....
поріг — пиріг .....
щука — куці .....
сині — сіни .....
саду — сяду .....
кіт — кит .....
сила — сіла .....
вити — віти .....
мили — милі .....

Завдання 190 Знайдіть у кожному варіанті звук, який «випадає» з ряду за певною ознакою; поясніть думку.

Приклад: [б], [к], [ф], [с], [й] — зайвий [й], оскільки він сонорний, а решта шумні (а також м'який, а решта — тверді).

- 1) [ш], [ч], [дж], [с] .....
- 2) [д], [г], [б], [ф], [з] .....
- 3) [з], [с], [ш], [ц], [дз] .....
- 4) [й], [т'], [в'], [л'], [н'] .....
- 5) [с], [ж], [ч], [ш], [п] .....
- 6) [м], [н], [ч], [л], [в] .....

Графіка як розділ науки про мову

Для відтворення усного мовлення на письмі використовуються літери. Способи графічного позначення звуків мовлення та співвідношення між звуками й буквами вивчає розділ мовознавства **графіка**.

Оснoву сучасної української графіки становлять літери (великі та малі), апостроф, розділові знаки, знак наголосу.

Сучасний український алфавіт складається із **33 літер**, кожна з яких має графічне позначення і назву.

А, а	а
Б, б	бе
В, в	ве
Г, г	ге
Ґ, ґ	ґе
Д, д	де
Е, е	е
Є, є	є
Ж, ж	же
З, з	зе
И, и	и

І, і	і
Ї, ї	ї
Й, й	йот
К, к	ка
Л, л	ел
М, м	ем
Н, н	ен
О, о	о
П, п	пе
Р, р	ер
С, с	ес

Т, т	те
У, у	у
Ф, ф	еф
Х, х	ха
Ц, ц	це
Ч, ч	че
Ш, ш	ша
Щ, щ	ща
Ь	м'який знак
Ю, ю	ю
Я, я	я

Отже, в українському алфавіті:

10 літер на позначення **голосних** звуків: а, я, е, є, и, і, ї, о, у, ю;

22 літери на позначення **приголосних**: б, в, г, ґ, д, ж, з, й, к, л, м, н, п, р, с, т, ф, х, ц, ч, ш, щ;

1 літера ь (м'який знак) не позначає звука, але показує м'якість попереднього приголосного.

Зверніть увагу! Неправильно говорити «голосна/приголосна літера», правильно «літера на позначення голосного/приголосного звука».

Алфавіт використовується для впорядкування слів у словниках, укладання різних списків і каталогів. Слова, що починаються на одну літеру, розміщуються в алфавітному порядку за наступною літерою.

Завдання 191 Вивчіть український алфавіт напам'ять.

Завдання 192 Пронумеруйте згідно з алфавітним порядком 1) прізвища українських письменників (пригадайте їхні псевдоніми), 2) назви обласних центрів України.

- 1) Квітка, Левицький, Рудченко, Тобілевич, Косач, Кандиба, Фітільов, Губенко;
- 2) Львів, Івано-Франківськ, Тернопіль, Дніпро, Рівне, Київ, Луцьк, Хмельницький, Чернівці, Вінниця, Харків, Суми, Ужгород, Полтава, Херсон, Кропивницький, Житомир, Одеса, Черкаси, Миколаїв, Чернігів, Запоріжжя, Донецьк, Луганськ, Сімферополь.

● Співвідношення між буквами та звуками в українській мові. Фонетична транскрипція

Для фіксації звукового складу слова на письмі використовують **транскрипцію** — спеціальний спосіб передання звуків за допомогою графічних знаків, що має якнайточніше відбивати особливості вимови.

Розроблена спеціальна система символів, за допомогою яких фіксується жива вимова:

- звуки мовлення на письмі позначаються у квадратних дужках [a];
- у транскрипції всі слова пишуться з малої літери;
- кожному звуку відповідає окрема буква транскрипції (інколи з допоміжними позначками);
- у транскрипції немає літер *я, ю, є*: вони позначають голосні [a], [y], [e] відповідно і м'якість попереднього приголосного або два звуки [йа], [йу], [йе] залежно від позиції в слові. Порівняйте: *пюре* [п'урé] — *п'ю* [пйу];

Зверніть увагу!

Літери *я, ю, є* позначають два звуки в таких позиціях:

на початку слова — *яблуко* [й'а́блуко];

після голосного — *мию* [мй'йу];

після апострофа та м'якого знака — *п'ять* [пй'ат']; *Ньютон* [н'йуто́н];

- літери *ї, щ* завжди позначають два звуки [йі] та [шч] відповідно: *їжак* [йіжа́к], *щука* [шчу́ка];
- існують звуки [дж], [дз], що на письмі завжди позначаються двома літерами *дж, дз*, наприклад: *джміль* [джм'і́л'], *дзига* [дзі́га];
- літери *м'який знак* немає в транскрипції, оскільки вона не позначає звука, а показує м'якість попереднього приголосного;
- знака апострофа в транскрипції немає: він показує роздільну вимову звуків, що позначаються літерами *я, ю, є* та *ї*: *м'яч* [мй'ач], *п'ю* [пйу], *в'є* [вй'е], *з'їзд* [зі́зд];
- наголос позначають угорі праворуч від наголошеного голосного, наприклад: *весна* [ве"сна́];
- довгий приголосний позначаємо в транскрипції знаком (:), наприклад: *сіллю* [с'і́л':у];
- у вимові ненаголошеного голосного позначаємо наближення до іншого звука, наприклад, *земля* [зе"мл'а́]. Зверніть увагу, що в абсолютному кінці слова звуки вимовляєм чітко: *сісти* [с'і́сти].

МОВОХАКЕР У текстах ЗНО пропонують визначити кількісне співвідношення звуків і літер у словах. Під час виконання таких завдань не витрачайте часу на підрахунки. Міркуйте так: у слові *яма* на один звук більше, бо літера *я* позначає 2 звуки; у слові *день* на один звук менше, бо літера *ь* не позначає звука.

Завдання 193 Знайдіть і виправте помилки в транскрипції поданих слів.

[джмі́л], [чита́нна], [ствéрджу́йу], [піджа́к], [дор'і́шка], [гелготáти], [віро́щені], [см'і́х], [цвйах], [ші́стсо́т], [пор'і́х], [жі́нка], [п'ат'], [мо́лоді́ст], [весн'а́нка].

Завдання 194 Запишіть транскрипцію поданих слів. Зверніть увагу на відмінність вимови слів у групах.

пюпі́тр — п'ю .....
в'яжу — свято .....
пишу — пищу .....
буран — бур'ян — буря .....
плюш — плющ .....
витер — вітер .....
Аляска — альянс .....

Завдання 195 Запишіть подані слова в три стовпчики: 1) однакова кількість звуків і літер, 2) звуків більше, ніж літер, 3) звуків менше, ніж літер.

Європа, Соловйов, солов'ї, насіння, м'ята, тьмяно, свято, в'язати, порядний, подвір'я, м'який, духмяний, харківський, київський, рясний, пір'я, яскраво, лячно, Гриценко, Грищенко, обличчя, дзвінок, джміль, багаття, сім'я, ідея, ячмінь, розбуджений, щока, відзначити, дають, зілля, воджу.

.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....

Як на ЗНО

1 В алфавітному порядку записано всі слова рядка

- А** Іванов, Іваненко, Іванченко, Іванюк
- Б** блакитний, синій, бузковий, чорний
- В** завтра, звечора, звичай, звітність
- Г** мряка, дощ, злива, негода
- Д** Федоров, Петров, Сидоров, Михайлов

2 Однакова кількість звуків і букв у кожному слові рядка

- А** ґрунт, щастя, їхній
- Б** щедрий, сьогодні, Україна
- В** колія, дощ, льон
- Г** львів'яни, юність, під'їжджати
- Д** піджак, п'еса, мільйон

3 Літери **я, ю, є** позначають два звуки в усіх словах рядка

- А** Яків, сяйво, реп'ях, рясний
- Б** Ілля, молодістю, кар'єра, рядовий
- В** мільярд, двоярусний, ім'я, янгол
- Г** П'ятихатки, моряк, маяк, траєкторія
- Д** з'ясувати, свято, Зоя, яструб

4 Лише тверді приголосні в усіх словах рядка

- А** навчання, успіх, школа, теорема
- Б** університет, свято, Харків, фестиваль
- В** Львів, кав'ярня, традиція, бруківка
- Г** парашут, дивак, щиро, оратор
- Д** човен, лікар, погода, Європа

- 5 На місці пропусків пишеться літера *г* в усіх словах рядка
- А деле..ація, об..рунтування, ве..етаріанець
  - Б ..атунок, а..рус, ..речний
  - В ..речаний, ..азда, ..ідний
  - Г ..іпотенуза, ви..раш, відео..ра
  - Д а..ітація, ..ринджоли, ..удзик

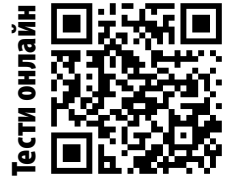
- 6 Спільнокореневими до слова *ніж* є всі слова, ОКРІМ
- А ножовий
  - Б ножиці
  - В ножівка
  - Г ніжний

Прочитайте текст і виконайте завдання 7—10

(1)Старі люди розповідали, що *в/давнину*, коли на Поділля *вривалися* татари, у цих болотах знаходили порятунок околицьні села. (2)Данило сходить із дороги і прямує *на/в/простець*: так *на/багато* ближче додому. (3)*З/боку*, в просі, обі-звалася куріпка. (4)Добре що саме став підводитись місяць, накладаючи мазки на невиразно окреслені хмари.

- 7 Слово *вривалися* в тексті можна замінити усіми словами, ОКРІМ
- А вдиралися
  - Б вторгалися
  - В потрапляли
  - Г здійснювали набіги
- 8 У тексті треба окремо писати сполуку слів
- А в/давнину
  - Б на/в/простець
  - В на/багато
  - Г з/боку
- 9 Пунктуаційну помилку допущено в реченні
- А першому
  - Б другому
  - В третьому
  - Г четвертому
- 10 Уточнювальною обставиною ускладнено речення
- А перше
  - Б друге
  - В третє
  - Г четверте
- 11 Звуків більше, ніж букв, в усіх словах рядка
- А аякже, більярд, майбутнє
  - Б щастя, історія, м'яч
  - В віщун, вокзал, шиньйон
  - Г альянс, манікюр, комп'ютер
  - Д юність, фігура, навчання
- 12 Буквосполучення ДЖ, ДЗ позначають один звук в усіх словах рядка
- А дзьоб, підземний, джура
  - Б джойстик, відзвітувати, дзенькіт
  - В піджак, дзеркало, ходжу
  - Г гаджет, відзнака, джміль
  - Д дзвіночок, підживити, дзиґа

ОРФОЕПІЯ

Тести онлайн

- Орфоепія як розділ науки про мову
- Правила вимови голосних звуків в українській мові
- Правила вимови приголосних звуків в українській мові
- Спрощення в групах приголосних
- Основні випадки уподібнення приголосних

Орфоепія як розділ науки про мову

Правила вимови звуків вивчає розділ мовознавчої науки **орфоепія**.

Правила вимови голосних звуків в українській мові:

- усі голосні звуки в наголошеній позиції вимовляємо чітко: л[é]бі́дь, в[и́]шня;
- у ненаголошеній позиції [е], [и] вимовляємо як [e^н], [и^н]: л[е^н]бі́дка, в[и^н]шне́вий. Останній склад вимовляємо чітко, тому ненаголошені голосні в абсолютному кінці слова не мають наближення: мо́в[и], зв[и́]чн[е];
- звук [о] ніколи не наближається до [а]: с[о́]л[о]д[о]ш[и];
- ненаголошений [о] вимовляємо як [o^н] перед складом із наголошеним [у́] або [і́]: к[o^н]м'ю́тер, д[o^н]ві́рливий.

Завдання 196 Надпишіть усі голосні звуки над літерами в тексті відповідно до вимови. Прочитайте скоромовки, звертаючи увагу на вимову звуків [e^н], [и^н] та [o^н].

- 1) В маленької горлички туркотливе горлечко.
Горличка туркоче, горличка воркоче.
Туркотлива горличка прочищає горлечко.
- 2) В горішнику горішина горішками обвішана.
Оришка й Тимішко струшують горішки (Грицько Бойко).

Правила вимови приголосних звуків в українській мові:

- губні [б], [п], [в], [м], [ф] та звук [р] у кінці слова і складу вимовляються твердо: с[і]л[м], Ха[р]ків. Ці звуки зберігають тверду вимову перед **я, ю, є, ї**, що позначають два звуки: п'я́ть — [п'йа]ть, Григор'є́в — Григо[р'йе]в;
- шиплячі [ж], [ч], [ш], [дж] вимовляються твердо: [ж]иття, [ч]асто, по[ш]та, [дж]міль. Шиплячі дещо пом'якшуються в позиції перед звуком [і] та звуками [у], [а], що на письмі позначено літерами **ю, я**: [ж']інка, ві́р[ш']і, ні[ч']ю;
- звукосполучення [шч], яке в українській мові графічно позначається літерою **щ**, вимовляється чітко й твердо, оскільки є поєднанням твердих шиплячих приголосних: бор[шч], [шч]осере́ди, Ха́рків[шч]ина;
- звуки [дж], [дз], кожен з яких графічно позначається двома літерами, вимовляються зливо та дзвінко: пі[дж]ак, по[дз]вонити;

- дзвінки приголосні в кінці слова чи складу не втрачають дзвінкості: *наро[д]*, *дока[з]*, *допомо[г]ти*, *у поря[д]ку*, окрім [г] у словах *ле[х]ко*, *во[х]ко*, *ні[х]ті*, *кі[х]ті*, *ді[х]тяр*;
- оглушуються префікси *роз-*, *з-* перед глухим приголосним: *ро[с]писка*, *[с:]ув*;
- глухі приголосні перед дзвінками вимовляємо дзвінко: *во[г]зал*, *фу[д]бол*;
- сонорний звук [в] ніколи не оглушується, а вимовляється як [в] або короткий [у] (у транскрипції [ʋ]: *Льво[в]а*, *Льві[ʋ]*).

У процесі мовлення звуки впливають один на одного й зазнають змін, які можуть бути як закріпленими на письмі, так і спостерігатися лише в усному мовленні. Більшість таких змін зумовлена тенденцією української мови до **милозвучності**, що полягає в прагненні до мелодійної вимови й уникненні складних поєднань звуків.

Завдання 197 Надпишіть усі приголосні над літерами в тексті відповідно до вимови. Прочитайте скоромовки, дотримуючись правил української вимови.

1. Черепаша чаплю вечором пригощала чаєм з печивом.
2. Щедрий дощик площу полоще.
3. Наш садівник розсадівникувався.
4. Пироги припечені, перцем переперчені.
5. В чаплі чорні черевички, чапля чапа до водички.

● Спрощення в групах приголосних

У процесі словотворення та словозміни подекуди виникають сполучення кількох приголосних, що є складними для вимови. У таких звукосполученнях випадає один із кількох сусідніх приголосних, тобто відбувається **спрощення**. Цей процес може спостерігатися як на рівні усного мовлення, так і бути закріпленим на письмі.

Наприклад:

- *проїЗД* + суфікс *Н* = *проїЗДНий* = *проїЗний* (спрощення закріпилося на письмі, регулюється правилом орфографії);
- *студеНТ* + суфікс *СьК* = *студеНТСьКий* [студён'с'кий] (спрощення відбувається лише у вимові, не закріпилося на письмі).

Закріплені на письмі спрощення:

<i>ждн</i>	<i>тиждень</i> — <i>тижневий</i>
<i>здн</i>	<i>проїзд</i> — <i>проїзний</i>
<i>стн</i>	<i>користь</i> — <i>корисний</i>
<i>стл</i>	<i>лестоці</i> — <i>улесливий</i>
<i>зкн</i>	<i>бризки</i> — <i>бризнути</i>
<i>скн</i>	<i>писк</i> — <i>писнути</i>
<i>слн</i>	<i>масло</i> — <i>масний</i>

Спрощення, **не закріплені** на письмі (які відбуваються лише в усному мовленні), маємо у:

- 1) винятках *зал'ястний*, *кістлявий*, *пестливий*, *хвастливий*, *хвастнути*, *хворостняк*, *шістнадцять*, *дев'яностники*, *випускний*, *вискнути*;
- 2) словах іншомовного походження: *контрастний*, *баластний*, *агентство*;
- 3) словах типу *баскетболістці*, *піаністці*, *тенісистці*, *невістці* у Д. в. й М. в. іменників І відміни (початкова форма — *баскетболістка*, *піаністка*, *тенісистка*, *невістка*).

Завдання 198 Вставте пропущені літери, де це потрібно. Порівняйте вимову і правопис слів.

Гіган_ський, хорис_ці, радіс_ний, шіс_десят, шелес_нути, свис_нути, піс_ний, перехрес_ний, заїз_ний, форпос_ний, артис_ці, сер_цевий, при-
страс_ний, пес_ливий, абонен_ський, контрак_ник, аспіран_ці, випус_ний.

Завдання 199 Від поданих іменників утворіть прикметники. Прокоментуйте: спрощення відбувається лише у вимові чи закріплене на письмі.

кількість		піст	
тиждень		захист	
якість		кореспондент	
дилетант		швидкість	
зап'ястя		виїзд	
цілість		щастя	

Завдання 200 Перекладіть українською мовою. Підкресліть слова, у яких спрощення приголосних закріплене на письмі.

честный		четверг	
солнце		редкостный	
сердцевина		областной	
стеклянный		счастливый	
гигантский		контрастный	
хвастливый		шестнадцать	

Основні випадки уподібнення приголосних

Явище уподібнення приголосних полегшує вимову й полягає в тому, що один приголосний (переважно наступний) впливає на сусідній (зазвичай попередній), змінюючи його за певною ознакою (дзвінкість, глухість, м'якість тощо).

1. Уподібнення за **дзвінкістю** широко представлене в українській мові. Відбувається між шумними приголосними: глухий перед дзвінким змінюється на свій парний дзвінкий, наприклад: *екзамен* — *e[ɣz]амен*, *баскетболіст* — *баске[дб]оліст*.
2. Уподібнення за **глухістю** для української мови не характерне, подекуди спостерігається у префіксах *роз-*, *з-* перед наступним глухим приголосним (*розказав* — *ро[ск]азав*, — *зцілити* — *[с']ціліти*); рідше в середині слова: *легко* — *ле[хк]о*, *вогко* — *во[хк]о*, *нігті* — *ні[хт']і*, *кігті* — *кі[хт']і*, *дьогтю* — *дьо[хт']ю*.
3. Уподібнюються за **м'якістю** лише приголосні, що утворюють пари «твердий — м'який» (з уже відомої фрази: *Дзідзьо, де ти з'їси ці лини?*) перед м'яким приголосним і свистячі перед [в']: *сніг* — *[с'н']іг*, *цвях* — *[ц'в']ах*.
4. У дієсловах на *-ться* вимовляємо [ц':]: *здається* — *здає[ц':]я*, *хочеться* — *хоче[ц':]я*.
5. Звуки [д], [т] перед свистячими уподібнюються до свистячих, перед шиплячими — до шиплячих: *диспетчер* — *диспе[ч:]ер*, *на нитці* — *на ни[ц':]і*.

6. Шиплячі та свистячі приголосні складно вимовляти підряд, тому вони пристосовуються один до одного.

Запам'ятайте! Завжди наступний звук уподібнює до себе попередній:

- шиплячий + свистячий → свистячий + свистячий: *навчаєшся* — *навчає[с':]я*, *у книжці* — *у кни[з'ц']ї*;
- свистячий + шиплячий → шиплячий + шиплячий: *приніси* — *прині[ш:]и*, *безжальний* — *бе[ж:]альний*.

МОВОХАКЕР Зрозуміти, який звук у який переходить, можна за схемою:

Ж ↔ З   у книжці — у кни[з'ц']ї, безжальний — бе[ж:]альний
 Ч → Ц   на річці — на рі[ц':]ї
 Ш ↔ С   граєшся — грає[с':]я, приніси — прині[ш:]и
 Т → Ч   диспетчер — диспе[ч:]ер
 Т → Ц   болітце — болі[ц:]е
 Д → ДЖ   відчути — ві[джч]ути
 Д → ДЗ   людські — лю[джс']кі

Завдання 201 Прочитайте слова і словосполучення, дотримуючись правил вимови. Зверніть увагу на уподібнення приголосних.

Милує[с':]а, заробі[ч:]ани, я[г'б]и, лі[джб]а, бе[ж:]алісний, боро[д'б]а, Ві[ч:]изна, передає[ц':]я, [шч]епити, вітає[с':]я, е[г'з]амен, пише[ц':]я, найкоро[чш]ий, солда[ц']кий, з'являє[ц':]я, [ц'в'а]х, во[хк]о, п'ятна[джц']ять.

Завдання 202 Визначте, за якою ознакою відбувається уподібнення приголосних у кожному рядку.

- 1) легкий, нігті, кігті, вогко, дьогтю, розказати;
- 2) пісня, мужність, листя, сніг, охайність;
- 3) молотьба, вокзал, анекдот, айсберг, просьба;
- 4) зшити, розширити, розчервонілий, розжеврівся, зжовтілі;
- 5) на дошці, дізнаєшся, на подушці, у стрічці, донечці;
- 6) Вітчизна, завітчана, відчуття, відчистити;
- 7) сміється, грається, пишеться, чується, здається.

Завдання 203 Запишіть транскрипцію поданих слів. Знайдіть і поясніть явища уподібнення приголосних.

уквітчаний		доторкнешся	
людський		схилиться	
виріспи		з'являєшся	
кігті		Марічці	
болітце		легко	
в'ються		світ	
на полиці		вітаєшся	

Як на ЗНО

- 1** Звук [з] є в кожному слові рядка
- А** подзвонити, завтра, з'єднувати
  - Б** айсберг, визирати, знову
  - В** зірка, дзюдоїст, зозуля
  - Г** заїжджати, зяблик, зерно
  - Д** мозаїка, віз, кузня
- 2** Однаковий звук позначають букви, підкреслені в окремих словах речення
- А** У нас сьогодні свято — весілля брата.
  - Б** Нас вразив безшумний зелений ліс.
  - В** На чистій сорочці чорніла пляма.
  - Г** Цими днями дивилися боротьбу за першість району.
  - Д** У книжці запропоновано цікаві заняття.
- 3** Спрощення приголосних позначається на письмі в усіх словах рядка
- А** шіс..десят, віс..ник, безчес..ний, мас..ний
  - Б** мес..ник, радіс..ний, улес..ливо, капос..ний
  - В** контрас..ний, проїз...ний, балас...ний, тиж...невий
  - Г** кіс..лявий, хвас...ливий, аспіран..ський, аген..ство
  - Д** буревіс..ник, сер...цевий, компос...ний, студен...ський
- 4** Помилку допущено в рядку
- А** совісний, прихвостні, учасник
  - Б** контекстний, заздрісний, хруснути
  - В** меценатство, пристрасний, шістнадцять
  - Г** водоочисний, доблесний, цілісний
  - Д** диригентський, швидкісний, гігантський
- 5** Уподібнення за дзвінкістю відбувається в обох словах рядка
- А** футбол, кігті
  - Б** якби, молотьба
  - В** отже, легко
  - Г** казка, анекдот
  - Д** ліжко, кісьба
- 6** Лексичну помилку допущено в рядку
- А** сім п'ятниць на неділі
  - Б** мати дві ліві руки
  - В** за тридев'ять земель
  - Г** дерти три шкури
  - Д** до сьомого поту

Прочитайте текст і виконайте завдання 7—10

(1) Уночі не спалося, а вдень не робилося. (2) Безладна *сітка* думок ворухилася в голові, і *світ* він бачив сьогодні, *не/мовби* через якусь *не/видиму* сітку. (3) Він сердився на себе й на дівчину, відводив її від очей, а вона знову з'являлася, і довкола нього *не/ждано* дзвенів то дівочий *сміх*, то *смуток* учорашньої *пісні*. (4) Він сам *не/знав*, що робиться в ньому, і що йому треба робити надалі. (5) Найкраще було б *не/сподівано* зустрітися з дівчиною, а може, найкраще зовсім не зустрічатися.

- 7 У тексті треба окремо писати
- А не/мовби
  - Б не/видиму
  - В не/ждано
  - Г не/знав
  - Д не/сподівано
- 8 У знахідному відмінку вжито в тексті іменник
- А сітка
  - Б світ
  - В сміх
  - Г смуток
  - Д пісні
- 9 Пунктуаційну помилку допущено в реченні
- А першому
  - Б другому
  - В третьому
  - Г четвертому
  - Д п'ятому
- 10 Вставне слово є в реченні
- А першому
  - Б другому
  - В третьому
  - Г четвертому
  - Д п'ятому
- 11 Спрощення приголосних позначається на письмі в усіх словах рядка
- А очис..ний, індивідуаліс..ський, нещас..ний
  - Б кількіс..ний, хрес..ний, студен..ці
  - В хвас..нути, консультан..ський, дисиден..ство
  - Г пристрас..ний, віс..ник, фігурис..ці
  - Д якіс..ний, сер..цебиття, доброчес..ний
- 12 Уподібнення приголосних відбувається в кожному слові рядка
- А болітце, бджілка, повість
  - Б гідність, відчуття, казка
  - В людські, стежка, цвіт
  - Г з'являється, боротьба, легко
  - Д завітчана, гість, книжка

Тести онлайн

НАГОЛОС. СКЛАД

- Наголос
- Складні випадки наголошування слів
- Склад
- Правила переносу слів із рядка в рядок
- Технічні правила переносу

● Наголос

Наголос — інтонаційне виділення одного зі складів кількаскладового слова.

Для позначення наголосу на письмі, переважно в транскрипції, використовують знак (´) угорі над наголошеним голосним.

Наголос завжди падає на голосний звук у складі. Голосний звук і склад, на який падає наголос, називаються **наголошеними**; решта голосних і відповідні склади — **ненаголошеними** (у слові *лис-то-па́д* третій склад наголошений, інші ненаголошені).

В українській мові наголос **вільний**, тобто може припадати на будь-який склад у слові незалежно від частин слова, наприклад: *со́нце, на́пис* (1-й склад), *вода́, дубо́вий* (2-й), *молоко́, молоді́й* (3-й) тощо.

Український наголос **рухомий**, оскільки може пересуватися у формах одного слова з одного складу на інший: *весна́, ве́сни*.

Оскільки загального правила наголошення та пересування наголосу в словах української мови немає, варто запам'ятовувати його в кожному окремому випадку, а при ускладненнях звертатися до орфографічних та орфоепічних словників.

Щодо наголосу в українській мові необхідно пам'ятати:

1. Не наголошують однокладові службові частини мови, вони приєднуються до повнозначних слів і утворюють одне фонетичне слово: *під небом* [п'ідне́бом], *на дошці* [надо́с'ці].
2. Особливу увагу варто звертати на слова, у яких наголос є смислотворчим чинником, тобто за його допомогою розрізняються лексичні значення слів та їхні граматичні форми: *ви́года* (користь) — *виго́да* (зручність), *відо́мість* (список) — *відомі́сть* (повідомлення, дані, популярність), *се́стри* (Н. в., мн.) — *сестри́* (Р. в., одн.).
3. Є низка слів із подвійним наголошенням, тобто правильно можна наголошувати два різні склади: *алфа́віт* — *алфа́віт*, *ба́йду́же* — *ба́йду́же*, *весня́ний* — *весня́ний*, *за́вжди* — *завжди́*, *ма́буть* — *мабу́ть*, *по́милка* — *помі́лка*, *просто́й* — *просто́й*, *ро́збір* — *розбі́р*.
4. Варто звертати увагу на відмінність у наголошенні співзвучних із російською мовою слів: *дочка́, олень, живо́пис, руко́пис* тощо.

Зверніть увагу! У поетичних текстах трапляються відхилення від нормативного наголошування, що зумовлено віршовим розміром чи римою:

Не поет, у кого ду́мки
Не літають вільно в світі
(Леся Українка).

Ой жаль мені буде:
Візьму́ть її люди —
Моя не буде! (Нар. тв.).

● Складні випадки наголошування слів

✓ Словничок-кориснячок

Повний перелік слів із нормативним наголосом, що треба знати до ЗНО, подано за посиланням (дивись QR-код).

Наголос на першому складі	Наголос на другому складі	Наголос на третьому складі
випа <u>д</u> ок	вида <u>н</u> ня	агроно <u>м</u> ія
висі <u>ти</u>	визво <u>ль</u> ний	болоти <u>ст</u> ий
вита <u>ра</u> та	визна <u>н</u> ня	бюлетен <u>ь</u>
відго <u>м</u> ін	вимо <u>га</u>	вантажі <u>в</u> ка
вірш <u>і</u> , вірш <u>ів</u>	вищиза <u>н</u> ий	відвез <u>ти</u>
грош <u>і</u> , грош <u>ей</u>	вітчи <u>м</u>	віршови <u>й</u>
да <u>н</u> о	грабл <u>і</u>	гороши <u>на</u>
дивлячи <u>сь</u>	гурто <u>ж</u> иток	добови <u>й</u>
донька	дани <u>на</u>	жалюз <u>і</u>
дрова	добу <u>т</u> ок	запита <u>н</u> ня
зага <u>д</u> ка	дові <u>д</u> ник	заробі <u>т</u> ок
за <u>с</u> тавка	до <u>ц</u> ент	зобраз <u>и</u> ти
зв <u>и</u> сока	до <u>ч</u> ка	ката <u>л</u> ог
зда <u>л</u> ека	завда <u>н</u> ня	кіломе <u>т</u> р
зо <u>з</u> ла	інду <u>с</u> трія	кропи <u>в</u> а
зра <u>н</u> ня	кварта <u>л</u>	куліна <u>р</u> ія
зруч <u>н</u> ий	котри <u>й</u>	листопа <u>д</u>
ко <u>л</u> есо	крице <u>в</u> ий	металу <u>р</u> гія
ко <u>л</u> ія	літо <u>п</u> ис	обіця <u>н</u> ка
лю <u>б</u> ий	мере <u>ж</u> а	одина <u>д</u> цять
на <u>ч</u> инка	навча <u>н</u> ня	переля <u>к</u>
не <u>д</u> руг	на <u>п</u> ій	порядко <u>в</u> ий
оле <u>н</u> ь	нена <u>в</u> идіти	посере <u>д</u> ині
подру <u>г</u> а	нов <u>и</u> й	псевдо <u>н</u> ім
по <u>з</u> начка	обра <u>н</u> ня	розв'яз <u>а</u> ння
прия <u>т</u> ель	одна <u>к</u> овий	розд <u>р</u> ібни <u>й</u>
ра <u>з</u> ом	озна <u>к</u> а	рукопи <u>с</u> ний
ре <u>м</u> інь	опто <u>в</u> ий	сантиме <u>т</u> р
ре <u>ш</u> ето	ота <u>м</u> ан	симет <u>р</u> ія
ринко <u>в</u> ий	пере <u>к</u> ис	сімде <u>с</u> ят
свер <u>д</u> ло	пере <u>п</u> ис	стовідсо <u>т</u> ковий
спи <u>н</u> а	пізн <u>а</u> ння	тексто <u>в</u> ий
ста <u>т</u> уя	піце <u>р</u> ія	те <u>ч</u> ія
фо <u>л</u> ьга	пона <u>т</u> тя	українськи <u>й</u>
фор <u>з</u> ац	промі <u>ж</u> ок	урочи <u>ст</u> ий
ца <u>р</u> ина	руко <u>п</u> ис	фахови <u>й</u>
це <u>н</u> тнер	ру <u>с</u> ло	чарівни <u>й</u>
(немає) ча <u>с</u> у	сере <u>д</u> ина	чергов <u>и</u> й
ще <u>л</u> епа	фено <u>м</u> ен	чотирна <u>д</u> цять
щи <u>п</u> ці	чорно <u>з</u> ем	ярмарко <u>в</u> ий

Завдання 204 Поставте наголоси у словах. Перевірте за таблицею.

Визвольний, вимога, дочка, каталог, кілометр, листопад, навчання, запитання, розв'язання, одинадцять, псевдонім, рукопис, сантиметр, черговий, квартал, випадок, виправдання, вірші, недруг, зобразити.

Завдання 205 Перекладіть українською мовою. Порівняйте наголошування слів.

дочь		крапива	
олень		много песен	
спина		новый	
разведка		далеко живем	
подруга		рукопись	
приятель		который	

● Склад

Слова поділяються на склади — частини слова, що утворюються з одного чи кількох звуків і вимовляються одним поштовхом видихуваного повітря. Склад не пов'язаний зі значенням і не збігається з морфемами. У складі обов'язково має бути один голосний звук, саме він утворює склад.

Зверніть увагу! Склад — це фонетична одиниця, тому правильно позначати склади в транскрипції.

Залежно від кількості складів слова поділяються на **односкладові, двоскладові, трискладові** і **багатоскладові**, наприклад: *матч* [мач:], *Харків* [х'ар/к'іў], *матуся* [ма/тў/с'а], *університет* [у/н'і/ве'р/си'е/т'ет].

Склади бувають **наголошені** та **ненаголошені**. Залежно від останнього звуку розрізняють склади **відкриті** (із кінцевим голосним) і **закриті** (із кінцевим приголосним).

Завдання 206 Запишіть запропоновані слова фонетичною транскрипцією. Поділіть їх на склади. Визначте й обведіть відкриті склади.

Наприклад: *квітчати* [(к'в'і)/(ч'а)/(ти)].

львівський		розповсюджений	
надзвичайно		очевидно	
черешенька		рідко	
учотирьох		надія	
стоп'ятдесятиріччя		осінь	

● Правила переносу слів із рядка в рядок

Частини слів з одного рядка в інший переносяться за складами: *вчи-ти-ся, мо-ло-ко, ком-п'ю-тер*.

При цьому варто пам'ятати про деякі особливості.

1. Одну літеру не можна залишати в попередньому рядку чи переносити на наступний: *уда-ча* (а не *у-дача*), *ко-лія* (а не *колі-я*). Отже, не можна розривати для переносу слова типу *яма, їжа, або, моя, око* й подібні.
2. Не можна розривати сполучення літер *дж, дз*, що позначають один звук: *пі-джак, ро-дзин-ка*. Натомість слід розривати їх, коли вони позначають два звуки на межі морфем: *над-земний, під-живити*.
3. Апостроф і м'який знак не можна відривати від попередньої літери: *кар'-єра* (краще *кар'є-ра*), *міль-йон*.
4. При переносі складних слів не можна відривати від другої основи початкову частину, якщо вона не становить складу: *біло-сніжний* (а не *білос-ніжний*).
5. Не можна залишати біля префікса початкову частину кореня, якщо вона не становить складу: *роз-правити* (а не *розп-равити*).
6. Не можна відривати літеру *й* від попереднього голосного: *китай-ський* (а не *кита-йський*), але *за-йменник* (на межі частин слова).
7. Сполучення *йо,ьо* не розриваються: *бо-йовий, льо-тчик*.
8. Не можна розривати ініціальні й комбіновані абревіатури: *ЗНО, ХНУ, Ту-134*.
9. У решті випадків можна довільно переносити слова за складами: *Хар-ків* і *Ха-рків, Дні-про* й *Дніп-ро*. Це правило поширюється й на суфікси: *суспіль-ство, суспільс-тво, суспільст-во*.

Зверніть увагу! Слова із подвоєнням можна переносити двома способами: *ма-ззю, маз-зю*. **Але:** слід надавати перевагу першому варіанту, оскільки він ураховує звукову будову слова [ма́-з':у].

Технічні правила переносу

Не можна розривати:

- ініціали та прізвище: *В.Н. Каразін* (не можна *В. / Н. / Каразін*);
- графічне скорочення та слово, якого воно стосується: *проф. Бакіров* (не можна *проф. / Бакіров*);
- скорочені назви мір і цифри, до яких вони належать: *2022 р.* (не можна *2022 / р.*).

Завдання 207 Позначте скісними рисками можливі варіанти переносу слів із рядка в рядок.

Аукціон, майже, їжджу, середземноморський, життя, позавчора, функція, в'яне, олія, сиджу, сузір'я, суддя, щодня, непорушно, годинник.

Завдання 208 Позначте скісними рисками можливі варіанти переносу слів із рядка в рядок.

Дивний світ. Ти його до скону
Не пізнаєш і не збагнеш.
У природи свої закони.
І своє беззаконня теж (*В. Калашник*).

Як на ЗНО

1 На перший склад падає наголос у слові

- А** любий
- Б** рукопис
- В** доцент

- Г** цінник
- Д** верба

- 2 Другий склад наголошений у слові
- А листопад
  - Б випадок
  - В вимога
  - Г разом
  - Д вірші
- 3 Подвійний наголос в усіх словах, ОКРІМ
- А завжди
  - Б листопад
  - В помилка
  - Г мабуть
  - Д розбір
- 4 НЕ можна переносити з рядка в рядок усі слова у варіанті
- А ущент, сплав, голів
  - Б шию, уміє, юні
  - В ріка, кряж, ями
  - Г ірис, в'юн, гайок
  - Д іду, піон, джгут
- 5 Двоскладовими є всі слова рядка
- А моя любов, весна прийшла
  - Б життя прекрасне, мати час
  - В сади цвітуть, свято наближається
  - Г видно береги, чудова нагода
  - Д брати участь, бувайте здорові
- 6 Не мають закінчення обидва слова в рядку
- А університет, пані
  - Б відчуваючи, сказано
  - В цікаво, процесор
  - Г зів'ялий, зів'явши
  - Д добрий, таксі

Прочитайте текст і виконайте завдання 7—10

(1) Недалеко от Богуслава, коло Росі, в довгому *покрученому* яру розкинулось село Семигори. (2) Яр в'ється гадюкою між крутими горами, між зеленими терасами; од яру на всі боки розбіглись, неначе гілки дерева глибокі рукави й поховались десь далеко в густих лісах. (3) На дні довгого яру блищать рядками ставочки в очеретах, в осоці, зеленіють левади. (4) Греблі *обсаджені столітніми* вербами. (5) В глибокому яру ніби в'ється оксамитовий зелений пояс, на котрому блищать ніби *вправлені* в зелену оправу прикраси *зі срібла*.

- 7 Роль означення в тексті виконують усі виділені слова, ОКРІМ
- А покрученому
  - Б обсаджені
  - В столітніми
  - Г вправлені
  - Д зі срібла

8 Пунктуаційну помилку допущено в реченні

- А** першому
- Б** другому
- В** третьому
- Г** четвертому
- Д** п'ятому

9 Складнопідрядним із підрядною означальною частиною є речення

- А** перше
- Б** друге
- В** третє
- Г** четверте
- Д** п'яте

10 Уточнювальною обставиною ускладнено речення

- А** перше
- Б** друге
- В** третє
- Г** четверте
- Д** п'яте

11 Прочитайте речення (цифра позначає наступне слово).

У **(1)**середині парку височіла **(2)**чарівна **(3)**статуя, яку ми помітили ще **(4)**зда́лека.

НЕПРАВИЛЬНО підкреслено букву на позначення наголошеного голосного у слові, позначеному цифрою

- А** 1
- Б** 2
- В** 3
- Г** 4
- Д** 5

12 Прочитайте речення (цифра позначає наступне слово).

Ми **(1)**разом із **(2)**подругами після **(3)**навчання любимо заходити в **(4)**нову **(5)**піцерію, **(6)**котра розташована за **(7)**квартал від нашої школи. До речі, там пропонують піцу з різною **(8)**начинкою та **(9)**корисні **(10)**напої.

НЕПРАВИЛЬНО підкреслено букви на позначення наголошених голосних у всіх словах, позначених цифрами

- А** 1, 3, 5, 7
- Б** 2, 4, 6, 8
- В** 1, 2, 3, 4
- Г** 6, 7, 8, 9
- Д** 1, 2, 9, 10

Орфографія

Заняття 40

ОРФОГРАФІЯ. ПРАВОПИС ЛІТЕР НА ПОЗНАЧЕННЯ ГОЛОСНИХ. ЧЕРГУВАННЯ ГОЛОСНИХ

Тести онлайн

- Орфографія як розділ науки про мову
- Правопис літер, що позначають ненаголошені голосні [е], [и], [о]
- Поняття про чергування звуків
- Найпоширеніші випадки чергування голосних

● Орфографія як розділ науки про мову

Орфографія — розділ науки про правильне написання слів.

Українська орфографія ґрунтується на трьох основних принципах:

- 1) фонетичному: написання слова визначається його звучанням у літературній мові (*проїзний, паризький, спитати*);
- 2) морфологічному: передбачає однакове написання частин слова незалежно від звучання (пишемо на *дошці*, хоча вимовляємо [на́дóс'ц'і], перевіряємо словом *дошка*; пишемо *весе́ло*, хоча вимовляємо [весе́'ло], перевіряємо словом *весéлий*);
- 3) традиційному: визначає правопис певної групи слів без опори на вимову чи морфологію (ідеться насамперед про літери *я, ю, є, ї, щ*, без яких можна було б обійтися: *щока* [шчока́], *яма* [йа́ма]).

Зверніть увагу! Фонетичний принцип правопису визначальний в українській мові, але не єдиний. Тому твердження про те, що в українській мові як чуємо, так і пишемо, є помилковим! Пригадайте: *смієшся* — *сміє[с:]я*, *безжальний* — *б[е'ж:]альний*.

Орфограма — це написання літери (літер) у слові, для перевірки якого треба застосувати загальноприйняте правило.

Основні орфограми сучасної української мови:

- правопис ненаголошених голосних;
- спрощення в групах приголосних;
- чергування голосних і приголосних;
- зміни приголосних при словотворенні;
- подвоєння і подовження приголосних;
- уживання м'якого знака;
- уживання апострофа;
- правопис префіксів;
- правопис суфіксів;

- правопис власних назв;
- правопис іншомовних слів;
- правила переносу слів із рядка в рядок;
- написання слів (словосполук) разом, окремо або з дефісом.

Правопис літер, що позначають ненаголошені голосні [е], [и], [о]

Ненаголошені голосні [е], [и], [о] вимовляються нечітко, їхній правопис регулюється низкою правил:

1. Правопис ненаголошених [е], [и], [о] зазвичай перевіряємо наголосом: *весна́* — *вёсни*, *зима́* — *взі́мку*, *розу́мний* — *ро́зум*.
2. Літера *Е* пишеться:
  - якщо при зміні слова сумнівний звук випадає: *кві́тень* — *кві́тня*, *хло́пець* — *хло́пця*;
  - якщо при зміні слова сумнівний звук чергується з *і* в закритому складі: *се́мі* — *сі́м*, *о́сені* — *о́сінь*;
  - у кореневих буквосполученнях *-ере-*, *-еле-*: *ше́лест*, *бе́рег*;
  - у суфіксах¹ *-тель*, *-ень*, *-ець*, *-езн-*, *-ен-*, *-енн-*, *-ечк-*: *вихова́тель*, *веле́тень*, *украї́нець*, *довже́лезний*, *здійсн́ений*, *лі́плення*, *горле́чко*.
3. Літера *И* пишеться в:
  - буквосполученнях *-ри-*, *-ли-*: *бри́ти*, *глиби́на* (*але* *тремті́ти*, *кремезни́й*);
  - суфіксі *-ив(о)*: *морози́во*, *пряди́во* (крім *маре́во*, *заре́во*, *ся́єво*);
  - суфіксах *-ик*, *-ин-*, *-иц-*, *-ник*, *-иськ-*, *-иц-*, *-ичк-* (від *-ик*, *-иц*); *брати́к*, *дали́на*, *вули́ця*, *гірни́к*, *дівчи́сько*, *видови́ще*, *горли́чка* (від *горли́ця*).
4. Якщо правопис ненаголошених голосних не можна перевірити за правилами, варто звернутися до орфографічного словника: *інженер*, *минулий*.

Запам'ятайте!

Пишемо з О	Пишемо з А
богати́р (герой, воїн)	багати́р (багатій)
коза́к	багато́
корова́й	гара́зд
кропи́ва	гара́чий
ота́ман	кала́ч
сло́в'яни	кача́н
	хазя́їн

Завдання 209 Вставте пропущені літери 1) *и*, *е*; 2) *о*, *а*.

- 1) Ш__рокий, бл__зенько, пал__во, кр__тичний, хр__стини, дал__чінь, др__жати, ч__решня, ч__ргування, оч__рет, добр__во, дж__р__ло, чуж__на, сел__ще, щ__міти, вогн__ще, тр__вога, гр__міти, п__ро, м__реж__во, справ__дливий, г__рой, прин__сли, річ__чка, пал__чка, ос__лед__ць, зв__чайний, вер__с__нь, м__даль, бер__з__нь, к__нгуру, тер__н, кр__шити, оз__ратися, з__мля, ш__потіти, станов__ще, тр__буна, с__стра, л__мон, п__рлина;
- 2) д__віра, г__лубка, сл__в'янський, б__гатий, х__зяйновитий, ст__їть, к__жух, к__лючий, м__л__ко, к__мп'ютер, к__заччина, розб__г__тіти.

¹ Детальніше про правопис суфіксів дивіться на стор. 52—53.

● Поняття про чергування звуків

Чергування — зміна голосного чи приголосного звука в межах однієї частини слова: *ніч — ночі, дудочка — дудочці*. Чергування позначається знаком //.

Зверніть увагу! Чергування спостерігаємо в усіх частинах слова, крім закінчення (воно є змінною частиною слова). Зміна префіксів і суфіксів у спільнокоренових словах не є чергуванням, наприклад: у словах *столік, столяр, столовий* різні суфікси.

● Найпоширеніші випадки чергування голосних

<i>o//i, e//i</i>	<i>o, e//</i> нуль звука	<i>e//o</i>	<i>o//a, e//u, i//e</i> у коренях дієслів
при словозміні та словотворенні [o] та [e] у відкритих складах переходять в [i] у закритому складі: <i>піч — печі</i> <i>Харків — Харкова</i> <i>він — вона</i> <i>міць — моці</i>	відбувається при словозміні, такі [o] та [e] називають випадними або вставними: <i>пень — пня</i> <i>садок — садка</i> <i>човен — човна</i> <i>весна — весен</i>	відбувається після шиплячих [ж], [ч], [ш], [дж]: <i>шести — шостий</i> <i>пшениця — пшоно</i>	змінюють відтінки значень дієслів: <i>котити — катати</i> <i>терти — стирати</i> <i>берегти — зберігати</i>
Зверніть увагу! Це чергування відбувається також у суфіксах присвійних прикметників: <i>братів — братового</i> Зверніть увагу! На письмі це чергування може бути представлене літерами <i>і, є</i> , які позначають по два звуки [йі] та [йе] відповідно: <i>Київ — Києва</i>	Зверніть увагу! У формі множини іменник <i>сосна</i> має дві форми: <i>сосен і сосон</i>	Запам'ятайте! Найуживаніші випадки: <i>увечері — вечорі</i> <i>женили — жонатий</i> <i>чернетка — чорний</i> <i>четвертий — чотири</i>	

Запам'ятайте! Чергування *o//i, e//i* НЕ відбувається в:

- групах *-оро-, -оло-, -ере-, -еле-*: *мороз — морозу, вóлос — волосся, берег — берега, зелень — зелений* (**Але:** *береза — берізка, береги — оберіг, пороги — поріг*);
- іншомовних словах, порівняйте: українські *дзвін — дзвону, камінь — каменя*; запозичені *бетон — бетону, камін — каміна*.

Завдання 210 До поданих слів, де можливо, доберіть їхні форми чи споріднені слова, які ілюструють чергування голосних.

<i>o//i, e//i</i>			
виріб		порох	
боєць		кінь	
привід		голова	
терен		подорож	
якір		чесати	

о, е // нуль звука			
день		рушничок	
рівень		молодець	
вогонь		сосна	
учень		вітер	
бджілка		швець	
стежка		стежечка	
е // о після шиплячих			
четвертий		вечоріє	
жонатий		чорнило	
чернетка		шостий	
у коренях дієслів			
беру		завмерти	
клонитися		плести	
схопити		зломити	
котити		стелити	
очікувати		гонити	

Завдання 211 На місці пропусків уставте потрібні літери. Доберіть до виділених слів спільнокореневі, щоб продемонструвати чергування голосних звуків, випишіть їх після тексту.

Я візьму той рушник, *прост* ____ лю, наче долю,
 В тихім шел ____ сті трав, в щ ____ б ____ танні дібров.
 І на *тім* рушн ____ чкові ож ____ ве все знайоме до *болю*:
 І д ____ тинство, й р ____ злука, і вірна любов (А. Малишко).

Як на ЗНО

1 Літеру *е* на місці пропуску треба писати в усіх словах рядка

- А** ш..потіти, п..чаль, скр..піти
- Б** с..ло, підстр..гати, с..рпанок
- В** в..зеш, плет..во, пов..ртатися
- Г** ос..лятися, ст..жина, книж..чка
- Д** м..р..хтіти, вит..рати, учит..ль

- 2** Літеру **о** на місці пропуску треба писати в усіх словах рядка
- А** г..няти, ш..вк, з..зуля
  - Б** бой..вий, л..мити, ч..мусь
  - В** ч..ловік, б..гато, ч..рнетка
  - Г** щ..чка, п..дібний, сл..в'янський
  - Д** сх..пити, увеч..рі, г..рячий
- 3** Літеру **и** треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка
- А** чов..н, одгр..міти, добр..во
  - Б** забл..щало, оз..ратися, д..в..на
  - В** т..хес..нький, бр..ніти, хр..стини
  - Г** к..рпатий, заруч..ний, летов..ще
  - Д** сел..ще, сон..чко, поз..чати
- 4** Чергування голосних відбувається в усіх наведених випадках, ОКРІМ
- А** Канів — Кан..ва
  - Б** Івано-Франківськ — Івано-Франк..вська область
  - В** Чернігів — Черніг..ва
  - Г** Миколаїв — Микола..ва
  - Д** Бориспіль — Борисп...ля
- 5** Допущено помилку в рядку
- А** шість — шести, Михайлів — Михайлова
  - Б** сім — семи, дно — денце
  - В** вісім — вісьми, особа — одноосібний
  - Г** Андріїв — Андрієва, річ — речовий
  - Д** лебідь — лебединий, вівця — овечий
- 6** Подвійний наголос має слово
- А** новий
  - Б** випадок
  - В** доцент
  - Г** розбір
  - Д** листопад

Прочитайте текст і виконайте завдання 7—10

(1)Сьогодні ж, стривожена й радісна, Христина зупинилася біля вітряка й за-німіла **від** здивування: *не/втомні* крила його були білі й іскристі, *не/мовби* зліп-лені зі срібла. (2)Може, оце й *не/зима*, а вони, крутячись, клубили **навколо** себе хуртовину, й порозтрушували **навкруг** стільки снігів. (3)Аж схвилювалась від такої здогадки, тому входила **в середину** вітряка, мовби в якусь *не/доказану* каз-ку. (4)І дивно було, що на її тихе привітання ніхто не відповів.

- 7 У тексті треба ОКРЕМО писати
- А не/втомні
  - Б не/мовби
  - В не/зима
  - Г не/доказану
- 8 НЕ є прийменником виділене слово в рядку
- А *від* здивування
  - Б *навколо* себе
  - В порозтрисували *навкруг*
  - Г *в середину* вітряка
- 9 Пунктуаційну помилку допущено в реченні
- А першому
  - Б другому
  - В третьому
  - Г четвертому
- 10 Вставною конструкцією ускладнено речення
- А перше
  - Б друге
  - В третє
  - Г четверте
- 11 Літеру *е* треба писати на місці пропуску в усіх словах усіх рядків, ОКРІМ
- А дал..чінь, б..реза, розч..сати
  - Б д..рэва, мороз..во, с..ми
  - В л..леки, книж..чка, мар..во
  - Г в..селка, ч..решня, чов..н
  - Д оч..рет, япон..ць, в..сняний
- 12 Чергування голосних відбувається в усіх наведених випадках, ОКРІМ
- А чорний — ч..рнетка
  - Б ломити — л..мати
  - В увечері — веч..ра
  - Г Львів — Льв..ва
  - Д колосся — кол..с

Заняття 41

ЧЕРГУВАННЯ ПРИГОЛОСНИХ.

ОСНОВНІ ВИПАДКИ ЧЕРГУВАННЯ У//В, І//Й, З//ЗІ//ІЗ

Тести онлайн

- Найпоширеніші випадки чергування приголосних
- Основні випадки чергування у//в, і//й, з//зі//із

Найпоширеніші випадки чергування приголосних

Чергування приголосних в українській мові спостерігається при словозміні та словотворенні.

г//ж//з нога — ніжка — нозі к//ч//ц рука — ручка — руці х//ш//с вухо — вушко — вусі	д//дж ходити — ходжу т//ч світити — свічу з//ж возити — возжу с//ш косити — кошу	один звук//два звуки: б//бл любити — люблю м//мл томити — томлю п//пл топити — топлю в//вл ловити — ловлю ф//фл графити — графлю
МОВОХАКЕР Запам'ятати ці ряди чергувань легше разом із поданими до них прикладами — назвами частин тіла. Ці ряди приголосних фігурували у правилі про уподібнення свистячих і шиплячих, а також знадобляться для розуміння явища збігу приголосних при словотворенні, про що йтиметься далі.	Зверніть увагу! Порушення цього чергування досить часто трапляється в мові представників східноукраїнського регіону (<i>ноєю</i> — <i>ношу</i>, <i>прєєю</i> — <i>прошу</i>, <i>євітєю</i> — <i>свічу</i>). Цієї помилки потрібно уникати.	МОВОХАКЕР У звукосполученнях [бл'], [мл'], [пл'], [вл'], [фл'] звук [л'] м'який, а губні приголосні залишаються твердими, що властиво українській вимові.

Завдання 212 До поданих слів доберіть інші форми чи споріднені слова, які ілюструють чергування приголосних.

г//ж//з; к//ч//ц; х//ш//с			
друг		піщаний	
цвях		соняшник	
око		муха	
блищати		Камчатка	
звужувати		сніг	
д//дж; т//ч; з//ж; с//ш			
огородити		чесати	
грозити		змащений	
збуджений		пустити	
приїздити		плакати	
хотіти		допомагати	
літати		косити	
один звук//два звуки			
давити		нестямитися	
висловити		губити	
мовити		ліпити	

Завдання 213 Вставте пропущені літери. Доберіть до виділених слів спільнокореневі, щоб продемонструвати чергування голосних і приголосних звуків, випишіть їх після тексту.

В чірне сонце, дякую за день!
 В чірне сонце, дякую за втому.
 За тих лісів просвітл ний Едем
 І за волошку в житті золотому.

За твій світанок, і за твій з ніт,
 І за мої обпеч ні з ніти.
 За те, що завтра хоче з л ніть,
 За те, що вчора встигло оддзв ніти.

За небо в небі, за д тячий сміх.
 За те, що можу, і за те, що мушу.
 В чірне сонце, дякую за всіх,
 Котрі нічим не оскв рили душу (Л. Костенко).

● Основні випадки чергування у//в, і//й, з//зі//із

Як засіб милозвучності в українській мові існують варіанти прийменників (у//в//уви, з//зі), сполучників (і//й//та, хоч//хоча), часток (ж//же, б//би), префіксів (над//наді, роз//розі), постфіксів (ся//сь), коренів (вчитель//учитель) тощо. Вони існують для того, щоб була можливість уникнути нагромадження складних для вимови звуків, тому вибір варіанта залежить від сусідніх звуків.

Чергування у//в у прийменниках, префіксах, коренях

у	в
між приголосними, щоб уникнути їхнього збігу: виконав <u>учора</u> день <u>у</u> день	між голосними, щоб уникнути їхнього збігу: виконала <u>вчора</u> навчатися <u>в</u> університеті
Зверніть увагу! Чергування початкового звука У//В можливе не в усіх коренях, наприклад: <u>угода</u> , <u>вправа</u> . У деяких випадках слова з різним початковим звуком мають відмінні значення, порівняйте: <u>удача</u> (успіх) — <u>вдача</u> (риси характеру).	
на початку речення або після розділового знака перед приголосним (не обов'язково): <u>у</u> дитинстві, <u>у</u> горі	на початку речення або після розділового знака перед голосним: <u>в</u> Україні, <u>в</u> Одесі
перед двома чи трьома буквами, що позначають приголосні: <u>у</u> структурі, <u>у</u> притул	
перед <u>в</u> , <u>ф</u> і буквосполученнями <u>св</u> , <u>хв</u> , <u>тв</u> , <u>льв</u> незалежно від кінцевого звука попереднього слова: <u>у</u> Львові	між голосним і приголосним: жити <u>в</u> Харкові, написав <u>в</u> електронному листі
МОВОХАКЕР Запам'ятати буквосполучення легко у фразі: <u>Відомий філософ-львів'янин хвалив свій твір</u> .	

Зверніть увагу! Рідше вживані варіанти прийменника *уві, во*: *уві сні, во ім'я Отця...*

Чергування i//й у сполучниках і коренях

i	й
між приголосними, щоб уникнути їхнього збігу: <i>розвиток і підтримка</i> <i>екзамен іде</i>	між голосними, щоб уникнути їхнього збігу: <i>переваги й інновації</i> <i>життя йде</i>
на початку речення або після розділового знака перед приголосним: <i>І відповідаємо на поставлене запитання.</i>	на початку речення або після розділового знака перед голосним: <i>Й удосконалюємо наші навички.</i>
перед словом, що починається на <i>я, є, ї, ю, я, й</i> : <i>мені і йому</i> <i>своєчасне і якісне виконання</i> (пам'ятаймо, що літера Я на початку слова позначає два звуки [йа])	після голосного перед приголосним: <i>усе зважити й визначитися</i> <i>зі стратегією</i>

Зверніть увагу! Це чергування не відбувається при зіставленні понять: *добро і зло, батьки і діти, гордість і упередження.*

Зверніть увагу! Після букв *й, я, ю, є, ї* вживаємо сполучники *і* або *та*: *міркуй і багатій, твоє та моє.*

Чергування прийменників з//зі//із

з	із	зі
перед словом, яке починається з голосного: <i>з одностудійцями</i> <i>з Одеси</i>	між приголосними: <i>Максим із батьком</i>	перед словом, яке починається сполученням приголосних (особливо з початковими <i>з, с, ш, щ</i>): <i>зі мною</i> <i>зі святом</i> <i>зі швидкістю</i>
перед словом, яке починається з приголосного (крім свистячих і шиплячих), якщо утворена сполука є нескладною для вимови: <i>заходи з нагоди святкування</i>	після голосного перед наступними свистячими й шиплячими <i>з, ц, с, ч, ш, щ</i> : <i>із цими питаннями</i>	

Зверніть увагу! Рідше вживаний варіант прийменника *зо*: *зо три години, зо мною.*

Завдання 214 Зредагуйте запропоновані словосполучення. Прокоментуйте вибір засобів милозвучності.

- вітаємо з святами .....
- кожен з нас .....
- участь в науковій конференції .....
- вихід з ситуації .....
- у аналізі .....
- стосунки з сім'єю .....
- звернутись з проханням .....
- з часом теорія зазнала змін .....
- укладати угоду із автором .....
- у одному екземплярі .....
- знайти у інтернеті з знижкою .....

мешкати у Америці .....
діти й вчителі .....

Завдання 215 У тексті оберіть потрібний варіант, керуючись принципом милозвучності української мови.

Сподіваємо(сь/ся), що нововведення будуть позитивно оцінені громадськістю (і/ї) кожен зможе отримати вичерпну відповідь на своє питання.

(З/Зі) свого боку ми робитиме(мо/м) (у/в)се для постійного (у/в)досконалення нашої діяльності, адже від безпосереднього щоденного спілкування (з/із/зі) громадянами значною мірою залежить рівень довіри суспільства до уряду (у/в) цілому.

Як на ЗНО

- 1 НЕПРАВИЛЬНО утворено форму дієслова першої особи однини в рядку
  - А возити — вожу
  - Б їздити — їжджу
  - В сидіти — сидю
  - Г просити — прошу
  - Д летіти — лечу
- 2 Позначте рядок, у якому в усіх словах можливі чергування приголосних звуків
  - А ріг, бік, осінь
  - Б муха, смуга, вухо
  - В смак, мох, ворона
  - Г велетень, сон, пень
  - Д берег, контур, кожух
- 3 Літеру **у** слід писати на місці всіх пропусків у рядку
  - А пішов ... кіно, із покоління ... покоління, дивись їй ... вічі
  - Б бути ..повноваженим, ... визначеному напрямку, ... Одесі
  - В ... свою чергу, ... Яготині, ... окремих випадках
  - Г ... зв'язку з, ... Вінниці, прибув ..день
  - Д надати ... разі потреби, спати ..ночі, дуже ..томився
- 4 Сполучник **і** треба вжити у варіанті
  - А розгляд ... затвердження законопроєкту
  - Б розглянуто ... затверджено законопроєкт
  - В розглянути ... затвердити законопроєкт
  - Г щодо розгляду ... затвердження законопроєкту
  - Д розглянемо ... затвердимо законопроєкт
- 5 Літеру **у** можна писати на місці обох пропусків у рядку
  - А ..клад (депозит), ..клад (устрій)
  - Б ..ступ (передмова, пролог), ..ступ (виступ, сходінка)
  - В ..права (завдання), ..права (управління)
  - Г ..дача (риси характеру), ..дача (успіх)
  - Д ..ряд (державна установа), ..ряд (поряд)

- 6** У фразеологізмах «*по самісіньку ...*», «*скрутити ...*», «*сісти на ...*» замість пропусків має бути слово
А нога	Г шапка
Б рука	Д шия
В вухо	

Прочитайте текст і виконайте завдання 7—10

(1)*С/просоння* не добереш, чи то людина чи вітерець, чи місяць золотою пучкою стукає в *шибки*. (2)Дівчина широко розплющує очі. (3)У них *од/разу* *переміщуються* і підмита темінь хатини, і місячне марево, що, ворущачись, м'яко *сіється* на лаву й долівку. (4)Це так славно і трепетно нагадує дитинство, коли, бувало, *прокинешся* й не знаєш, що *робиться на/в/круги*. (5)І цей спогад *в/раз на/мить* повернув до неї далекі жнива.

- 7** Уподібнення приголосних відбувається у виділених словах тексту, ОКРІМ

А шибки	Г прокинешся
Б переміщуються	Д робиться
В сіється	

- 8** У тексті треба окремо писати

- А** с/просоння
Б од/разу
В на/в/круги
Г в/раз
Д на/мить

- 9** Пунктуаційну помилку допущено в реченні

А першому	Г четвертому
Б другому	Д п'ятому
В третьому	

- 10** Відокремленою обставиною ускладнено речення

А перше	Г четверте
Б друге	Д п'яте
В третє	

- 11** Чергування приголосних при словозміні та словотворенні можливе в усіх словах рядка

- А** мачуха, молитва, колихати, округ
Б співак, світити, праця, квітка
В ознака, сердитися, морока, рушник
Г бік, блиск, грозити, боротьба
Д стіл, почистити, щука, сніг

- 12** Чергування *у//в* можливе в усіх словах, ОКРІМ

- А** удосконалення
Б уява
В унаслідок
Г уболівання
Д умілий

ЗМІНИ ПРИГОЛОСНИХ ПРИ СЛОВОТВОРЕННІ

- Зміни приголосних при творенні прикметників та іменників за допомогою суфіксів *-ськ-*, *-ств-*
- Зміни приголосних при творенні ступенів порівняння прикметників
- Зміни приголосних при творенні іменників за допомогою суфікса *-ин-*

● **Зміни приголосних при творенні прикметників та іменників за допомогою суфіксів *-ськ-*, *-ств-***

Зовні схожі на чергування приголосних їхні зміни при словотворенні — злиття кількох сусідніх приголосних звуків задля милозвучності. Насамперед ідеться про злиття двох приголосних (останнього кореневого та першого суфіксального) при творенні слів за допомогою суфіксів *-ськ-*, *-ств-*, якщо перед ними стоїть один із дев'яти приголосних: *г, ж, з, к, ч, ц, х, ш, с*.

[г] — *-ськ-* → *-зьк-*
 [ж] — + *-ств-* → *-зтв-*
 [з] — *-ськ-* → *-зьк-*
           -ств- → *-зтв-*
 боягуз + *ськ* = боягузький
 боягуз + *ств* = боягузтво

Наприклад: Прага — празький; Париж — паризький, Кавказ — кавказький.

[к] — *-ськ-* → *-цьк-*
 [ч] — + *-ств-* → *-цтв-*
 [ц] — *-ськ-* → *-цьк-*
           -ств- → *-цтв-*
 коза^к + *ськ* = козацький
 коза^к + *ств* = козацтво

Наприклад: Кременчук — кременчуцький, ткач — ткацький, ткацтво; молодець — молодецький, молодецтво.

[х] — *-ськ-* → *-ськ-*
 [ш] — + *-ств-* → *-ств-*
 [с] — *-ськ-* → *-ськ-*
           -ств- → *-ств-*
 товариш + *ськ* = товариський
 товариш + *ств* = товариство

Наприклад: Волноваха — волноваський, Одеса — одеський; Сиваш — сиваський; Полісся — поліський. **Зверніть увагу** на останній приклад: *сс + ськ = ськ*

МОВОХАКЕР Кореневі звуки, що змінюються, уже відомі нам із правил про чергування приголосних *г//ж//з, к//ч//ц, х//ш//с*. Видозмінений суфікс завжди починається свистячим приголосним, який є в кожному ряді чергувань, тобто *З, Ц, С*.

Зверніть увагу! Зміни приголосних відбуваються тільки в усному мовленні й не закріплені на письмі у винятках (меккський, казахський, баскський, тюркський, нью-йоркський, герцогський, шахський, цюрихський, бангкокський тощо), а також якщо корінь закінчується на інший, окрім названих дев'яти, приголосний (люди — людський — людство).

Запам'ятайте! Якщо твірна основа закінчується сполукою приголосний + *К*, то суфікс **-ськ-** не змінюється, а *К* зникає: *ЧукоТКа+СьК* = *чукотСьКий*.

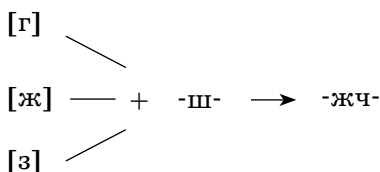
Завдання 216 Від поданих слів утворіть прикметники, використовуючи суфікс **-ськ-**, та іменники (якщо це можливо) за допомогою суфікса **-ств-**.

Париж .....
Україна .....
Овруч .....
Кривий Ріг .....
мученик .....
Черкаси .....
Славутич .....
Одеса .....
козак .....
турист .....

Тростянець .....
дивак .....
ескімос .....
казах .....
П'ятихатки .....
Нова Водолага .....
Славута .....
Західна Європа .....
залісся .....
чех .....

Зміни приголосних при творенні ступенів порівняння прикметників

При творенні форм вищого ступеня порівняння прикметників і прислівників при додаванні суфікса **-ш-** відбуваються такі зміни:

наприклад: *вузький* — *вужчий*, *дорогий* — *дорожчий*, *дужий* — *дужчий*.

$$[с] + \text{ -ш- } \rightarrow \text{ -щ- }$$

наприклад: *високий* — *вищий*.

Завдання 217 Від поданих прикметників утворіть просту форму вищого ступеня порівняння.

низький		красивий		близький	
дорогий		високий		важкий	

Зміни приголосних при творенні іменників за допомогою суфікса -ин-

Зміну сполучень приголосних **-цьк-**, **-ськ-**, **-ск-** спостерігаємо при творенні іменників за допомогою суфікса **-ин-**:

$$\text{-цьк- (-ць-) + -ин-} \rightarrow \text{-чч-}$$

наприклад: *Донецьк* — *Донеччина*, *німець* — *Німеччина* (виняток — *Галичина*);

$$\text{-ськ- + -ин-} \rightarrow \text{-ч-}$$

$$\text{-ск- (-ск-) + -ин-} \rightarrow \text{-щ-}$$

наприклад: *рекрутський* — *рекрутчина*, *солдатський* — *солдатчина*; *батьківський* — *Батьківщина*, *віск* — *вощина*.

Завдання 218 Від поданих назв областей утворіть іменники за допомогою суфікса **-ин-**.

Львівська		Сумська	
Івано-Франківська		Полтавська	
Тернопільська		Херсонська	
Дніпропетровська		Житомирська	
Рівненська		Одеська	
Київська		Черкаська	
Хмельницька		Миколаївська	
Чернівецька		Чернігівська	
Вінницька		Донецька	
Харківська		Луганська	

Як на ЗНО

- 1 Правильно написано всі похідні слова в рядку
  - А Збараж — збаражський, Бахмач — бахмацький, Черкаси — черкаський
  - Б узбек — узбецький, Закарпаття — закарпацький, Прилуки — прилуцький
  - В Кривий Ріг — криворізький, Кагарлик — кагарликський, Лопань — лопанський
  - Г Нью-Йорк — нью-йоркський, Ужгород — ужгороцький, Острог — острозький
  - Д Сиваш — сиваський, Нова Водолага — нововодолазький, парубок — парубоцький
- 2 Прикметники із суфіксом **-ськ-** утворюються від усіх іменників у рядку
  - А волох, черкес, чех
  - Б Ніцца, таджик, Кременчук
  - В Калуга, Калущ, Гаага
  - Г Ладога, Тбілісі, чуваш
  - Д Золотоноша, Страсбург, Рига
- 3 Прикметники із суфіксом **-зьк-** утворюються від усіх іменників у рядку
  - А Черкаси, Полтава, Несвіж
  - Б Сиваш, Чернівці, Лейпциг
  - В Харків, Україна, грек
  - Г Запоріжжя, Тернопіль, латиш
  - Д Прага, Устилуг, Воронеж
- 4 Помилку при творенні ступенів порівняння прислівників допущено в рядку
  - А краще, гірше, глибше
  - Б тепліше, важче, тонше
  - В веселіше, вужше, швидше
  - Г повільніше, нижче, глибше
  - Д вище, активніше, легше

5 Буквосполюку **-ств-** на місці пропуску треба писати в обох словах рядка

- А коза...о, брат...о
- Б жіно...о, студент...о
- В пта...о, товари...о
- Г молоде...о, дитин...о
- Д люд...о, боягу...о

6 Однакова кількість звуків і букв у кожному слові рядка

- А щороку, гринджоли, юність
- Б піджак, сьогодні, борщ
- В моя, рясно, виїзд
- Г граєшся, мільярд, щільний
- Д п'ятниця, ящик, мільйон

Прочитайте текст і виконайте завдання 7—10

(1) Працю **(в,у)чителя** ні з чим не можна ні порівняти, ні зіставити. (2) Ткач **(в,у)же** через годину бачить *плоди* своїх турбот; сталевар через кілька годин радіє з вогненного потоку металу: це *вершина* його мрії. (3) Орач, сіяч, хлібороб через кілька місяців милуються колосками і жменю зерна вирощеного **(в,у)полі**. (4) А **(в,у)чителеві** треба працювати *роки* і роки, щоб побачити предмет свого *творіння*...

7 Літеру **в** на місці пропуску слід писати у виділених словах в усіх рядках, ОКРІМ

А працю (в,у)чителя	В вирощеного (в,у) полі
Б ткач (в,у)же	Г а (в,у)чителеві

8 Роль присудка виконує слово, виділене в рядку

А бачить <i>плоди</i>	В працювати <i>роки</i>
Б <i>вершина</i> його мрії	Г предмет свого <i>творіння</i>

9 Пунктуаційну помилку допущено в реченні

А першому	Б другому	В третьому	Г четвертому

10 Складнопідрядним є речення

А перше	Б друге	В третє	Г четверте

11 Прикметники із суфіксом **-цьк-** утворюються від усіх іменників у рядку

- А Карабах, Черемош, герцог
- Б Мекка, Коломак, Оржиця
- В Збруч, Донецьк, Кременчук
- Г Острог, Хортиця, Тростянець
- Д Чикаго, Нюрнберг, Запоріжжя

12 Помилку допущено в рядку

- А Вінниччина, ближчий, черкаський
- Б Харківщина, дужчий, закавказький
- В Донеччина, нижчий, жмеринський
- Г Сумщина, важчий, якутський
- Д Галиччина, кращий, абхазький

ПОДВОЄННЯ БУКВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПРИГОЛОСНИХ

- Подвоєння букв на позначення збігу однакових приголосних
- Подвоєння букв на позначення подовжених м'яких приголосних

● Подвоєння букв на позначення збігу однакових приголосних

Подвоєними літерами в українській мові позначають подвоєння і подовження.

Подвоєння — це випадковий збіг однакових приголосних:

1. На стику морфем.

	Приклади	Ваш приклад
префікса та кореня	<i>роззброїти, оббити, відділ</i>	
двох префіксів (рідко)	<i>возз'єднати, наввипередки</i>	
кореня та суфікса	<i>сонний, осінній, щоденний</i>	
кінця першої та початку другої частини складноскорочених слів	<i>юнна́т, спортто́вари, міськко́м</i>	
основи дієслова минулого часу на с і постфікса -ся	<i>па́сся, розрі́сся, ні́сся, але підно́сся</i>	

2. У прикметникових постійно наголошених суфіксах *-є́нн-*, *-а́нн-*, *-я́нн-*, що надають слову значення перебільшеної ознаки чи неможливості виконання дії: *глибоче́нний, невблага́нний, незрівня́нний*. До цієї групи належать також прикметники церковного вжитку *благослове́нний, блаже́нний, свяще́нний, огне́нний, ока́янний, стражде́нний*, а також *боже́ственный*.

Зверніть увагу! Слід розрізняти схожі прикметники й дієприкметники: у дієприкметників наголос зазвичай на корені, вони не мають значення перебільшеної ознаки й неможливості виконання дії. Порівняйте:

Прикметник	Дієприкметник
<i>нездійсне́нна</i> мрія з'їсти все морозиво у світі (фізично не можна виконати)	<i>нездійсне́на</i> мрія купити морозива (можна це зробити)
<i>незчисле́нні</i> зірки (їх неможливо порахувати)	<i>незчи́слені</i> слова у висловленні (можна порахувати)

Запам'ятайте! Подвоєння зберігають також прислівники й іменники, утворені від прикметників із подвоєнням: *недоторка́нний* — *недоторка́нно, недоторка́нність*, *свяще́нний* — *священно, священник*.

Зверніть увагу! Подвоєння не мають дієслівні форми на *-но*, *-то*: *розказа́но, вимовле́но*.

МОВОХАКЕР Якщо у прикметника наголошений суфікс, але немає значення перебільшеної ознаки чи неможливості виконання дії, приголосні в суфіксі не подвоюються: *дерева́ний, варе́ний, пече́ний, дожджа́ний, жада́ний, шале́ний*.

Іноді важко відрізнити прикметники, у яких *-енн-*, *-анн-*, *-янн-* мають значення перебільшеної ознаки, від прикметників із *-ен-*, *-ан-*, *-ян-*. Наприклад: *здорове́нний* — *шалене́ний*. У деяких випадках перевіряємо, дібравши до прикметника відповідник без цього суфікса: *здорове́нний* — пишемо з *-нн-*, бо є слово *здоровий*; до слова *шалений* такого відповідника немає, тому суфікс пишемо без подвоєння.

3. У словах *бовван*, *Ганна*, *ляний*, *овва*, *ссати* та похідних від них.

Завдання 219 Поясніть причини подвоєння приголосних або його відсутність у словах (схематично позначте частини слова, у яких чи на межі яких відбувається подвоєння).

Туманність, заввишки, незрівнянний, віддячив, міськком, юннат, відділ, стараний, засклений, звіддаля, погодинний, відданий, бездоганний, віддзвеніти, наддні-пряньський, віддавна.

Завдання 220 Де потрібно, вставте пропущені літери, поясніть причини подвоєння приголосних у словах.

Віко...ий, склян...ий, жасмин...ий, незнищен...ість, знежирен...ий, бездон...ий, перед...ень, невгамовн...ий, зацікавлен...ість, від...зеркалений, широчен...ий, під...ати, буден...ий, гостин...ість, об...ризкати, займен...ик, шален...ий, священ...ик.

Завдання 221 Складіть речення з поданими прикметниками та дієприкметниками (*рід можна змінювати*).

невблаганний .....

невблаганий .....

незрівнянний .....

незрівняний .....

нездоланний .....

нездоланий .....

нескінченний .....

нескінчений .....

● Подвоєння букв на позначення подовжених м'яких приголосних

Подовження *м'яких* або *пом'якшених* приголосних [т':], [д':], [з':], [с':], [ц':], [л':], [н':], [ж':], [ч':], [ш':] відбувається в позиції *між двома голосними* в конкретних групах слів.

Групи слів	Приклад	Ваш приклад
в іменниках сер. р. II відміни	<i>знарядддд, сторічччч, навчанннн</i>	
у деяких іменниках I відміни	<i>ріллл, статтт, суддд, іллл</i>	
в Ор. в. однини іменників III відміни	<i>миттт, розкішшш, подорожжж</i>	
Зверніть увагу! Іменники III відміни в Ор. в. одн. завжди мають закінчення <i>-ю</i> , навіть після шиплячих		

Групи слів	Приклад	Ваш приклад
у прислівниках	зрання, спросоння, навмання	
у формах дієслова <i>лити</i>	ллю, ллєш, ллєте	

Зверніть увагу! Якщо хоча б одна з умов (м'якість приголосного або позиція між двома голосними) не витримується, подовження не відбувається. Порівняйте: *стаття* — *статей* (приголосний [т] твердий), *любов'ю* (приголосний [в] твердий), *молодцю* — *молодістю* (приголосний [т'] не між двома голосними).

Завдання 222 Порівняйте правопис слів, усно поясніть орфограми.

Лити — ллєш, сторіччя — сторіч, обличчя — облич, стаття — статей, юністю — миттю, ніч — ніччю, восени — осінню.

Завдання 223 Поставте замість крапок, де потрібно, пропущені букви. Поясніть причини подвоєння літер або його відсутності.

Безмежність __ю, жит __я, перел __ється, стат __я, спросон __я, олов'ян __ий, с'уд __ів, вуал __ю, під __аш __я, навман __я, блажен __ий, Запоріж __я, машин __ий, Закарпат __я, без __акон __я, юн __ий, стат __ей, стійкість __ю, маст __ю, передміст __я, качин __ий, зіл __я, порос __я, гран __ю, мудрість __ю, Криворіж __я, затиш __я, цвітін __я, Поліс __я, натхнен __я, завдан __я, піднебес __я, козен __я, правосуд __я.

Завдання 224 Поставте іменники у форму орудного відмінка. Поясніть, чому подовження відбувається чи не відбувається.

Н. в.	Ор. в.	Н. в.	Ор. в.
юність		вуаль	
вісь		мить	
вість		рись	
любов		мідь	
радість		мати	
галузь		пам'ять	
щедрість		мазь	
пристань		повінь	

Завдання 225 Вставте, де потрібно, пропущені літери.

- Багато слів написан __о пером. Неска́зан __е лишилось нескáзан __им.
- А допливеш — то цілий чи потрощен __ий? Спустошен __ий, ускладне __ний чи спрощен __ий?
- Дощ полив, і день такий полив'ян __ий.
- Вона в жит __і зіткнулась з неприємніст __ю: хлопчина їй не відповів взаємніст __ю.
- Вони, ті крила, не з пуху-пір'я, а з правди, чесноти і довір __'я. У кого — з вірності у кохан __і. У кого — з вічного пориван __я (Із творів Л. Костенко).

Як на ЗНО

- 1 Подвоєні літери на місці пропуску треба писати в усіх словах рядка
  - А від..зьобати, дзвін..иця, бджолин..ий
  - Б обіцян..ий, суверен..ий, шален..ий
  - В напружен..ий, військ..омат, адресован..ий
  - Г бездоган..ий, щоден..ик, без..вучний
  - Д окаян..ий, від..іл, орлин..ий
- 2 Подвоєні літери на місці пропусків треба писати в усіх словах усіх рядків, ОКРІМ
  - А суд..я, відповід..ю, сіл..ю
  - Б навчан..я, ніч..ю, наван..я
  - В спросон..я, мід..ю, вуал..ю
  - Г Поволж..я, Поліс..я, Запоріж..я
  - Д століт..я, роздол..я, л..ється
- 3 Подовження приголосних відбувається у формі Ор. в. однини всіх іменників рядка
  - А молодість, лінь, відсутність, рись
  - Б мати, скатерть, нехворощ, печаль
  - В туш, міль, галузь, мазь
  - Г молодь, совість, верф, тінь
  - Д врожайність, відповідь, ясність, ожеледь
- 4 Подвоєні літери на місці пропуску треба писати в усіх словах усіх рядків, ОКРІМ
  - А невблаган..ою заметіл..ю, нескінчен..ою спірал..ю
  - Б довгождан..ою зустріч..ю, бездон..ою глибін..ю
  - В старан..ий відмін..ик, туман..ою далеч..ю
  - Г божествен..ою височін..ю, л..яне плат..я
  - Д страшен..ою постат..ю, від..аний спів..ітчизник
- 5 Прочитайте уривок.

*Шаліє любові тропічна злива —
землі і неба шален(1)ий шлюб.
Вколисан(2)а в ніч, тобою омита,
хитає мене серед білого дня.
Ковшами самотності сплачен(3)е мито
за всі незнан(4)я і за всі наван(5)я.*

Подвоєні літери треба писати на місці всіх цифр рядка

  - А 1, 2
  - Б 2, 3
  - В 3, 4
  - Г 4, 5
  - Д 1, 5
- 6 Спільнокореневим до слова *рев* є
  - А ревнивий
  - Б ревуний
  - В ревізор
  - Г реверанс
  - Д револьвер

Прочитайте текст і виконайте завдання 7—10

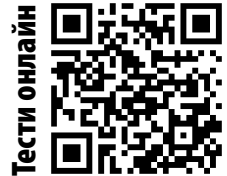
(1) Усе собор бачить, і бачив усе. (2) Ярмарки вирували *круг* нього, яскраво гомоніли, бурунили. (3) Чи так уже воно й вищезло усе? (4) Чи береже він у собі відгомін *жит..я* невмирущого, *мигтін..я* списів запорозьких, *різноголос..я* ярмаркового люду? (5) Темрявою ночі *окутан..ий*, зірок дістає шоломами своїх бань крутолобих.

- 7 Подвоєні літери на місці пропуску НЕ треба писати у слові
- А жит..я
  - Б мигтін..я
  - В різноголос..я
  - Г окутан..ий
- 8 Якою частиною мови є слово *круг* у другому реченні
- А іменник
  - Б прислівник
  - В прийменник
  - Г сполучник
- 9 Пунктуаційну помилку допущено в реченні
- А першому
  - Б другому
  - В третьому
  - Г п'ятому
- 10 Відокремленим означенням ускладнено речення
- А друге
  - Б третє
  - В четверте
  - Г п'яте
- 11 Подвоєні літери на місці пропуску треба писати в усіх словах рядка
- А священ..ий, узвиш..я, гречан..ий
  - Б милосерд..я, Прикарпат..я, спросон..я
  - В нев..ічливий, мит..ю, непомічен..ий,
  - Г бездон..ий, шален..ий, під..анство
  - Д суверен..ий, довкіл..я, роз..броєн..я
- 12 Подовження приголосних відбувається у формі Ор. в. однини всіх іменників у всіх рядках, ОКРІМ
- А розкіш, вуаль, путь, бандероль
  - Б подорож, зав'язь, Січ, міць
  - В галузь, міль, безліч, розкіш
  - Г розповідь, вихованість, поміч, ожеледь
  - Д вісь, мідь, емаль, зав'язь

Заняття 44

СПОЛУЧЕННЯ ЙО, ЇО.

УЖИВАННЯ М'ЯКОГО ЗНАКА ТА АПОСТРОФА

Тести онлайн

- Сполучення йо, ьо
- Правила вживання м'якого знака
- Правила вживання апострофа

Сполучення йо, ьо

йо	ьо
[йо]	м'якість попереднього приголосного + [о]
на початку слова: <i>йод, йога, Йосип</i>	у середині слова після м'яких приголосних: <i>сьогодні, кольоровий, сьомий</i>
у середині слова після голосних: <i>майонез, бойовий, Юрійович</i>	
у середині слова після приголосних, переважно на початку складу: <i>бульйон, курйоз, серйозний, Соловйов</i>	

Зверніть увагу! Ця орфограма особливо актуальна при творенні чоловічих імен по батькові. Якщо суфікс **-ович-** додаємо до основи, що закінчується на **й**, пишемо буквосполучення **йо**: Аркадій + **ОВИЧ** = Аркадій**О**вич. Якщо основа закінчується на м'який приголосний, пишемо буквосполучення **ьо**: Василь + **ОВИЧ** = Василь**О**вич.

Запам'ятайте! Ігор**ь**Ович, Лазар**ь**Ович.

Завдання 226 На місці пропусків уставте потрібні літери **ь, й, ьй**.

Компан_____он, бул_____он, вс_____ого, бад_____орість, ра_____он, медал_____он, _____ого, син_____окий, сер_____озний, з_____омка, під_____ом, ма_____ор, міл_____он.

Завдання 227 Змініть форму поданих слів або доберіть до них спільнокореневі з буквосполученнями **ьо, йо**.

сліз	знати
літній	чотири
цей	він
політ	бій

Завдання 228 Утворіть чоловічі імена по батькові від поданих імен.

Андрій	Євген
Йосип	Євгеній
Валерій	Василь
Остап	Віталій

Правила вживання м'якого знака

Літера м'який знак позначає м'якість приголосних, тому її пишемо лише після літер, що позначають м'які приголосні звуки [д'], [дз'], [т'], [з'], [с'], [ц'], [л'], [н'] та [р'] (*Дзідзьо, де ти з'їси ці лини?* + *р*) у таких випадках:

Правило	Приклади	Ваш приклад
після літер д, т, з, с, ц, л, н , що позначають м'які приголосні, у кінці слова чи складу	<i>спеціальність, мазь, міць, станьмо, будьте</i>	
після літер д, т, з, с, ц, л, н та р , що позначають м'які приголосні, у середині складу перед о	<i>сьогодні, трьох</i>	
у суфіксах -ськ-, -цьк-, -зьк-, -еньк-, -оньк-, -есеньк-, -ісіньк-, -юсіньк-	<i>українськ^іий, запорізьк^іий, хвацьк^іий, гарненьк^іий, їстоньк^іи, манюсіньк^іий</i>	
у буквосполученнях льц, льч, ньц, ньч, сьц, сьч , що походять із льк, ньк, ськ відповідно	<i>доньчин, доньці</i> (бо <i>донька</i>), але <i>камінчик</i> (бо не походить із <i>ньк</i>)	
після літер д, т, з, с, ц, л, н , що позначають м'які приголосні, перед я, ю, є, ї , що позначають два звуки (в іншомовних словах)	<i>мільярд, Ньютон, Четь-мінеї, Годье</i>	
у дієсловах на -ться	<i>чується, пишеться</i>	
після л перед м'яким приголосним	<i>ігальня, подільський</i>	

Зверніть увагу! Перед суфіксом **-ськ-** м'який знак пишемо лише після **л**, і це жодним чином не пов'язано з правописом твірного слова. Порівняйте:

гуцул + Ськ = гуцульський; Рогань + Ськ = роганський

М'який знак НЕ пишемо в таких випадках:

Правило	Приклади	Ваш приклад
після букв на позначення губних ([б], [п], [в], [м], [ф]) та шиплячих ([ж], [ч], [ш], [дж]) звуків	<i>річ, босоніж, гандж</i>	
після н перед ж, ч, ш, щ та суфіксами -ськ-, -ств-	<i>менший, панство, український</i>	
після р у кінці складу чи слова	<i>Харків, лікар</i>	
між літерами на позначення довгого звука	<i>весілля, знання</i>	
між двома літерами на позначення м'яких приголосних (крім л), якщо перший звук пом'якшується внаслідок уподібнення до наступного	<i>якість, сніг</i> (але <i>тьмянний, різьбяр</i>)	
у буквосполученнях лц, лч, нц, нч, сц, сч , що походять із лк, нк, ск	<i>Наталці, Наталчин</i> (бо <i>Наталка</i>)	
у буквосполученнях ск, зк , що не є суфіксами	<i>різкий, баский, боязкий, плаский, в'язкий, ковзкий</i>	
на межі основ складних числівників	<i>шістсот, п'ятдесят</i>	

МОВОХАКЕР У давальному відмінку іменників написання м'якого знака залежить від початкової форми: гуцулці (бо гуцулка), Юльці (бо Юлька).

Завдання 229 Вставте, де потрібно, м'який знак.

Біл_ший — мен_ший, поділ_с_кий — уман_с_кий, чотир_ох — чотир_ма, шіст_ — шіст_сот, Натал_ці — Гал_ці, Натал_чин — Гал_чин, внучен_ці — жін_ці, у каз_ці — кізон_ці, століт_ — сторіч_, дівчин_ці — дівчинон_ці, тр_ох — кур_йоз, ріж_мо — кин_мо, нен_ці — матін_ці.

Завдання 230 Поставте, де потрібно, м'який знак.

Промін_чик, совіс_тю, Гуцул_щина, п'ят_сот, скрин_ці, ліз_те, тихен_ко, вишен_ка, сер_йозний, нен_чин, нен_ці, монастир_, рибал_с_кий, рибал_чин, поділ_с_кий, американ_с_кий, тон_ший, майбут_не, молод_дю.

Завдання 231 Запишіть подані іменники у формі давального відмінка однини. Поясніть уживання чи неживання м'якого знака.

Н. в.	Д. в.	Н. в.	Д. в.
дóнька		бджілка	
дочкá		яблунька	
тітка		рибонька	
тітонька		пріяте́лька	
іспанка		веселка	
полька		писанка	

Як на ЗНО. Частина 1

1 М'який знак на місці пропуску треба писати в усіх словах рядка

- А** сім..сот, гуаш.., ремін..чик
- Б** сіл..ський, гал..мо, тихен..ко
- В** ереван..ський, порт..єра, змен..шити
- Г** бад..орий, братер..ський, навчають..ся
- Д** батал..йон, він..чання, сер..йозний

2 М'який знак на місці пропуску НЕ треба писати в усіх словах рядка

- А** т..охкає, перевір..те, неволен..ка
- Б** фіал..ці, дріб.., байкал..ський
- В** Гуцул..щина, кобзар.., Марин..ці
- Г** Поліс..ся, чотир..ма, жовч..ю
- Д** кур..йоз, Вал..ці, голуб..

- 3 НЕПРАВИЛЬНО утворені імена по батькові в рядку
- А Валерійович, Валеріївна
  - Б Андрійович, Андріївна
  - В Васильович, Василівна
  - Г Миколайович, Миколаївна
  - Д Григорійович, Григоріївна

- 4 Літеру **й** на місці пропуску треба писати в усіх словах рядка
- А компань..он, буль..он, міль..он
  - Б медаль..он, с..омга, Вороб..ов
  - В фе..єрверк, кур..оз, сень..ор
  - Г ра..он, баталь..он, Ковал..ов
  - Д сер..озний, фе..єрія, кань..он

- 5 Прочитайте уривок.

Долю не зміниш(1) — хіба вона змінит(2) тебе.

Як би не так, віч(3)не бажан(4)ня.

Тіл(5)ки закінчит(6)ся казка, почнет(7)ся жит(8)тя.

Я посміхнус(9), і не востан(10)нє.

М'який знак треба писати на місці всіх цифр рядка

- А 1, 2, 3, 5, 6
- Б 2, 3, 5, 8, 10
- В 2, 5, 6, 7, 9
- Г 4, 5, 6, 7, 9
- Д 1, 5, 6, 7, 8

Прочитайте текст і виконайте завдання 6—10

(1) Все почалося просто: *з/за* обрію тихо виткнувся ріжечок ледве помітної син..ої хмари. (2) Залитий сонцем *степ* одразу *принишк*, *затаїв подих*, мовби чекаючи, що з *ц..ого* вийде. (3) А ріжечок тим часом уперто вигонився *у/гору*, розростався *вшир..*, поступово *перетворюючись на хмару*, в темно-синій *гірс..кий* хребет, що *не/за/баром* уже закрив собою величезний сектор неба. (4) І ось раптом *хребет розломився*, вогняна тріщина прокоренилась *в/поперек н..ого*, *з/гори* до самого низу. (5) Загриміло і полегло зітхнув степ, і *радісніше стало* навкруги.

- 6 У тексті вжито фразеологізм

- А степ принишк
- Б затаїв подих
- В перетворюючись на хмару
- Г хребет розломився
- Д радісніше стало

- 7 У тексті м'який знак треба писати в усіх словах, ОКРІМ

- А син..ої
- Б ц..ого
- В вшир..
- Г гірс..кий
- Д н..ого

- 8 У тексті треба з дефісом писати слово

- А *з/за*
- Б *у/гору*
- В *не/за/баром*
- Г *в/поперек*
- Д *з/гори*

- 9 Пунктуаційну помилку допущено в реченні
- А першому
  - Б другому
  - В третьому
  - Г четвертому
  - Д п'ятому
- 10 Уточнювальною обставиною ускладнено речення
- А перше
  - Б друге
  - В третє
  - Г четверте
  - Д п'яте
- 11 Помилку допущено в рядку
- А гуцульський, роганський, купальський
  - Б бруньці, доньці, вишеньці
  - В Уманщина, Рівненщина, Херсонщина
  - Г п'ятдесят, сімдесят, шістсот
  - Д каньйон, мільйон, шиньйон
- 12 НЕПРАВИЛЬНО утворено імена по батькові в рядку
- А Остапович, Ілліч, Юрійович
  - Б Остапівна, Іллівна, Юріївна
  - В Ігорович, Семенович, Євгенович
  - Г Ігорівна, Семенівна, Євгенівна
  - Д Олексійович, Арсенійович, Кузьмич

Правила вживання апострофа

Апостроф — це графічний символ, що позначає роздільну вимову літер *я, ю, є, ї* після твердого приголосного.

Апостроф пишемо	Апостроф НЕ пишемо
перед <i>я, ю, є, ї</i> , що позначають два звуки	перед <i>я, ю, є</i>
Після букв <i>б, п, в, м, ф</i> (позначають губні приголосні)	
що позначають тверді приголосні: <i>здоров'я, п'ять, м'яч, торф'яний</i>	якщо перед ними стоїть кореневий приголосний, окрім <i>р</i> : <i>цвях, свято, тьмяний, мавпячий,</i> але <i>черв'як, арф'яр</i>
	Зверніть увагу! Якщо перед губним стоїть префіксальний приголосний, апостроф ставиться: <i>зв'язок, підв'язати</i>
	у запозичених словах, де губний пом'якшується перед <i>я, ю, є</i> , що позначають один звук: <i>бюджет, пюре</i>
Після <i>р</i>	
якщо він позначає твердий приголосний [р]: <i>бур'ян, сузір'я, міжгір'я</i>	якщо він позначає м'який звук [р']: <i>рядок, рясно, порядок</i>

Після інших приголосних	
після префіксів і першої частини складного слова, що закінчуються на приголосний: З'являтися, роз'яснити, напів'європейський, між'ярусний, дит'ясла	завжди, окрім зазначених випадків
У слові Лук'ян і похідних від нього: Лук'янівка	

* МОВОХАКЕР Запам'ятати губні приголосні можна у фразі **МаВПа БуФ**.

Зверніть увагу! Апостроф ніколи не пишеться перед літерами **й**о, бо вони й так позначають два звуки: **курйоз**.

Завдання 232 На місці пропусків поставте, де потрібно, апостроф. Поясніть правопис.

Відв_язати — відсв_яткувати, бур_я — бур_ян, кур_єр — кур_йоз,
духм_аний — м_який, подвір_я — пор_ядок, тьм_аний — м_ятий,
без_іменний — без_языкий, сузір_я — сер_йозний, роз_ятрити — розз_явити,
солов_їний — Солов_йов, з_економити — з_їсти, під_йом — під_їхати.

Завдання 233 На місці пропусків поставте, де потрібно, апостроф. Поясніть правопис.

Роз_яснення, верф_ю, під_яр_я, мавп_ячий, дзв_якнути, совіст_ю, п_ятсот,
матір_ю, кар_єра, об_єм, рум_янець, бар_єрний, Мін_юст, об_єднання,
торф_яний, п_єса, напів_автомат, Лук_ян, моркв_яний, валер_янка,
слов_янський.

Завдання 234 На місці пропусків поставте, де потрібно, м'який знак чи апостроф. Де можете, пригадайте авторів і назви творів, з яких наведено цитати.

- О слово рідне! Орле скутий! Чужин_цям кинуте на сміх! Співочий грім бат_ків моїх, діт_ми безпам_ятно забутий.
- Чи не той то хміль_, що коло тичин в_єт_ся? Ой, той то Хмел_ниц_кий, що з ляхами б_єт_ся.
- Я на гору круту крем_яную буду камін_важкий підіймат_і, несучи вагу ту страшную, буду піс_ню веселу співат_.
- Влітку 1658 року Полтава згоріла дощенту. Горіли солом_яні с_тріхи над Вор_склою. Плавилась бані дерев_яних церков. Вітер був сильний. Полум_я гуготіло.
- Ой рад би я, матусен_ко, скоріше вернут_ся, та щось кін_мій воронен_кий в воротах спіткнувся.
- Людей міл_ярди і міл_ярди слів, а ти їх ма_єш вимовити вперше!
- І уже в душі моїй в сяйві мрій в_ют_ся хмелем арабески, миготят_камеї, фрески, гомонят_бринят_піс_ні голос_ні і сплітають_ся в гротески.

Як на ЗНО. Частина 2

- 1 Апостроф треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка
  - А бар..ер, багатослів..я, Св..ятослав, підрум..янити
  - Б без..іменний, без..ядерний, з..ясувати, зв..язати
  - В об..єднання, П..ятихатки, міжгір..я, роз..яснення
  - Г Солов..яненко, Григор..єв, Солов..йов, Лук..янчук
  - Д порт..єра, різдв..яний, р..ядовий, моркв..яний
- 2 Апостроф треба писати на місці пропуску в усіх словах усіх рядків, ОКРІМ
  - А валер..янка, присв..ята, кав..ярня, м..ятний
  - Б повір..я, Дем..ян, возз..єднання, п..яльця
  - В марнослів..я, дерев..яний, безриб..я, арф..яр
  - Г львів..янка, об..їхати, Мін..юст, перемир..я
  - Д любов..ю, п..ятдесят, пір..я, м..язи
- 3 Апостроф НЕ треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка
  - А пів..оберт, з..економити, цв..ях, об..єм
  - Б звір..ячий, дзв..якнути, без..ідейний, пів..Єгипту
  - В під..йомник, вп..яте, р..ядок, різьб..яр
  - Г духм..яний, гар..ячий, харків..янин, р..ясний
  - Д зат..ямити, пів..ягоди, перед..ювілейний, роз..ятрений
- 4 Апостроф НЕ треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка
  - А медал..йон, вір..янин, різдв..яний, сер..йозний
  - Б пор..ядок, тьм..яно, міжгір..я, пр..янощі
  - В інтерв..ю, кар..єра, В..єтнам, п..ятсот
  - Г посв..ята, без..апеляційний, багр..яний, м..язи
  - Д р..яска, тер..єр, міл..ярд, Лук..яненко
- 5 Прочитайте уривок.

*Запахла осінь в(1)ялим т(2)ют(3)юном,
Та яблуками, та тонким туманом, —
І свіжі айстри над піском рум(4)яним
Зор(5)юють за одчиненим вікном.*

Апостроф треба писати на місці всіх цифр рядка

  - А 2, 3
  - Б 4, 5
  - В 2, 4
  - Г 1, 4
  - Д 3, 5
- 6 Звук [з'] є в кожному слові рядка
  - А зелений, завтра, дрізд,
  - Б кукурудза, подзвонити, дзеркало
  - В гедзь, дзьоб, дзвін
  - Г зілля, взяти, мазь
  - Д завтра, везіння, зняти

Прочитайте текст і виконайте завдання 7—10

(1) Чи замислювалися ви, як виникли назви чисел? (2) Учені вважають, що числівник *п..ять* походить від іменника «п'ять» (*рука*), тобто трактується як «п..ять пальців п'ясті». (3) Широко *вживаним* є число сім: сім днів тижня, сім чудес світу, у казках — сім господинь, семеро козенят, сім сестер. (4) Виявляється, що число сім відповідає обсягу *короткотривалої пам..яті* людини, тобто це та кількість предметів, ознак, яку ми *спроможні запам..ятати* відразу на більш-менш тривалий час. (5) *Цікава* й історія виникнення числа *мільйон*.

- 7 У тексті з апострофом треба писати виділені слова, ОКРІМ
- А п..ять
  - Б пам..ять
  - В запам..ятати
  - Г мільйон
- 8 Синтаксичну функцію присудка в тексті НЕ виконує слово
- А вживаним
  - Б короткотривалої
  - В спроможні
  - Г цікава
- 9 Пунктуаційну помилку допущено в реченні
- А першому
  - Б другому
  - В третьому
  - Г четвертому
- 10 Вставленою конструкцією ускладнено речення
- А перше
  - Б друге
  - В третє
  - Г четверте
- 11 Помилку допущено в рядку
- А пустослів'я, мільйон, кар'єра,
  - Б під'яр'я, курйоз, виховательці
  - В Григор'єв, в'єтнамці, одухотвореністю
  - Г безриб'я, цвях, монгольський
  - Д медальйон, різнобарв'я, різдвяний
- 12 Апостроф треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка
- А пів..місяць, прив..алий, міжгір..я
  - Б пр..яний, пів..острів, кар..єра
  - В об..єктив, зв..язати, Мін..юст
  - Г бар..єр, розз..явити, без..языкий
  - Д пів..аудиторії, супер..успіх, св..ятість

ПРАВОПИС ПРЕФІКСІВ І СУФІКСІВ

Тести онлайн

- Правопис голосних у префіксах
- Правопис приголосних у префіксах
- Правопис суфіксів

Пригадайте!

Префікс — це морфема, що стоїть перед коренем.

● Правопис голосних у префіксах

пре-	при-	прі-	пере-, пред-, перед-
надає слову значення збільшеної ознаки , можна замінити словом дуже : <u>пр</u> евеликий (= дуже великий), <u>пр</u> ечудовий (= дуже чудовий)	надає значення наближення чи просторового прилягання : <u>пр</u> іхати, <u>пр</u> ійти, <u>пр</u> ишкільний		
у словах церковного вжитку <u>пр</u> еосвященний, <u>пр</u> естол, <u>пр</u> езирливий, <u>пр</u> еподобний, <u>пр</u> евелібний	надає значення приєднання : <u>пр</u> ичепити, <u>пр</u> ибити	у словах <u>пр</u> ізвище, <u>пр</u> ізвисько, <u>пр</u> ірва	завжди з літерою е : <u>пер</u> ечитати, <u>пред</u> ставити, <u>перед</u> бачити
	надає значення неповноти дії : <u>пр</u> исісти, <u>пр</u> ичинити, <u>пр</u> истаркувати		

МОВОХАКЕР У прикметниках маємо зазвичай префікс **пре-**, у дієсловах і дієприкметниках — **при-**.

Завдання 235 Вставте пропущені літери **е, и**. Над кожним словом напишіть, якою частиною мови воно є.

Пр красний — пр крашати, пр бідний — пр біднятися, пр малий — пр меншений, пр старий — пр старкуватий, пр гіркий — пр гірклий, пр глухий — пр глушений, пр тихий — пр тихлий, пр соромно — пр соромлений, пр добрий — пр добритися, пр хороший — пр хорошитися, пр світлий — пр світити, пр жовтий — пр жовклий.

Завдання 236 Вставте пропущені літери **е, и, і**.

Пр мудрий, пр купити, пр цінитися, пр нишклий, пр ручити, пр азовський, пр голомшений, пр мерзлий, п р мерзлий, пр чаїтися, пр пізнитися, пр звище, пр д'явник, пр будувати, пр кореневий, пр думати, пр милий, п р дмістя.

Правопис приголосних у префіксах

з-	с-	зі-	без-, віг-(ог-), між-, над-, об-, під-, перед-, понад-, пред-, роз-
зазвичай, окрім випадків перед <i>к, п, т, ф, х</i>: <i>зробити, з'ясувати</i> Зверніть увагу! В усному мовленні префікс <i>з-</i> перед глухим оглушується (<i>зсунув</i> — [с:]унув), а перед шиплячим уподібнюється до нього (<i>зшити</i> — [ш:]ити)	перед приголосними <i>к, п, т, ф, х</i>: <i>скріпити, спересердя, сфотографувати, схотіти, стишити</i> МОВОХАКЕР Усі приголосні, перед якими пишеться префікс <i>с-</i>, є глухими, тому вони й оглушують попередній дзвінкий <i>з-</i>. Запам'ятати їх можна у фразі: <i>кафе «Птах»</i>	перед коренем, що починається кількома приголосними: <i>зібрати, зіштовхнутися, зів'язнути</i> (бо корінь починається звуками [вй]). МОВОХАКЕР Цей варіант префікса є засобом милозвучності: дозволяє уникнути складного для вимови збігу приголосних	останній приголосний не оглушується: <i>міжпланетний, надіти, безкінечний, передплатити, підказати</i> Зверніть увагу! В усному мовленні оглушення може відбуватися у префіксі <i>роз-</i> перед наступним глухим (<i>ро[сн]овісти</i>); у префіксах із кінцевими звуками [д], шиплячим чи свистячим за певних умов відбувається уподібнення звуків: <i>розжевріється</i> — <i>ро[ж:]евріється, підшити</i> — <i>пі[дж]ити</i>

Зверніть увагу! Окрім префікса *з/зі*, в українській мові є низка префіксів, які мають фонетичні варіанти із кінцевим голосним: *вігі-(огі-), нагі-, обі-, піді-, розі-*. Вони вживаються перед коренями, що починаються кількома приголосними, і є засобами милозвучності української мови: *відібрати, надігнути, обірвати, розігріти*. У деяких словах це правило не діє: *відправити, розцівісти, створити*.

Завдання 237 Від поданих слів утворіть нові з префіксами *з-, зі-, с-*. Запишіть транскрипцію виділених слів.

...сунути, ...ходити, ...формулювати, ...палити, ...єднати, ...м'яти, ...брати, ...формувати, ...бити, ...**чесати**, ...творити, ...цідити, ...**шити**, ...питати, ...лити, ...горіти, ...гнути, ...косити, ...фальсифікувати, ...штовхнути, ...чіпляти, ...їсти, ...**жувати**, ...давати, ...писати, ...розуміти, ...казати, ...робити.

Завдання 238 Від поданих слів утворіть нові із запропонованими префіксами.

Роз- (*правити, рвати, гнути, ширити, тривожитися*) .....

Від- (*кликати, слати, штовхнути, йти, рвати, цвісти*) .....

Без- (*хребетний, ініціативний, контрольний, законний, смертний*) .....

Під- (*їхати, скочити, палити, класти, ступити, гнати*) .....

● Правопис суфіксів

Пригадайте!

Суфікс — це частина слова, що стоїть після кореня перед закінченням.

Правопис багатьох суфіксів Ви вже знаєте з попередніх тем. Пригадаймо основні.

Частина мови	Суфікси, правила	Приклади	Ваш приклад
Іменник	- ив(о) у назвах абстрактних понять, що позначають продукт або результат праці	мороз ^{ив} о, мереж ^{ив} о	
	- ев(о) / - єв(о) у деяких словах (назвах явищ природи)	мар ^{ев} о, зар ^{ев} о, ся ^{єв} о	
	- інн(я) , інн(я) , інн(я) в іменниках середнього роду II відміни із наголосом на суфіксі	нач ^{інн} я, павут ^{інн} я, ход ^{інн} я, навч ^{інн} я	
	- енн(я) у віддієслівних іменниках середнього роду II відміни із наголосом на корені	зв ^{єрн} ення, ліп ^{лєн} ня, підн ^{єсєн} ня	
	ик , -ин , -иц- , -ник , -иськ- , -ищ- , -ичк- (від -ик , -иц)	брат ^{ик} , глиб ^{ин} а, вулиц ^{иц} я, гір ^{ник} , дівч ^{иськ} о, вид ^{ищ} о, горл ^{ичк} а (від горлиця)	
	-тель , -ень , -ець , -ечк-	вихов ^{ат} ель, вел ^{етєн} ь, хлоп ^{ець} , горл ^{ечк} о (від горло)	
	- ен- / - єн- в іменниках середнього роду	коз ^{єн} я, ча ^{єн} я	
	- ств- , -зтв- , -цтв- залежно від кінцевого приголосного основи	товар ^{ист} во, убоз ^т во, козац ^т во	
	- ович (для творення чоловічих імен по батькові)	Євген ^{ович} , Андрій ^{ович}	
	- івн(а) / - ївн(а) (для творення жіночих імен по батькові)	Євген ^{івна} , Андрій ^{ївна}	
Прикметник	- ськ- , -зьк- , -цьк- залежно від кінцевого приголосного основи	украї ^{нськ} ий, запорі ^{зьк} ий, козац ^{цьк} ий	
	- єнн- , -інн- / - янн- у прикметниках зі значенням перебільшеної ознаки чи неможливості виконання дії, а також у словах церковного вжитку	широ ^{чєнн} ий, неск ^{азанн} ий, благослов ^{єнн} ий, ока ^{янн} ий	

Частина мови	Суфікси, правила	Приклади	Ваш приклад
Прикметник	-ен-, -ан- у прикметниках без значення перебільшеної ознаки чи неможливості виконання дії	шалѐний, жада́ний	
	суфікси присвійних прикметників: -ин, -їн (від іменників I відміни) -ов-, -ев-/ -єв-, -ів (від іменників II відміни)	Маруси́н, Марі́їн, Остапо́ва, Андрі́єва, Ігоре́ва, Ігорі́в	
	Зменшено-пестливі суфікси -оньк-, -есеньк-, -ісіньк-, -юсіньк-	малѐнький, малесенький, малюсінький	
	-ев- (після м'якого або шиплячого, наголос на основі), -єв- (після м'яких <i>т, н, й</i>), -ов- (після твердого приголосного; після м'якого або шиплячого, якщо наголос падає на закінчення)	груше́вий, вересне́вий, гі́євий, значенне́вий, святко́вий, гайо́вий	
Дієприкметник	-ен-/ -єн-, -ан-/ -ян-	зробле́ний, загоє́ний, неска́заний	

Завдання 239 Від поданих іменників утворіть: а) прикметники за допомогою суфіксів -ов, -ев, -єв, б) присвійні прикметники чол. і жіп. роду

а)	магній		матч	
	борщ		промінь	
	липа		життя	
	мармур		мить	
	воля		гелій	
	значення		дощ	
	водень		сіть	
б)	Ольга		Танька	
	Микола		Ігор	
	Сергій		Інга	
	Василь		Семен	
	Інна		Остап	

Завдання 240 Вставте на місці пропусків у суфіксах потрібні літери.

Велич__на, Софі__н, змет__ний, нездійснѐн__ий, петр__в батіг, киян__н, благо-
словен__ий, Ігор__вич, Ігор__вна, меж__вий, стил__вий, Васил__ва книжка, гар-
нес__н кий, замуч__ний, ся__во, індич__ня, вол__ький (від *Волга*), глибочен__ий,

волин_с_кий (від *Волинь*), сон_чко, кош_ня, діж_чка, вар_во, неоціне_ий,
бджолин_ий, грош_вий (від *гроші*), Олексі_ва, сконструйован_ий, сутт_вий,
копі_чка.

Як на ЗНО

- 1** Літеру *и* на місці пропуску треба писати в усіх словах рядка
  - А** пр..крашений, пр..подобний, пр..писка
  - Б** пр..власнити, пр..ховати, пр..бережний
  - В** пр..звище, пр..бій, пр..боркати
  - Г** пр..леглий, пр..пізнілий, пр..славний
  - Д** пр..бічник, пр..красно, пр..ручити
- 2** Літеру *е* на місці пропуску треба писати в усіх словах рядка
  - А** пр..важливий, пр..буття, пр..тупляти
  - Б** пр..здоровий, пр..речений, пр..ткнути
  - В** пр..морозити, пр..зирливий, пр..мудрий
  - Г** пр..дорогий, пр..чистий, пр..хитрий
  - Д** пр..буток, пр..дбати, пр..вілля
- 3** Літеру *с* на місці пропуску потрібно писати в усіх словах рядка
  - А** ..питати, ..ціпити, ..варити, ..жалитися
  - Б** ..летіти, ..молоти, ..жувати, ..палити
  - В** ..находити, ..робити, ..давати, ..чинити
  - Г** ..в'язати, ..фабрикувати, ..непритомніти, ..садити
  - Д** ..пиляти, ..кинути, ..пекти, ..хопити
- 4** Літеру *и* треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка
  - А** русалч..н, вовч..ня, страхов..сько, пал..чка
  - Б** виховат..ль, печ..во, жит..чко, янес..нький
  - В** бойов..ще, Уманщ..на, поради..ця, Інн..н
  - Г** кринич..нька, викорін..ний, добр..во, заверш..ний
  - Д** водич..нька, яблун..вий, учит..льський, мар..во
- 5** Помилку в утворенні імені по батькові допущено в рядку
  - А** Ігорівна, Олексіївна, Васильович
  - Б** Матвійович, Марківна, Григорович
  - В** Євгенович, В'ячеславівна, Юріївна
  - Г** Юліанівна, Кузьмич, Миколайович
  - Д** Романівна, Олеговна, Петрович
- 6** На другий склад падає наголос у всіх словах, ОКРІМ
  - А** завдання
  - Б** навзаєм
  - В** навчання
  - Г** разом
  - Д** доцент

Прочитайте текст і виконайте завдання 7—10

(1) Земля разом із 8 іншими планетами рухається навколо Сонця. (2) Відстань її до Сонця змінюється від **147,1** млн км на початку січня до **152,1** млн км на початку липня. (3) Період обертання Землі навколо нашого світила дорівнює **365,242** доби, а навколо своєї осі — 23 годинам 56 хвилинам 5 секунд. (4) Довжина земного екватора вимірюється **40 075 704** метрами. (5) Уся поверхня Землі становить **510** млн км², причому на **361,1** млн км² її, тобто на 71 відсотку, розлився Світовий океан.

- 7** Порушено норму відмінювання числівника в рядку
- А** із *вісьмома*
  - Б** від *ста сорока семи цілих однієї десятої*
  - В** до *ста п'ятдесяти двох цілих однієї десятої*
  - Г** дорівнює *триста шістдесяти п'яти цілим двомстам сорока двом тисячним*
  - Д** вимірюється *сорока мільйонами сімдесятьма п'ятьма тисячами сімомастами чотирма*
- 8** Правильно узгоджено числівники з іменниками в усіх рядках, ОКРІМ
- А** від *147,1 мільйона*
  - Б** до *152,1 мільйонів*
  - В** *510 мільйонів*
  - Г** на *361,1 мільйона*
- 9** Правильне пояснення вживання тире в третьому реченні запропоноване в рядку
- А** між підметом і присудком
  - Б** на місці пропущеного слова в неповному реченні
  - В** між частинами безсполучникового речення
  - Г** для виділення вставленої конструкції
  - Д** при узагальнювальному слові
- 10** Уточнювальною обставиною ускладнено речення
- А** перше
  - Б** друге
  - В** третє
  - Г** четверте
  - Д** п'яте
- 11** З апострофом треба писати усі слова в рядку
- А** від..їхати, від..єднати, від..їжджати, відд..ячити
  - Б** без..ядерний, без..ідейний, без..якірний, без..іменний
  - В** з..ясувати, з..агітувати, з..ініціювати, з..єднати
  - Г** об..єднати, об..їздити, об..ємний, об..їстися
  - Д** роз..яснити, розз..явити, роз..орати, роз..єднати
- 12** Помилку допущено в рядку
- А** Мого класного керівника звати Євгенія Євгенівна.
  - Б** Мені сподобалася Данилова композиція.
  - В** Мереживний візерунок виглядає дуже жіночно.
  - Г** Ольжині слова врізалися в пам'ять.
  - Д** Кожен має виробити своє життєве кредо.

ПРАВОПИС ВЕЛИКОЇ ЛІТЕРИ

Тести онлайн

- Правила вживання великої літери у власних назвах
- Лапки у власних назвах

● Правила вживання великої літери у власних назвах

Правила	Приклади	Примітки
З великої літери пишемо: прізвища, імена та імена по батькові людей, псевдоніми, прізвиська. Зверніть увагу! У подвійних іменах і прізвищах, які пишуться з дефісом, із великої літери починається кожна частина.	<i>Павло Михайлович Губенко, Остап Вишня, Іван, Ярослав Мудрий</i> <i>Нечуй-Левицький, Анна-Марія, Жан-Жак, Богдан-Ігор</i>	із малої літери пишемо імена та прізвища, що перейшли в розряд загальних назв: <i>меценат, рентген, донкіхот, дизель</i>. Якщо власні назви не втратили індивідуального значення, вживаються як загальна назва лише ситуативно, вони пишуться з великої літери (<i>юні Ейнштейни, майбутні Цукерберги</i>), для підкреслення зневажливого ставлення можуть писатися з малої (<i>гітлери</i>)
назви персонажів художніх творів, казок, байок	<i>Курочка Ряба, Бджола, Шершень, Мавка, Баба Яга</i>	якщо назви казкових персонажів не виступають дійовими особами творів, а використовуються як загальні назви, їх пишемо з малої літери: <i>баба-яга</i>
імена божеств, міфічних істот	<i>Божя Матір, Святий Дух, Бог (у християнській релігії), Перун, Венера, Зевс</i>	родові назви міфічних істот пишемо з малої літери: <i>русалка, троль, домовик, мавка, ангел, фея</i> . У релігіях, які мають кількох богів, слово <i>бог</i> є родовою назвою, і його пишемо з малої літери: <i>бог Перун</i>
назви релігійних понять, свят, постів, культових книг	<i>Різдво Христове, Великдень, Великий піст, Біблія, Коран, Чистий четвер</i>	назви релігійних книг пишемо без лапок
клички тварин	<i>Сірко, Сніжок, Пірат, Заливай</i>	назви порід тварин пишемо з малої літери: <i>сенбернар, тер'єр</i>
усі слова в назвах держав і автономних республік	<i>Україна, Сполучені Штати Америки, Китайська Народна Республіка</i>	назви народів, племен, а також людей за національною ознакою пишемо з малої літери: <i>українці, баски, ацтеки, індіанці</i>

Правила	Приклади	Примітки
неофіційні назви держав і одиниць територіального поділу; назви сторін світу в значенні території чи населення	<i>Слобожанщина, Харківщина, Закарпаття, Далекий Схід, Південне Полісся</i>	назви сторін світу зазвичай пишемо з малої літери: <i>схід, південь, nord-ост</i>
географічні й топографічні власні імена, родові назви при них пишемо з малої літери	<i>Європа, гора Говерла, озеро Синевир, річка Дніпро</i>	коли означуване слово входить до складу власної назви, його пишемо з великої літери: (місто) <i>Горішні Плавні</i> , (заповідник) <i>Біловезька Пуща</i>
назви вулиць, майданів, каналів, родові позначення пишемо з малої літери	<i>проспект Науки, майдан Незалежності, Байкало-Амурська магістраль</i>	коли означуване слово входить до складу власної назви, його пишемо з великої літери: (урочище) <i>Козинські Горби</i>
астрономічні назви, крім родових найменувань	<i>сузір'я Великий Віз, Чумацький Шлях, планета Земля</i>	слова <i>земля, сонце, місяць</i> пишемо з великої літери тільки тоді, коли вони вживаються як астрономічні назви
перше слово в найменуваннях історичних подій, знаменних дат, загальнонародних свят	<i>Коліївщина, Полтавська битва, День захисника України, Новий рік, Перше вересня, але День Незалежності України, День Соборності України, День Конституції України</i>	якщо початковий порядковий числівник записаний цифрою, то з великої літери пишеться наступне слово: <i>1 Вересня</i>
назви пам'яток архітектури, замків, храмів; родові позначення пишемо з малої літери	<i>Десятинна церква, Золоті ворота, Шарівський палац</i>	
назви найвищих державних органів України та найвищих міжнародних організацій	<i>Верховна Рада, Кабінет Міністрів України, Організація Об'єднаних Націй</i>	неофіційні назви закордонних державних органів пишемо з малої літери: <i>парламент, сенат, меджліс</i>
перше слово в назвах найвищих державних посад України та міжнародних посад	<i>Президент України, Голова Верховної Ради України, Генеральний секретар ООН</i>	із малої літери пишемо: • назви титулів, рангів: <i>граф, князь, король</i> ; • назви посад, звань, учених ступенів: <i>ректор, президент фірми, професор, доктор наук</i>
перше слово в назвах державних, приватних, громадських установ та організацій, партій	<i>Міністерство освіти і науки України, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна</i>	найменування підрозділів установ та організацій пишемо з малої літери: <i>філологічний факультет, кафедра української мови</i>
назви вокзалів, залізничних станцій, портів, аеропортів, станцій метро, зупинок наземного транспорту	<i>Приміський вокзал, аеропорт «Бориспіль», станція метро «Університет»</i>	

Правила	Приклади	Примітки
назви товарних знаків, марок, виробів	цукерки «Асорті», автомобіль «Вольво»	
присвійні прикметники, утворені від власних назв суфіксами -ин, -їн, -ов-, -ев-, -єв-, -ів	Грінченків словник, Петрів щоденник	якщо прикметники входять до складу фразеологізмів чи наукових термінів, пишемо з малої літери: гордіїв вузол, сізіфова праця, базедова хвороба, петрів батіг
прикметники, утворені від власних назв суфіксом -ськ-, якщо вони входять до назв почесних премій, номінацій, урочистих заходів тощо	Нобелівська премія, Шевченківська премія, Сухомлинівські читання	прикметники, утворені від власних назв за допомогою суфікса -ськ-, зазвичай пишемо з малої літери: шевченківський стиль, львівські кав'ярні, довженківські рукописи
займенник Ви як форму ввічливості у звертанні до однієї конкретної особи в листах та офіційних документах	Вітаємо Вас ..., Повіdomляємо Вам ...	

Зверніть увагу! Назви сайтів, мереж, пошукових систем тощо без родового слова пишемо з малої літери (гугл, вікіпедія); назви з родовим словом пишемо з великої літери та в лапках (пошукова система «Гугл», енциклопедія «Вікіпедія»).

Завдання 241 Складіть речення з поданими словами так, щоб вони писалися з малої і великої літери (форму слів можна змінювати).

схід — Схід .....

президент — Президент .....

харківський — Харківський .....

шевченківський — Шевченківський .....

північний — Північний .....

чорний — Чорний .....

український — Український .....

Завдання 242 Де потрібно, виправте малу літеру на велику.

харківський тракторний завод, езопова мова, вулиця академіка ляпунова, лауреат пулітцерівської премії, декларація прав людини, національна опера україни, гора ельбрус, серіал «друзі», день незалежності україни, шекспірівський стиль, асоціація

стоматологів України, північна Америка, правобережна Україна, харківський національний університет радіоелектроніки, Ахіллес, Ахіллесова п'ята, дівчинка на ім'я Червона шапочка, комета Галлея, середземне море.

Завдання 243 Виправте, де потрібно, малу літеру на велику.

Як ти пишався собою й народом!
Чувся і гідно, і гордо.
Йшов ти дорогою, гобіте фродо,
Ось і зайшов аж у мордор.

Бо не навчився ти махлювати,
Щира душе й безборонна.
Думав за Гендальфа голосувати,
Вийшло, що за Саурона.

Стисни розпуку ридаючим горлом,
Стисни печаль і жалобу.
Хто в опозиції? Там тільки горлум
І павучиха шелоба.

Хто розірве зачароване коло?
Хто захистить і пригорне?
Гобліни, орки і тролі навколо,
Але нема Арагорна! (О. Ірванець)

● **Лапки у власних назвах**

Слід брати в лапки:

Правило	Приклад	Ваш приклад
слова-символи в назві будь-яких установ, організацій, гуртів, колективів	гурт «Океан Ельзи», стадіон «Металіст», товариство «Просвіта», Інститут підтримки розвитку українського суспільства «Ярина», видавництво «Ранок»	
назви творів мистецтва (музики, літератури, малярства, кінематографії тощо). Зверніть увагу! Назви релігійних книг пишемо без лапок : Біблія, Псалтир, Коран	поезія «Чари ночі», картина «Чорний квадрат», опера «Наталка Полтавка»	

Правило	Приклад	Ваш приклад
назви станцій метро, аеропортів, зупинок міського транспорту, готелів, ресторанів	станція метро «Олексіївська», зупинка «Привокзальна площа», кав'ярня «Львівська копальня кави»	
найменування періодичних видань	газета «Дзеркало тижня», часопис «Дивослово»	
символічні назви різних видів транспорту, у тому числі марки машин	велосипед «Україна», автомобіль «Мерседес»	
індивідуальні найменування продукції	вода «Моршинська», печиво «Марія»	
назви сайтів, мереж, пошукових систем, якщо при них є родове слово	соціальна мережа «Фейсбук», система обміну повідомленнями «Вайбер»; але фейсбук, вайбер	
назви урядових нагород, що • починаються словом за, • мають форму називного відмінка чи давального відмінка. Зверніть увагу! Якщо індивідуальне найменування відзнаки вжито в родовому відмінку, лапки не пишуться: <i>орден Героїв Небесної Сотні</i>	орден «За мужність», почесне звання «Мати-героїня», медаль «Захиснику Вітчизни»	

Зверніть увагу! Назви спортивних нагород пишемо без лапок з малої літери: *олімпійська медаль, срібна медаль*.

Завдання 244 Де потрібно, поставте лапки.

У твіттері, гурт Скрибін, Громадська організація Експертиза реформ, медаль За працю і звитягу, Національний технічний університет Харківський політехнічний інститут, фільм Поводир, орден Данила Галицького, роман Хіба ревуть воли, як ясла повні?, пісня Люди гурту Бумбокс, система обміну повідомленнями Телеграм, орден Богдана Хмельницького, драма-феєрія Лісова пісня, мультфільм Мавка, Національна премія України імені Тараса Шевченка, видавництво Фабула, орден княгині Ольги.

Як на ЗНО

- 1** Правил уживання великої літери дотримано в усіх словах рядка
- А** Президент України, Президент фірми «Мрія»
  - Б** Західна Україна, країни Заходу
  - В** гора Говерла, Київський Національний Університет
  - Г** Арабська Республіка Єгипет, Міністерство Освіти і Науки України
  - Д** Полтавські вулиці, Полтавська битва
- 2** Правил уживання великої літери дотримано в усіх рядках, ОКРІМ
- А** Верховна Рада України, вчена рада університету
  - Б** франківські сонети, Франкові твори
  - В** авгієві стайні, Андріївський узвіз
  - Г** Соціологічний факультет, бог Зевс
  - Д** Харківська загальноосвітня школа І—ІІІ ступенів № 131
- 3** Правил уживання лапок у власних назвах дотримано в усіх рядках, ОКРІМ
- А** аеропорт «Бориспіль»
  - Б** станція метро «Наукова»
  - В** орден «За заслуги»
  - Г** книга «Біблія»
  - Д** цукерки «Каракум»

- 4** Прочитайте уривок.

*На кого завзявся (1)каїн?
Боже, покарай! —
Понад все вони любили
Свій коханий край.
Вмерли в (2)новім (3)заповіті
З славою (4)святих. —
На (5)аскольковій могилі
Поховали їх.*

Із малої літери треба писати слово після цифри

- А** 1
- Б** 2
- В** 3
- Г** 4
- Д** 5

- 5** Прочитайте уривок.

Після (1)міськради, за вулицею (2)прорізною, (3)хрещатик завертає праворуч і, порозсувавши будинки далі од себе, утикається на (4)європейській (5)площі у (6)філармонію.

Із великої літери треба писати всі слова після цифр

- А** 1, 2, 3
- Б** 2, 3, 4
- В** 4, 5, 6
- Г** 1, 3, 4
- Д** 1, 4, 6

6 НЕПРАВИЛЬНО вжито прийменник у словосполученні

- А** на протязі дня
- Б** у разі небезпеки
- В** на прохання
- Г** на адресу
- Д** за дорученням

Прочитайте текст і виконайте завдання 7—10

(1) На *(р,Р)іздво*, коли звідусіль *лл..ється св..яткова* музика, слух ніжить прегарна композиція *(щ,Щ)едрівки*: «Щедрик, щедрик, щедрівочка, прилетіла ластівочка...». (2) Ця *різдв..яна* українська народна пісня отримала всесвітню популярність в обробці Миколи Леонтовича. (3) Він працював учителем хорового співу й диригентури в різних школах на *(п,П)оділлі*, Київщині та Катеринославщині, а як композитор виховувався під впливом славного батька української музики Миколи Лисенка. (4) У листопаді 2016 року до сторіччя від дня першого виконання «*(щ,Щ)едрика*» стартував флешмоб: кілька десятків представників різних країн, *об..єднані* захопленням композицією опублікували в мережі «Інтернет» відеозапис із її виконанням.

7 У тексті з великої літери треба писати всі слова, ОКРІМ

- А** (р,Р)іздво
- Б** (щ,Щ)едрівки
- В** (п,П)оділлі
- Г** «(щ,Щ)едрика»

8 У тексті з апострофом треба писати слово

- А** лл..ється
- Б** св..яткова
- В** різдв..яна
- Г** об..єднані

9 Пунктуаційну помилку допущено в реченні

- А** першому
- Б** другому
- В** третьому
- Г** четвертому

10 Складним безсполучниковим є речення

- А** перше
- Б** друге
- В** третє
- Г** четверте

11 Правил уживання великої літери дотримано в усіх реченнях, ОКРІМ

- А** Найвищим органом державної влади є Верховна Рада України, а главою держави — Президент України.
- Б** Харківський Національний Університет — один із найстаріших університетів Східної Європи.
- В** За князювання княгині Ольги, її сина Святослава й онука Володимира територія Київської Русі була розширена шляхом підкорення Києву сусідніх східнослов'янських, балтських і угро-фінських племен.
- Г** У 1648–1657 роках козаки під керівництвом гетьмана Богдана Хмельницького підняли велике повстання в Речі Посполитій, результатом якого стало створення в Наддніпрянщині самоврядної української держави — Війська Запорозького, або Гетьманщини.
- Д** 1798 року вийшло перші три частини бурлескно-травестійної поеми «Енеїда» Івана Котляревського, головною темою якої було відновлення козацької держави.

12 Правило вживання лапок у власних назвах порушено в рядку

- А** Широку популярність у світі здобула серія картин Олега Шупляка «Двовзори» (авторська назва картин-ілюзій з подвійним змістом).
- Б** Пісня «Плакала» українського гурту «KAZKA» потрапила до топ-10 світового чарту.
- В** «Біблія» є священною книгою християн, однією з найвизначніших пам'яток світової релігійної думки.
- Г** Оксану Забужко нагородили Шевченківською премією в номінації «Публіцистика, журналістика» за збірник «І знов я влізаю в танк...».
- Д** «Арсенальна» — станція Київського метрополітену. Розташована на Святошинсько-Броварській лінії між станціями «Хрещатик» і «Дніпро».

ПРАВОПИС СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

- Ознаки слів іншомовного походження
- Правопис голосних у словах іншомовного походження
- Уживання м'якого знака й апострофа у словах іншомовного походження
- Подвоєння букв на позначення приголосних у словах іншомовного походження

● Ознаки слів іншомовного походження

Правопис іншомовних слів регулюють кілька правил, які вкрай важливо застосовувати лише до запозиченої лексики. Тому визначимо критерії, за якими можна відрізнити іншомовні слова від власне української лексики:

1. Співзвучність у кількох неспоріднених мовах, порівняйте: укр. *комп'ютер* — англ. *computer*, укр. *університет* — нім. *Universität* (схожі слова у споріднених з українською мовах належать до спільнослов'янського шару лексики, наприклад: укр. *життя* — рос. *жизнь* — польськ. *życie*).
2. Починаються на *А, Е* й часто *І*: *абажур, абрикос, екзотичний, ефір, електрика, ідея, інструмент, історія* (**Але:** *ім'я, інакше, інколи* — українського походження).
3. Збіги голосних: *біолог, віртуоз, ідеал, стереоскоп*. В українській мові збіги голосних можливі на межі префікса й кореня: *ви́брати, при́близний, на́буди́ти*.
4. Складні для вимови збіги приголосних: *абстрактний, матч, тембр*.
5. Наявність звуку [ф]: *фабрика, фігура, графік, торф* (за винятком слів *Фастів, форкати, фе*).
6. Не чергуються *О, Е* з *І* та немає випадних *О, Е*: *комплект — комплекту* (укр.: *набір — набору*); *телефон — телефона* (укр.: *сон — сну*).
7. Рідко виділяються префікси і суфікси, а корінь може мати три й більше складів: *віта́мін, гі́потенуза, дисци́пліна, канди́гат, темпе́ратура*.
8. Частина іншомовних іменників із кінцевим голосним не відмінюються: *ампула, кенгуру, кіно, метро, пюре, рагу* (пам'ятайте, що іменники *пальто, ситро* в українській мові відмінюються: *пальто — пальта, ситро — ситра*).

Завдання 245 У поданих словах знайдіть ознаки іншомовних. Де можливо, доберіть українські відповідники.

Екстраординарний, фіксувати, радіо, фольклор, симптом, анонс, путч, візуальний, електроніка, конференсьє, пункт, абсолютний, евкаліпт, поліфонія, віолончель, шосе, Київський національний університет імені Т.Г. Шевченка, фізико-технічний факультет.

● Правопис голосних у словах іншомовного походження

Написання літер *И* та *І* в загальних назвах:

- 1) у середині слова регулюється **правилом «дев'ятки»**:

літера **И** пишеться в основах загальних назв після дев'яти літер на позначення приголосних **д, т, з, с, ц, ч, ш, ж, р** перед наступним приголосним, окрім **й**; в інших випадках пишемо **і** (після приголосних, що не входять до «дев'ятки», перед голосним та перед **й**):

у слові *дисципліна* пишемо **И**, оскільки **д, ц** входять до «дев'ятки», а далі стоїть приголосний звук; **І** пишемо після **л**, що не входить до «дев'ятки». Слово *діаспора* пишеться з **І**, бо далі голосний;

Зверніть увагу! Після префікса пишеться **І** — *антиісторичний*.

Запам'ятайте! Винятки: *вимпел, спирт, гиря, кинджал, кипарис, єпископ, християнство, диявол, диякон, лимон, мирт*.

МОВОХАКЕР Легко запам'ятати літери, що входять до «дев'ятки», можна за допомогою фраз:

1) *Де Ти З'їси Цю ЧаШу ЖуРу* — усі літери на позначення приголосних;

2) *Реве Та Стогне Дніпр Широкий, Човни З Циганами Жене* — перша літера в кожному слові.

2) літера **І** пишеться на початку слів і в кінці невідмінюваних іменників після приголосних: *ідея, ієрогліф, імпульс, таксі, журі, попури*;

Зверніть увагу! Літеру **І** пишемо перед **я, ю, є**, що позначають два звуки, та **ї** (перед наступним звуком **й**): *історія, ситуацію, дипломатією, категорії*.

Написання И та І у власних назвах:

Літера И пишеться:

1) у географічних назвах із кінцевими **-ика, -ида**: *Антарктика, Флорида*;

2) у географічних назвах після **ж, дж, ч, ш, щ, ц** перед приголосними: *Алжир, Вірджинія, Лейпциг*;

3) у географічних назвах зі звукосполученням **-ри** перед буквами на позначення приголосних (крім **й**): *Рим, Крит*;

4) у деяких географічних назвах традиційно: *Аргентина, Бразилія*.

Літера І пишеться після приголосних у власних назвах традиційно: *Сігней, Туніс*.

Зверніть увагу! Омоніми *дизель* і *Дізель* пишуться по-різному, хоча мають спільне походження, оскільки написання загальної назви регулюється правилом «дев'ятки», а власної — мовою оригіналу (у нім. *Diesel*).

Літера У (а не **Ю**) **пишеться** після **ж, ш, ф** у словах, запозичених із французької мови: *журі, брошура, парфумерія*.

Літери Ї, Є пишуться в низці слів після голосних за законом милозвучності (приголосний звук [й] між двома голосними): *альтруїзм, кофеїн, траєкторія, проєкт*.

Завдання 246 Вставте пропущені літери, поясніть орфограми.

Кла́в__атура, ант__в__рус, мон__тор, опц__я, тра__ктор__я, акуст__ка, д__вергенц__я, екв__валент, матр__ця, лог__ка, с__стема, Ка__р, к__пар__с, __нерц__я, по__пур__, Корс__ка, Мекс__ка, Ч__каго, Ваш__нгтон, ел__псо__д, с__туац__я, ор__ент__р, Пар__ж, параш__т, астеро__д, п__ца, про__кц__я, поз__ц__я, рі__лторка, в__аж.

● Уживання м'якого знака й апострофа у словах іншомовного походження

Здебільшого м'який знак та апостроф в іншомовних словах пишеться за загальними правилами, але на особливу увагу заслуговують випадки їхнього вживання перед літерами **я, ю, є, ї**. Наприклад, правопис прізвищ *Годьє, Руж'є* пояснюється характеристикою приголосного, після якого стоїть літера **є**.

М'який знак	Апостроф
перед Я, Ю, Є, Ї, що позначають два звуки	
пишемо після д, т, з, с, ц, л, н (фраза для запам'ятовування <i>де ти з'їси ці лини</i>): конферансьє, Ньютон, Годьє, Лавуазьє, Льюїс, Сантьяго	пишемо в кінці складу після приголосних б, п, в, м, ф (губні): <i>п'єдестал</i>; г, к, х, г (задньоязикові+глотковий): <i>Х'юстон</i>; ж, ч, ш (шиплячі): <i>Руж'є</i>; р: <i>кар'єра, кур'єр</i> Зверніть увагу, що на іншомовні слова зазвичай не поширюється закон милозвучності, тому попередній кореневий приголосний не впливає на те, чи ставиться апостроф: <i>комп'ютер</i> пишемо після префіксів, які закінчуються на приголосний: <i>ад'ютант, ін'єкція, кон'юнктура, диз'юнкція</i> Зверніть увагу! Оскільки ці префікси визначаються досить умовно (немає безпрефіксальних слів, спільнокорених до наведених), варто завчити їх напам'ять
перед Я, Ю, Є, що позначають один звук	
не пишемо: <i>тубик, дзюдо, Аляска</i>	не пишемо: <i>бюджет, рюкзак</i>
перед йо	
пишемо після д, т, з, с, ц, л, н : <i>мільйонер, бульйон</i>	не пишемо після р, в : <i>курйоз</i>

Завдання 247 Вставте, де потрібно, м'який знак чи апостроф, поясніть орфограми.

Рел_ефний, об_ектив, барел_еф, тер_ер, Лонгв_ю, ал_янс, Н_ю-Йорк, кар_єра, Н_юрнберг, медал_йон, д_юна, порт_єра, кан_йон, п_юре, ад_ютант, Год_є, Лавуаз_є, шин_йон, модел_ер, бул_йон, манік_юр, суб_ект, кур_йоз, Г_юго, П_ємонт, Рив_єра, Женев_єва, Монтеск_є, Севіл_я, В_етнам, М_юллер, інтер_ер, пен_юар, дистриб_ютор, куп_юра, кастан_єти, Кордил_єри, піран_я.

Подвоєння букв на позначення приголосних у словах іншомовного походження

У загальних назвах

- Приголосні зазвичай не подвоюються: *піца, колектив, програма, ефект, атестат, професія*.

Винятки: *панна, тонна, вілла, ванна, брутто, нетто, пенні, бонна* та ін.

МОВОХАКЕР Основні винятки можна запам'ятати у фразі: *Чарівна панна на віллі приймала ванну вагою в тонну й міркувала про різницю між нетто й брутто*.

Зверніть увагу! Подвоєння у винятках зберігається й у формах родового відмінка множини (*п'ять тонн, вілл, ванн, мадонн*), на відміну від незапозичених слів (*п'ять століть, завдань, сторіч*).

- Подвоєння може відбуватися внаслідок збігу однакових приголосних префікса й кореня, якщо в українській мові паралельно вживається безпрефіксальне слово: *імматеріальний* (бо є *матеріальний*), *контррозвідка* (бо є *розвідка*), *ірраціональний* (бо є *раціональний*), *імміграція* (бо є *міграція*). **Але:** *нотація* — *анотація*, *міграція* — *еміграція*.

3. Подвоєння зберігається в загальних назвах, що походять від власних назв із подвоєнням: *брюссельська капуста* (бо *Брюссель*), *буддист* (бо *Будда*), але *ват* (одиниця вимірювання, утворена від прізвища винахідника Джеймса *Ватта*).

У власних назвах

Подвоєння зберігається: *Будда, Інна, Мюллер, Голландія, Еллада, Мекка, Брюссель, Голлівуд*.

✓ Словничок-кориснячок

ВИНЯТКИ

алло (вигук, відповідник до *слухаю* в телефонній розмові)

аннали (літописи в Єгипті та Китаї)

білль (проект закону в США та Великій Британії)

бонна (вихователька малих дітей у сім'ях дворян)

брутто (вага товару разом із тарою)

булла (папська грамота, послання, скріплене печаткою)

ванна (посудина, процес миття)

вілла (комфортабельний будинок за містом або на курорті)

гамма (третя літера грецького алфавіту)

гурра (однорічна культурна рослина)

мадонна (італійська назва Богородиці, її зображення)

манна (лишайник; усталений вислів «манна небесна»)

мірра (ароматична смола)

мotto (влучний вислів, що використовується як епіграф)

мулла (служитель релігійного культу в мусульман)

нетто (вага товару без тари)

панна (незаміжня дівчина)

панно́ (вид мистецтва)

пенні (англійська дрібна монета)

примадонна (співачка, що виконує перші ролі в опері чи опереті)

тонна (міра ваги й маси)

Завдання 248 Де потрібно, вставте пропущені літери, поясніть орфограму.

Процес...ор, зум...ер, ір...аціональність, гол...андський, ап...арат, нет...о, ком...ерційний, Ган...а, програм...а, ім...іграція, осцил...ограм...а, парал...елепіпед, ін...овація, кор...ектний, сюр...еалізм, брут...о, ел...іни, шос...е, хоб...і, інтел...ект, ан...отація, агрес...ія, ак...умуляція, барок...о, буд...ист, лібрет...о, шас...і, ват..., колон...а, Дал...ас, мас...а, клас...ичний, ас...им...етрія, деф...ект, аксес...уар, метал..., процес..., кас...а, Дік...енс, коміс...ія, кол...ектив, тон...а, Гар...і Пот...ер.

Завдання 249 Складіть речення з наведеними словами.

міра — мірра .....

біль — білль .....

віла (русалка) — вілла .....

гама — гамма .....

була́ — бу́лла .....

Як на ЗНО

- 1 Букву *і* треба писати на місці всіх пропусків у рядку
  - А Ваш..нгтон, аж..отаж, дез..нформація
  - Б асоц..ац..я, фем..н..зм, полем..ка
  - В д..логія, д..агноз, в..олончель
  - Г д..наст..я, ауд..тор..я, пац..ф..зм
  - Д клас..ф..кац..я, ..стор..зм, пер..од..ка
- 2 Букву *и* треба писати на місці всіх пропусків у рядку
  - А еманс..пац..я, суверен..тет, Аркт..ка
  - Б д..лер, форт..с..мо, д..в..денди
  - В д..ректор..я, серт..ф..кат, д..апазон
  - Г д..наст..я, аж..отаж, бр..ф..нг
  - Д бат..скаф, д..ктатура, д..с..дент
- 3 Апостроф треба писати на місці пропусків у всіх рядках, ОКРІМ
  - А комп..ютер, Барб..є, Х..юстон
  - Б п..єса, вол..єр, суб..єкт
  - В прем..єра, миш..як, Орок..єта
  - Г кар..єра, Монтеск..є, пап..є-маше
  - Д олів..є, Рейк..явік, кеш..ю
- 4 Подвоєння приголосних є в усіх словах рядка
  - А Джульет..а, піц..а, ак..редитація
  - Б хоб..і, Кан..и, еф..єкт
  - В буд..ист, Ген..адій, віл..а
  - Г дол..ар, контр..єволюція, ас..оціація
  - Д мас..а, крос..ворд, ім..ігрант
- 5 Помилку в написанні слова іношмовного походження допущено в рядку
  - А Мюнхен, жюрі, алегорія
  - Б Шиллер, аміак, Ньютон
  - В граматичний, сеньйор, кореспондент
  - Г грильяз, кутюр'є, колосальний
  - Д Рив'єра, марокканський, лосьйон
- 6 Усі подані речення односкладні безособові, ОКРІМ
  - А Дорогу замело снігом.
  - Б Страшенно хочеться пити.
  - В Було вже за північ.
  - Г Уже пахне весною.
  - Д Чується музика весни.

Прочитайте текст і виконайте завдання 7—10

(1)Ім'я Білла Гейтса найчастіше викликає в людей неоднозначні емоції. (2)Одні називають його творцем *корпорац..ї* зла, інші вважають, що він зробив величезний внесок у розвиток ринку *операц..йних* систем та *індустр..ї* програмного забезпечення загалом. (3)Мабуть, найголовнішою заслугою Білла є *популяр..зація* комп'ютера. (4)Він був твердо впевнений у тому, що персональний комп'ютер стане незамінним на кожному робочому місці, і в кожному будинку. (5)Як ми бачимо, прогнози Гейтса *справдилися*.

- 7 Слово *справдилися* в тексті можна замінити словами, ОКРІМ
- А *втілилися в життя*
  - Б *здійснилися*
  - В *реалізувалися*
  - Г *зробилися*
- 8 Літеру *и* на місці пропуску треба писати в слові
- А *корпорац..ї*
  - Б *операц..йних*
  - В *індустр..ї*
  - Г *популяр..зація*
- 9 Пунктуаційну помилку допущено в реченні
- А *першому*
  - Б *другому*
  - В *третьому*
  - Г *четвертому*
- 10 Вставною конструкцією ускладнено речення
- А *перше*
  - Б *друге*
  - В *третє*
  - Г *четверте*
- 11 М'який знак на місці пропусків треба писати в усіх словах рядка
- А *сек..юриті, кон..юнктивіт, прем..ера*
  - Б *грил..яж, Руж..є, Н..ю-Йорк*
  - В *В..єтнам, інтерв..ю, Джул..етта*
  - Г *вол..єр, Кордил..єри, дос..є*
  - Д *об..єкт, ін..єкція, Х..юстон*
- 12 НЕМАЄ орфографічних помилок у реченні
- А *Дійсно, міцний імунітет може захистити від багатьох бактерій та вірусів.*
  - Б *Для нашого здоров'я у пріоритеті має бути нормальний сон, фізична активність, раціональне та збалансоване харчування.*
  - В *Щоб захистні сили організму працювали на повну потужність, ваш раціон має бути збалансованим.*
  - Г *Варто обмежувати «зависання» за комп'ютером чи іншими гаджетами.*
  - Д *Заняття спортом зміцнюють організм, покращують роботу імунної системи.*

ПРАВОПИС СКЛАДНИХ І СКЛАДНОСКОРОЧЕНИХ СЛІВ

Тести онлайн

- Написання складних слів разом або з дефісом
- Правопис складноскорочених слів

● Написання складних слів разом, з дефісом, окремо

Складними називаємо слова, що мають два й більше коренів, поєднаних за допомогою сполучного звука або без нього. Складні слова пишемо разом або з дефісом.

Разом пишемо	З дефісом пишемо
слова, утворені від підрядних словосполучень (які складаються з головного та залежного слова): високопрофесійний (професіоналізм який? високий), східноукраїнський (Україна яка? Східна), п'ятдесятиріччя (років скільки? п'ятдесят)	складні слова, утворені від сурядних сполучень слів (між словами яких логічно поставити сполучник <i>і</i>): професійно-технічний (професійний <i>і</i> технічний), українсько-польський (український <i>і</i> польський), кисло-солодкий (кислий <i>і</i> солодкий), червоно-чорний (червоний <i>і</i> чорний). Винятки: жовтогарячий, червоногарячий, глухонімих, хитромудрий, зловорожий
усі складноскорочені слова з першими запозиченими частинами авіа-, авто-, агро-, біо-, водо-, газо-, геліо-, гео-, гідро-, екзо-, екстра-, електро-, зоо-, ізо-, квазі-, кіно-, космо-, макро-, мета-, метео-, мікро-, мілі-, моно-, мото-, нео-, палео-, полі-, псевдо-, радіо-, рентгено-, соціо-, стерео-, супер-, теле-, термо-, турбо-, фоно-, фото-: фотоапарат, аеропорт, мікропроцесор, кіноіндустрія, радіозв'язок, макроекономіка, міліметр, зоопарк, поліфонія, екстраординарний	іменники, утворені з двох самостійних іменників без сполучного голосного що позначають складні одиниці виміру, терміни та назви професій бізнес-план, тонно-кілометр, заєць-русак, інженер-програміст
А також складні слова з першою частиною віце-, екс-, лейб-, максі-, міні-, міді-, обер-: лейбмедик, віцепрезидент, мінігольф, максіспідниця, мідімода, ексчемпіон, оберлейтенант	назви проміжних сторін світу: північно-західний, норд-вест
	складні слова, утворені повторенням: • одного слова чи спільнокореневих (один-однісінький); • синонімічних (гомонить-бринить); • антонімічних слів (вхід-вихід); • слів, що становлять одне поняття (хліб-сіль)

Разом пишемо	З дефісом пишемо
Слова військовополонений, військовозобов'язаний (це прикметники, що перейшли в розряд іменників)	слова з першою частиною військово-, воєнно- : <i>військово-морський, військово-повітряний, воєнно-стратегічний</i>

Зверніть увагу! Слова, утворені сполученням прислівника з прикметником чи дієприкметником, зазвичай пишуться разом: *загальнодержавний, новосформований*. Але якщо прислівник зберігає логічний наголос і до нього можна поставити питання *як? якою мірою?*, таке сполучення слів пишемо окремо: *абсолютно чистий, всесвітньо відомий, науково доведений, щойно сказане*.

МОВОХАКЕР Перевірити правопис сполучень прислівника з прикметником можна також шляхом переставлення слів місцями: *загальнодержавний* пишемо разом, бо фраза *державний загально* не має смислу; *абсолютно чистий* пишемо окремо, бо можна сказати *чистий абсолютно*.

Окремо пишемо
Невідмінюваний числівник пів зі значенням «половина» з наступним іменником — загальною або власною назвою у формі родового відмінка однини: <i>пів години, пів міста, пів Києва</i>
Але якщо пів із наступним іменником у формі називного відмінка становить єдине поняття і не виражає значення половини, то їх пишемо разом: <i>півострів, півзахист, півовал</i>
Пів у фразах на визначення часу: <i>пів на сьому, пів на восьму</i>

Зверніть увагу! Про правопис складних прислівників і службових частин мови ми говорили в розділі «Морфологія».

Завдання 250 На місці пропусків, де потрібно, поставте дефіс або з'єднайте частини слова.

Машинно___тракторний — машино___ремонтний, синьо___зелений — вічно___зелений, жовто___блакитний — жовто___гарячий, сніжно___білий — біло___сніжний, пів___аркуша — пів___аркуш, електро___хірургія — електронно___ядерний, військово___зобов'язаний — військово___медичний, пів___місяця — пів___місяць, західно___український — південно___західний, чорно___слив — чорно___червоний, темно___синій — синьо___окий.

Завдання 251 На місці пропусків, де потрібно, поставте дефіс або з'єднайте частини слова.

Культурно___історичний, готельно___ресторанний, пів___оберт, фізико___математичний, смагляво___лиций, напів___автомат, відео___імпульс, лікар___кардіолог, блок___схема, фото___апаратура, екс___голова, ультра___звук, супер___маркет, теоретико___аналітичний, високо___вольтний, напів___фабрикат.

Завдання 252 На місці пропусків, де потрібно, поставте дефіс або з'єднайте частини слова. Де можете, пригадайте авторів і назви творів, з яких узяті цитати.

- 1) Стоять граби прозоро... жовті в промінні ясно... золотім...
.....
.....
- 2) Над шляхом, при долині, біля старого граба, де біла...біла хатка стоїть на самоті.
.....
.....
- 3) В'ються хмелем арабески, миготять, камеї, фрески, гомонять...бринять пісні...
.....
.....
- 4) Сестру я Вашу так любив — дитинно, злото...цінно.
.....
.....
- 5) Арфами, арфами — золотими, голосними обізвалися гаї само...дзвонними.
.....
.....
- 6) Загально..відомо, що майже всі підлітки є активними користувачами соц...мереж та учасниками інтернет..спільнот.
.....
.....

Правопис складноскорочених слів

1. Ініціальні аббревіатури пишуться разом, без крапок після літер, переважно великими літерами: *ЗНО, ООН*. Деякі ініціальні скорочення прийнято відмінювати: *ТЮГ* (театр юного глядача) — *ТЮГу, ТЮГом*.
2. Разом пишуться складноскорочені слова: *Нацбанк, медінститут, облвиконком*.
3. Ініціальні аббревіатури, до яких додаються цифрові компоненти, записуємо з дефісом: *Ан-24, ТЗМ-315*.
4. З дефісом пишемо аббревіатури, у яких поєднано літери з будь-яким словом: *ДНК-аналіз, е-декларація*.

Завдання 253 Розшифруйте складноскорочені слова й запишіть із дотриманням правил орфографії.

ЗНО .....
ООН .....
СПА .....
ГЕС .....
АТС .....
оргкомітет .....
райвно .....
профспілка .....

Як на ЗНО

- 1 Разом треба писати всі слова в усіх рядках, ОКРІМ
- А цукро/завод, марно/слів'я, біо/йогурт
  - Б контр/аргумент, супер/маркет, літературо/знавчий
  - В благо/устрій, свіжо/спечений, фото/сесія
  - Г дво/крапка, холодно/кровний, міні/програма
  - Д меншо/вартісний, пів/години, кіно/фестиваль
- 2 Разом треба писати всі слова в рядку
- А фото/копіювальний, тепло/обмінний, військово/спортивний
  - Б край/небо, компакт/диск, правдо/подібний
  - В барвисто/зелений, повно/цінний, пів/школи
  - Г напів/темрява, давньо/грецький, дво/ярусний
  - Д псевдо/патріот, лісо/степ, пів/острова
- 3 З дефісом треба писати всі слова в усіх рядках, ОКРІМ
- А sms/повідомлення, нежданий/негаданий, історико/філологічний
  - Б науково/фантастичний, міні/гольф, мікро/організм
  - В прем'єр/міністр, давній/прадавній, південно/західний
  - Г соціально/економічний, івано/франківський, країна/інвестор
  - Д навчально/виховний, серцево/судинний, воєнно/стратегічний
- 4 З дефісом треба писати всі слова в рядку
- А звіро/бій, контрольно/пропускний, пів/ягоди
  - Б напів/зігнутий, низько/рослий, темно/вишневий
  - В свіжо/зораний, напів/забутий, семи/мільярдний
  - Г пін/код, музично/танцювальний, суші/бар
  - Д теле/зірка, фізико/математичний, південно/східний

Прочитайте текст і виконайте завдання 5—6

(1)Звідси видно *пів/Києва*. (2)Праворуч багато/поверхові будинки. (3)Ліворуч *універ/маг* склом на сонці виблискує. (4)Далі здоровенницька *десяти/поверхова міськ/рада* (скільки ж то у ній людей радиться — така велика!). (5)Деся за *міськ/радою* вежа телевізійна небо аж у космос проштрикує.

- 5 Разом пишемо всі слова, ОКРІМ
- А пів/Києва
  - Б багато/поверхові
  - В універ/маг
  - Г десяти/поверхова
  - Д міськ/рада
- 6 Вставлена конструкція є в реченні
- А першому
  - Б другому
  - В третьому
  - Г четвертому
  - Д п'ятому

Прочитайте текст і виконайте завдання 7—10

(1)Дерева з *ясно/жовтим, золотаво/блискучим*, або червоним листям, освіченим сонячним світлом, *з/помежи* ще зелених дерев [...] вже *з/далеку* в очі. (2)А поміж величезними яворами і густо засадженими іншими деревами головної алеї зависала рання мряка великими безформними шматами. (3)Свіжий, потрохи землистий запах наповняв воздух. (4)В парку панувала тишина, і лиш кілька помічників огородника і кілька малих дівчат снувалося по алеях, змітали листя з доріг і вивозили кудись. (5)Крім них, не було нікого видко.

- 7 На місці пропуску в першому реченні має бути слово
  - А кидалися
  - Б впадали
  - В спадали
  - Г потрапляли
- 8 Разом у тексті треба писати слово
  - А ясно/жовтим
  - Б золотаво/блискучим
  - В з/помежи
  - Г з/далеку
- 9 Пунктуаційну помилку допущено в реченні
  - А першому
  - Б другому
  - В третьому
  - Г четвертому
- 10 Відокремлений додаток є в реченні
  - А першому
  - Б другому
  - В четвертому
  - Г п'ятому
- 11 Разом треба писати всі слова в усіх рядках, ОКРІМ
  - А фото/сесія, мікро/хвильовий, бізнес/проект
  - Б макро/економіка, кіно/стрічка, віце/прем'єр
  - В тепло/електро/генератор, ультра/звук, міні/спідниця
  - Г екс/губернатор, мікро/автобус, псевдо/науковець
  - Д екстра/ординарний, міні/футбол, полі/функційний
- 12 З дефісом треба писати всі слова в рядку
  - А крісло/ліжка, одно/разовий, напів/забутий
  - Б сорока/п'яти/річчя, соціально/побутовий, швидко/плинний
  - В купівля/продаж, інтернет/видання, політико/економічний
  - Г радіо/сигнал, жовто/гарячий, давньо/грецький
  - Д пів/мільйона, танц/майданчик, дво/ярусний

Заняття 49

Тести онлайн

СТИЛІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ. ВЛАСНЕ ВИСЛОВЛЕННЯ

- Стилі сучасної української мови. Загальна характеристика
- Стильові різновиди сучасної української мови
- Вимоги до написання власного висловлення

● Стилі сучасної української мови. Загальна характеристика

У попередніх розділах посібника ми говорили про особливості української **літературної мови** — обробленої, унормованої форми загальнонародної мови, яка в писемному та усному різновидах обслуговує всі сфери життя народу. Сутність поняття **літературна мова** зрозуміла в зіставленні з поняттям **загальнонародна мова**, що включає діалектизми, жаргонізми, сленгові слова, просторіччя тощо. **Літературна мова** характеризується унормованістю, стандартністю, високою граматичною організацією, розвиненою системою стилів.

Зверніть увагу! Не варто ототожнювати поняття **літературної мови** та **художнього стилю**, який є одним зі стилів літературної мови.

Зачинателем сучасної української літературної мови вважають Івана Котляревського, оскільки його твір є першим зразком української мови (пригадайте «Енеїду»), упорядником норм — Тараса Шевченка, адже мова його творів максимально унормована й добре зрозуміла і сучасному читачеві.

● Стильові різновиди сучасної української мови

Літературна мова художньої літератури суттєво відрізняється від літературної мови, скажімо, науки, що дає підстави говорити про функціональні стилі сучасної української літературної мови.

Стиль — різновид літературної мови (її функціональна підсистема), що обслуговує певну сферу суспільної діяльності мовців і відповідно до цього має свої особливості добору й використання мовних засобів (лексики, фразеології, граматики тощо). Сукупність мовних засобів вираження зумовлені змістом і метою висловлення.

У сучасній українській мові виділяють такі **стилі**: *розмовний, науковий, офіційно-діловий, публіцистичний, художній, епістолярний, конфесійний (релігійний)*. Кожен має свої особливості й реалізується у властивих йому жанрах (різновидах текстів певного стилю, що різняться насаперед метою мовлення та сферою вживання).

МОВОХАКЕР У тестах ЗНО іноді пропонують завдання на визначення стильової належності тексту. Їх можна легко виконати, якщо уявити, у якій сфері життя цей текст був би доречним. Наприклад, якщо Ви читаете фрагмент, що органічно вписався б у журнал чи газету, то маєте справу з публіцистичним стилем, поезія належить до художнього стилю, правила вживання апострофа — до наукового стилю тощо.

Пропонуємо таблицю, у якій зібрано інформацію про стилі сучасної української мови

Стиль	Сфера використання	Ознаки	Мовні засоби та структурні особливості	Жанри
Науковий	наука, техніка, освіта	точність, емоційна нейтральність, логічність, лаконічність, аргументація, об'єктивність	терміни, наукова фразеологія, однозначні емоційно нейтральні слова, складні речення, цитати; схеми, таблиці, рисунки	підручник, реферат, дисертація, курсова робота, лекція, анотація, наукова рецензія
Офіційно-діловий	ділові відносини між членами суспільства, організаціями, установами	емоційна нейтральність, чіткість, точність, лаконічність, послідовність, логічність, документальність, традиційність, висока стандартизація тексту	однозначні емоційно нейтральні слова, суспільно-політична, адміністративно-канцелярська термінологія, мовні кліше й штампи, канцеляризми, чітко регламентована будова тексту	документи, ділова телефонна розмова, нарада, виступ на нараді
Художній	мистецтво, література	емоційність, образність, поетичність, виразність, естетика мовлення, суб'єктивність, неоднозначність	емоційно-експресивна лексика, тропи (епітети, порівняння, метафори), стилістичні фігури, авторські повтори, лексика з обмеженою сферою вживання (неологізми, архаїзми, історизми, діалектизми, жаргонізми, просторіччя), різні типи речень	епічні, ліричні, драматичні твори
Публіцистичний	громадсько-політичне життя, суспільно-культурна діяльність	доступність, актуальність, інформативність, поєднання логічності, точності, науковості та емоційності, образності	суспільно-політична лексика, емоційно забарвлені слова, багатозначна образна лексика, багатокомпонентні складні речення, влучні афоризми	виступ, нарис, публіцистична стаття, фейлетон, памфлет, дискусія, есе
Розмовний	щоденне спілкування в побуті, сім'ї, на виробництві	усна форма, безпосередня участь у спілкуванні, неофіційність, невимушеність, непередбаченість, емоційність, використання несловесних засобів (інтонація, логічний наголос) і позамовних чинників (міміка, жести)	побутова лексика, багатозначні образні слова, емоційно-експресивна лексика, суфікси суб'єктивної оцінки, прості речення, фразеологізми, лексика з обмеженою сферою вживання, вигуки	монолог, діалог, полілог

Стиль	Сфера використання	Ознаки	Мовні засоби та структурні особливості	Жанри
Епістолярний	приватне листування	певна композиція: початок, основна частина, кінцівка, іноді Р. S.	залежно від ситуації використовуються мовні засоби художнього, публіцистичного та розмовного стилів	лист
Конфесійний (релігійний)	релігія, церква	урочистість, піднесеність, церковнослов'янська мова	суто церковна термінологія, слова-символи, непрямий порядок слів у реченні, значна кількість метафор, алегорій, архаїзми	релігійні відправи, проповіді, молитви, церковна література

МОВОХАКЕР Науковий і офіційно-діловий стилі дуже схожі за мовними засобами, але відрізняються сферою вживання. Публіцистичний стиль поєднує особливості наукового й художнього.

Завдання 253 Визначте функціональний стиль кожного із запропонованих текстів. Підкресліть мовні засоби, обґрунтуйте стильові особливості.

- 1) Я, Іванов Микола Петрович, народився 23 березня 2001 року в м. Красноград Харківської обл. ....
- 2) Зимно. Сніжно. Синьо. Ніжно.
Березнево. Пролісково.
Рано. Пізно. Радю. Слізно.
Всміхнено, промінно знову (В. Калашиник). ....
- 3) Спочатку було Слово, і Слово було у Бога, і Слово було Бог (Біблія). ....
- 4) Для виконання складніших операцій із лінійного монтажу потрібна більш складна й дорога апаратура, наприклад плати для нелінійного монтажу miroVIDEOSudioDC10 чи StudioDV. ....
- 5) Вам потрібен особистий секретар і київський телефон? Будь ласка!
Ви хочете мати представництво у Києві? Ми допоможемо!
У Вас перевантажені телефонні лінії? Немає проблем!
Вам потрібна інформаційна чи маркетингова підтримка? Довіртеся нашому досвіду! Тел. (044) 123-45-67 ....
- 6) Поняття «культура мови» включає два ступені опанування літературної мови: правильність мови, тобто дотримання норм літературної мови, і мовна майстерність, тобто вміння обирати найбільш точний і доречний варіант. ....
- 7) Статус української мови як єдиної державної мови зумовлений державотворчим самовизначенням української нації. ....

Завдання 254 Опишіть будь-який предмет, використовуючи засоби наукового, художнього й публіцистичного стилів (наприклад, небо, квітка, море тощо). Зверніть увагу на те, що, крім мовних засобів, тексти різних стилів містять дещо відмінну інформацію. Наприклад, описуючи квітку в науковому стилі, подайте інформацію про зовнішній вигляд рослини, розмір, період цвітіння тощо; у тексті художнього стилю — враження від споглядання; використовуючи засоби публіцистичного, поставте проблемне питання, наприклад про знищення певного виду квітів.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

● Вимоги до написання власного висловлення

Складником ЗНО з української мови та літератури є власне висловлення. Цей вид роботи спрямований на перевірку Вашого вміння аргументувати свою життєву позицію чи власний погляд на проблему. У 2020 році власне висловлення поцінювалося 20 балами, 12 із яких давали за структуру, 8 — за грамотність (критерії оцінювання можна знайти в інтернеті або в посібнику¹). Незважаючи на, здавалося б, невелику кількість балів за висловлення порівняно з максимальними двомастами, не радимо нехтувати підготовкою до цього виду роботи, адже при вступі до вишу важливий кожен бал.

Отже, **власне висловлення** — це твір у класичному розумінні із традиційною структурою (вступ, основна частина, висновок) та певними вимогами до основної частини.

Вимоги до написання висловлення:

стиль — публіцистичний;

виклад — логічний, лаконічний;

структура — чітка;

кожен структурний елемент починається з нового абзацу (виняток може становити комбінація «аргумент + приклад до нього»);

рекомендований обсяг тексту — 130—170 слів (мінімальний обсяг — 100 слів).

Для власного висловлення на ЗНО пропонують велику за обсягом тему, що складається з кількох частин:

- загальні міркування щодо визначеної проблеми (спрямовують Ваші роздуми в потрібному напрямку, фактично містять можливі варіанти тези й деякі аргументи);
- діаграма / схема / таблиця, що ілюструє вектори міркування щодо вирішення проблемного питання;
- проблемне питання, відповідаючи на яке, власне, Ви маєте сформулювати тезу (зазвичай виділене графічно напівжирним курсивом).

Зразок формулювання теми для завдання відкритої форми з розгорнутою письмовою відповіддю

¹ Українська мова і література. Власне висловлення : робочий зошит / І. М. Літвінова, Ю. О. Гарюнова. — К. : Літера ЛТД, 2020. — 96 с.

Завдання передбачає надання розгорнутої письмової відповіді. Виконуючи завдання, чітко дотримуйтеся визначених умов. За потреби використовуйте чернетку в зошиті. Обов'язково запишіть свою роботу в бланку В.

Увага! Роботу, що не відповідає темі, буде оцінено в 0 балів.

Роботу обсягом до 100 слів буде оцінено в 0 балів

Прочитайте наведений у рамці нижче уривок.

Грубість і хамство в сучасному суспільстві, на жаль, не рідкість, тому варто навчитися правильно на них реагувати. Уміння поводитися в конфлікті та стресостійкість багато в чому визначає комунікативний успіх кожного з нас.

Як же поводитися в ситуації спілкування з грубою, невихованою особою? Дехто вважає, що з такою людиною варто говорити «її мовою», оскільки це найбільш ефективно. Інші заперечують цю стратегію спілкування, адже коли ми піддаємося впливу невихованих людей і починаємо грати за їхніми правилами, то самі стаємо грубіянами.

Зважаючи на цю інформацію, надайте розгорнуту письмову відповідь на проблемне питання.

Як варто спілкуватися із невихованою, грубою людиною?

Далі в завданні пропонують орієнтовний план висловлення.

Відповідаючи на питання, дотримуйтеся таких вимог:

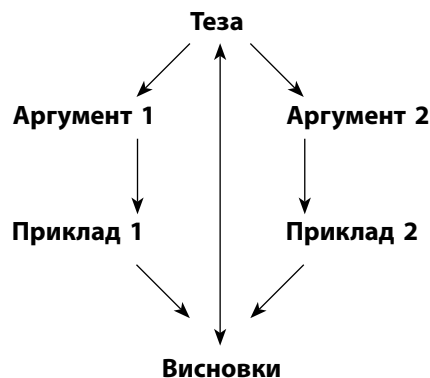
- чітко сформулюйте тезу,
- наведіть два переконливі аргументи, що найкраще підтверджують Вашу позицію,
- посильте один зі своїх аргументів показовим прикладом з історії чи сучасного суспільного життя або особистого досвіду (*окресліть контекст, у загальних рисах характеризуйте події, надайте факти, укажіть імена історичних постатей чи сучасників / сучасниць тощо, витлумачивши, як наведене пов'язано з обговорюваною проблемою*), а інший — прикладом з мистецтва (художньої літератури чи інших видів мистецтва) (*зазначте автора й назву твору, укажіть на проблему, порушену митцем, чи на художній образ, через який проблему розкрито, наведіть за потреби цитату тощо; не переказуйте твору, не давайте повної характеристики образів, проте поясніть, як наведене пов'язано з обговорюваною проблемою*),
- сформулюйте висновки, увиразнивши обстоювану Вами впродовж усього викладу позицію.

Алгоритм роботи над власним висловленням

1. Уважно прочитайте тему, вдумайтесь в неї, розгляньте діаграму й визначте основний напрям міркувань.

Зверніть увагу! Ви можете обрати варіант тези, не прописаний у темі завдання. Наприклад, щодо наведеної вище теми запропонувати рішення ігнорувати грубих людей і взагалі уникати спілкування з ними.

2. Намалюйте схему Вашої роботи, у якій окресліть тезу, аргументи, приклади, висновки.
3. Напишіть на чернетці власне висловлення.
4. Перепишіть твір начисто.

Зверніть увагу! У цьому завданні перевіряють Ваше вміння логічно й аргументовано довести власний погляд і грамотно оформити міркування. Вибір позиції й Ваші моральні принципи ніяк не впливають на оцінку.

Структура висловлення може мати варіанти.

ВАРІАНТ 1

Теза. (Як я вважаю?) Я думаю так...

Аргумент 1. (Чому я так вважаю?) Я так думаю, тому що...

Приклад до аргументу 1. Цей аргумент підтверджує ситуація, у яку потрапив герой твору...

Аргумент 2. (Чому ще я так вважаю?) Я думаю так ще й тому, що...

Приклад до аргументу 2. Цей доказ можна проілюструвати...

Висновки. Отже, можна зробити висновок...

ВАРІАНТ 2

Теза. (Як я вважаю?) Я думаю так...

Аргументи 1, 2. (Чому я так вважаю?) Я думаю так, тому що, по-перше, ..., по-друге, ...

Приклад до аргументу 1. Як ілюстрацію до першого аргументу можна навести...

Приклад до аргументу 2. Другий аргумент підтверджує...

Висновки. Отже, ...

Зверніть увагу! Обидва варіанти прийнятні, але не забувайте, що приклад має бути ілюстрацією до одного з аргументів. Тому, обравши другий варіант, обов'язково вкажіть, який аргумент яким прикладом ілюструєте.

У таблиці пропонуємо основні вимоги до структурних елементів власного висловлення й можливі варіанти мовного оформлення.

Елемент	Вимоги	Мовне оформлення
ТЕЗА (оцінюється у 2, 1, 0 балів)	Положення, що коротко й чітко формулює Вашу думку щодо теми; довести істинність цього положення — завдання висловлення - розміщена на початку твору; - лаконічна: достатньо 1—2 речень	Підтримати думку, подану в темі, можна формулюваннями типу: <i>Я згоден / згодна...</i> <i>Я підтримую...</i> <i>Немає сумнівів, що...</i> <i>Я цілком погоджуюсь...</i> <i>Важко не погодитися з тим, що...</i> <i>Правильною можна вважати думку...</i> Для висловлення заперечення доречні фрази: <i>Я не підтримую...</i> <i>Я не погоджуюсь...</i> <i>Хочу спростувати...</i> <i>Хочу піддати сумніву...</i> <i>Вважаю помилковим судження...</i> <i>Не можу погодитися з думкою...</i> Неоднозначне ставлення до ситуації висловлюємо за допомогою конструкції: <i>З одного боку..., з іншого (другого)...</i>
АРГУМЕНТИ (оцінюється у 2, 1, 0 балів)	Докази, що треба навести для обґрунтування, підтвердження істинності Вашого погляду, викладеного в тезі - необхідно наводити мінімум два різні доречні аргументи; - аргументи мають доводити авторську позицію, висловлену в тезі; - розміщуються після тези перед прикладами	<i>Це доводить...</i> <i>Це засвідчує...</i> <i>Свідченням цього є...</i> <i>Підтвердженням цього є...</i> <i>Я так вважаю, бо (оскільки, тому що) ...</i> <i>Доказом цього може бути...</i> <i>Моє переконання ґрунтується на тому, що...</i> <i>Спробую переконати вас такими аргументами...</i> <i>Наведу кілька аргументів на користь мого погляду...</i> <i>Свою позицію хочу аргументувати низкою міркувань...</i> <i>Моя позиція видається справедливою з огляду на те, що...</i> <i>Аргументом на користь моєї думки може бути те, що...</i> <i>Довести своє твердження можу такими аргументами...</i> <i>На підтвердження своєї позиції наведу кілька аргументів...</i> <i>Аргументом, що доводить слушність моєї думки, може бути те, що...</i> <i>Довести істинність своєї позиції можу такими аргументами...</i>

	Вимоги	Мовне оформлення
ПРИКЛАДИ (кожен оцінюється у 2, 1, 0 балів)	Частина власного висловлення, що розміщена після аргументу й підкріплює його, посилюючи авторську позицію Приклад із літератури чи інших видів мистецтва — звичайна ситуація, змальована в мистецькому творі (книжці, фільмі, виставі тощо), що яскраво ілюструє наведений аргумент • приклад є ілюстрацією до наведеного аргументу; • окрім фактів, потрібно давати мотивацію наведення прикладу; • у прикладі з літератури обов'язково треба вказати назву твору, автора та героя; автора творів інших видів мистецтва (режисера, художника) можна не називати; • приклад не є переказом сюжету та характеристикою персонажа; • лаконічний виклад (достатньо 3—4 речень). Зверніть увагу! Приклад можна брати з будь-якого твору мистецтва, представників різних країн	Наприклад... Так, у творі... Не можна не згадати... Згадується герой... Говорячи про..., не можна не згадати... Тема мого роздуму порушується у творі... Яскравим прикладом цього може слугувати ситуація, описана в... У зв'язку із порушеною проблемою хочеться згадати твір... Найкращою ілюстрацією такого розуміння проблеми є герой твору... Проілюструвати наведене вище твердження може ситуація, зображена... Скарбниця світової літератури дає багато прикладів, що ілюструють порушену проблему.
	Приклад з історії, суспільно-політичного життя чи з власного досвіду, що ілюструє наведений аргумент • є ілюстрацією до наведеного аргументу; • має сюжет із конкретними дійовими особами; • якщо наводите історичний факт, треба вказати імена діячів, країну, час; якщо приклад із власного життя — учасників ситуації; • приклад має відповідати логіці доведення	Для прикладу... Згадаймо постать... Історія дає багато прикладів... Говорячи про..., не можна не згадати... Принагідно можу навести такий приклад... Хочу навести приклад із власного життя... На підтвердження моєї думки хочу згадати... Чудово підтверджує мій аргумент біографія... Яскравим прикладом саме такого розуміння є... Існує багато прикладів вирішення цієї проблеми. Згадується герой (ситуація, історичний факт)...
ВИСНОВКИ (оцінюється у 2, 1, 0 балів)	Завершальна частина висловлення, що містить логічний підсумок, зроблений Вами на основі викладеної інформації • узагальнюють авторську позицію щодо теми; • відповідають тезі, але не є її повторенням; • органічно випливають зі сказаного (не можуть містити нових думок); • розміщені наприкінці твору; • лаконічні (1—2 речення)	Отже, бачимо, що... Підбиваючи підсумки... Можна дійти висновку... Можна зробити висновки... Підсумовуючи, можу впевнено сказати... Насамкінець хочу підбити підсумки моїх міркувань... На основі наведених міркувань можу зробити висновок...

Пропонуємо орієнтовні схеми висловлень до теми «Як варто спілкуватися із невихованою, грубою людиною?» (повне формулювання теми на с.79).

ВАРІАНТ 1

Теза

На мою думку, з грубою,
невихованою людиною варто
говорити «її мовою».

Аргумент 1

По-перше, така людина
не розуміє іншої мови, і тому
це єдиний спосіб вплинути
на неї та обмінятися
інформацією.

Приклад з історії, суспільно-політичного життя чи з власного досвіду

У соцмережах доволі часто можна
натрапити на інформацію про те,
що водії громадського транспорту
ображають військових, які воювали в АТО,
та членів їхніх сімей через те, що вони
мають пільги на проїзд.

Подібна ситуація трапилася з матір'ю
загиблого солдата. Водій привселюдно
ображав згорьовану жінку, яка намагалася
чемно щось йому пояснити. Лише лайка
одного з пасажирів змусила грубіяна
замовкнути й дати спокій нещасній
матері. Як показує досвід, несвідомих
та інтелектуально обмежених людей
важко переконати аргументами, вони
розуміють лише мову сили та лайки.

Аргумент 2

По-друге, нехай така
людина сама відчує,
як неприємно з нею
спілкуватися, і, можливо,
зміниться на краще.

Приклад із літератури чи інших видів мистецтва

У творі Джоан Роулінг
«Гаррі Поттер» зображено
складні стосунки головного
героя з однокласником
Драко Мелфоем.
Гаррі іноді грубо відповідає
нахабі, щоб той побачив,
як це сприймає сторонній
спостерігач.

Висновки

Отже, з грубою, невихованою людиною
варто говорити грубо.

ВАРІАНТ 2

Теза

На мою думку, навіть із грубою,
невихованою людиною варто
спілкуватися ввічливо.

Аргумент 1

По-перше, якщо у відповідь
на грубість ми починаємо
лаятися, то вже нічим
не відрізняємося від невихованої
людини, втрачаємо свою гідність
і псуємо життя близьким людям.

Приклад із літератури чи інших видів мистецтва

Мотря з повісті І. Нечуя-
Левицького «Кайдашева сім'я»
відповідала лайкою на грубощі
свекрухи, у результаті чого вся
сім'я постійно перебувала в стані
війни, від цього страждали
всі її члени.

Аргумент 2

По-друге, треба ставитися
до людей так, як ти хочеш,
щоб ставилися до тебе.
У такий спосіб маємо змогу
зробити світ кращим.

Приклад з історії, суспільно-політичного життя чи з власного досвіду

У світовій історії назавжди
залишиться образ принцеси Діани,
яка, попри негаразди в сім'ї,
була прикладом шляхетності
й доброти для мільйонів людей.
Якби вона поводитися грубо в складних
ситуаціях свого життя, то, очевидно,
у неї було б значно менше прихильників
і послідовників, а через це й хороших
людей у світі було б менше.

Висновки

Отже, у будь-якій ситуації варто спілкуватися
чемно й виховано.

Зверніть увагу! Якщо авторська позиція, висловлена в тезі, однозначна (наприклад, згода чи незгода), то аргументи доречно вводити за допомогою вставних слів *по-перше*, *по-друге*. Якщо перший аргумент уведено в текст словом *по-перше*, обов'язково має бути продовження *по-друге*, аби уникнути помилки в побудові тексту.

ВАРІАНТ 3

Теза

На мою думку, у відповідь на невихованість не варто переходити на грубощі, але в деяких ситуаціях це може бути виправданим.

Аргумент 1

З одного боку, якщо у відповідь на грубість ми починаємо лаятися, то вже нічим не відрізняємося від невихованої людини, визнаємо її перевагу і втрачаємо себе.

Приклад із літератури чи інших видів мистецтва

У романі Івана Багряного «Сад Гетсиманський» вималювано шляхетні образи політв'язнів, які навіть перед обличчям смерті не уподібнюються до карателів і зберігають людське обличчя, чим викликають неймовірну повагу читачів і є прикладом для наслідування.

Аргумент 2

З іншого боку, якщо невихованій людині не давати відсіч, вона подумає, що сильніша, й буде знущатися увесь час.

Приклад з історії, суспільно-політичного життя чи з власного досвіду

Мій однокласник Сашко зазнавав знущань із боку однолітків, оскільки був добре вихованим і намагався ввічливо захищати свою честь. І тільки коли він наважився висловити своє ставлення до ситуації в грубій формі, підлітки припинили знущатися з хлопця.

Висновки

Отже, треба намагатися бути чемним у будь-якій ситуації, але іноді можна вдаватися до грубощів.

Зверніть увагу! Якщо теза містить часткову згоду чи об'єднує протилежні точки зору, аргументи варто починати вставними конструкціями з *одного боку*, з *іншого боку*, які обов'язково використовуються в парі.

МОВОХАКЕР Якщо Вам не вдається дібрати приклад до наведених аргументів, замініть їх іншими, до яких приклад дібрати легше. Не забувайте, що приклади можна міняти місцями, головне, щоб кожен із них ілюстрував один з аргументів.

Завдання 255 Продумайте структуру висловлення з теми та складіть схему доведення думки.

Прочитайте наведений у рамці нижче уривок.

Побутує думка, що наше суспільство неухильно перетворюється на збіговисько таких собі телезомбі. Мовляв, уся економіка базується на споживанні. Відтак чим менше грамотні й більше залежні від ЗМІ люди, тим легше їм щось продати — продукт, послугу, ідеологію тощо. Особливо гостро постає ця проблема щодо дітей, адже через вікові особливості вони не можуть протистояти бажанню дивитися яскраві реклами й максимально занурюються у віртуальний світ телебачення й інтернету.

Психологи пропонують велику кількість методів, що можуть допомогти вирватися з тенет віртуального світу й мати власний погляд на життя.

Зважаючи на цю інформацію, надайте розгорнуту письмову відповідь на проблемне питання.

Що варто робити сучасній людині, аби зберегти здатність критично мислити й адекватно оцінювати ситуацію?

Теза	
Аргумент 1	Аргумент 2
Приклад із літератури чи інших видів мистецтва	Приклад з історії, суспільно-політичного життя чи з власного досвіду
Висновки	

Як на ЗНО

- 1 Прочитайте текст.

*Послухаю цей дощ. Підкрався і шумить.
Бляшаний звук води, веселих крапель кроки.
Ще мить, ще мить, ще тільки мить і мить,
і раптом озирнусь, а це вже роки й роки!*

Визначте стиль наведеного тексту

- А** художній
- Б** публіцистичний
- В** розмовний
- Г** науковий
- Д** офіційно-діловий

- 2 Прочитайте текст.

За походженням слова поділяються на власне українські та запозичені з інших мов. Словниковий склад мови постійно поповнюється як словами, що створюються на основі українських словотвірних засобів, так і запозиченими з багатьох мов: грецької (філологія, музей, театр), латинської (клас, аудиторія, конституція), німецької (бутерброд, солдат), англійської (баскетбол, дизайн), французької (кашне, пюре, пальто), італійської (соло, тріо, акорд) та інших.

Визначте стиль наведеного тексту

- А** художній
- Б** публіцистичний
- В** розмовний
- Г** науковий
- Д** офіційно-діловий

- 3 Прочитайте текст.

Стаття 10

Державною мовою в Україні є українська мова.

Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України.

Визначте стиль наведеного тексту

- А** художній
- Б** публіцистичний
- В** розмовний
- Г** науковий
- Д** офіційно-діловий

- 4 Прочитайте текст.

Прошу зареєструвати мене для участі в зовнішньому незалежному оцінюванні 2020 року.

Із порядком проведення зовнішнього незалежного оцінювання в 2020 році, правами та обов'язками абітурієнта ознайомлений.

Визначте стиль наведеного тексту

- А** художній
- Б** публіцистичний
- В** розмовний
- Г** науковий
- Д** офіційно-діловий

5 Прочитайте текст.

— *Ми, з тобою, Павлушо, хлопці будь здоров. Точно-точно, без брехні, ми таки хлопці з фантазією. Скажи?*

— *Із фантазією...*

— *Ти чув, як дід Салимон учора біля сільмагу казав: «Ондо, каже, Ява і Павлуша пішли. От хлопці! Орли! Соколи! Гангстери, а не хлопці! Нема на них буцегарні».*

— *Чув. Точно.*

— *Треба, щоб усі про нас так говорили. Треба, щоб слава про нас гриміла на всю Васюківку, як радіо на Перше травня.*

— *Треба!*

Визначте стиль наведеного тексту.

- А** офіційно-діловий
- Б** публіцистичний
- В** розмовний
- Г** науковий
- Д** епістолярний

6 Функціональні стилі — це різновиди

- А** загальнонародної мови
- Б** літературної мови
- В** професійної мови
- Г** діалектної мови
- Д** просторічної мови

7 Пряму мову в реченні *Андрій Кузьменко сказав: «Мій дім — єдине у світі місце, де мене люблять і чекають незалежно від того, хто я і скільки заробляю. Я ніколи не зраджу найближчих мені людей»* правильно передано непрямою в рядку

- А** Андрій Кузьменко сказав, що мій дім — єдине у світі місце, де мене люблять і чекають незалежно від того, хто я і скільки заробляю, і що я ніколи не зраджу найближчих мені людей.
- Б** Андрій Кузьменко сказав, що мій дім — єдине у світі місце, де його люблять і чекають незалежно від того, хто він і скільки заробляє. Він ніколи не зрадить найближчих мені людей.
- В** Андрій Кузьменко сказав, що його дім — єдине у світі місце, де його люблять і чекають незалежно від того, хто я і скільки заробляю; він ніколи не зрадить найближчих йому людей.
- Г** Андрій Кузьменко сказав, що його дім — єдине у світі місце, де його люблять і чекають незалежно від того, хто він і скільки заробляє, він ніколи не зрадить найближчих йому людей.
- Д** Андрій Кузьменко сказав, що його дім — єдине у світі місце, де мене люблять і чекають незалежно від того, хто я і скільки заробляю. Він ніколи не зрадить найближчих мені людей.

Завдання 8—12 стосуються речення з пронумерованими пропущеними

Відновіть початковий зміст цього речення, добираючи для кожного з пропусків 8—12 правильний варіант з-поміж запропонованих у відповідних за номерами завданнях.

Буває, що треба (8)..... важливу справу, а сісти за роботу ніяк не (9).....: не хочеться, не той настрій, почекає до завтра. Якщо ви час-то з таким (10)....., можливо, ви страждаєте від прокрастинації. Слово «прокрастинація» походить з латинської мови та дослівно (11)..... як «за-ради завтра». Цей термін означає психологічний стан, за якого людина схильна (12)..... неприємні справи на потім, а замість цього займатися чимось другорядним.

8 А втілити	Б виконати	В здійснити	Г реалізувати
9 А вдається	Б виходить	В можесться	Г получається
10 А зіткається	Б стикається	В зустрічається	Г перетинається
11 А означає	Б тлумачиться	В переводиться	Г перекладається
12 А відкладати	Б перекладати	В переносити	Г розтягувати

Завдання відкритої форми з розгорнутою письмовою відповіддю

- 1** Прочитайте наведений у рамці нижче уривок.

Часто сучасне покоління називають байдужим. Ігнорування життя навколо, незацікавленість оточенням, нечуйність і неемоційність — такі риси визначають багатьох сучасних підлітків. Хтось думає, що це природний спосіб існування соціуму. Інші ж вважають байдужість найстрашнішою людською вадю, оскільки байдуже суспільство не має перспектив розвитку.

Це хороша перспектива розвитку суспільства, оскільки зумовлює емоційну стабільність

Негативно впливає на суспільство, позбавляє його цілісності

Нормально, що в соціумі є люди з різним характером і типом темпераменту

2 Прочитайте наведений у рамці нижче уривок.

Кожна людина прагне щастя. Його ми бажємо дорогим для нас людям, про нього молимося Богу. У чому ж полягає щастя? Який його рецепт? Психологи визначають щастя як стан цілковитого задоволення життям, вияв радості від спілкування з оточенням, успіх, удачу тощо. Щастя — поняття моральної свідомості, що позначає стан людини, який найбільше відповідає внутрішній задоволеності повнотою й усвідомленістю життя, реалізацією свого призначення.

Щастя — це

- міцне здоров'я
- багато грошей, матеріальний достаток
- керівна посада, статус
- хороша сім'я
- вірні друзі
- взаємне кохання
- можливість робити те, що хочеш

**Які складники, на Вашу думку,
є особливо важливими для щастя людини?**

Відповідаючи на питання, дотримуйтеся таких вимог:

- чітко сформулюйте тезу,
- наведіть два переконливі аргументи, що найкраще підтвердять Вашу думку,
- проілюструйте один з аргументів окресленою в часі й просторі подією з історії чи суспільно-політичного життя або випадком з власного життя, а інший — прикладом з мистецтва (художньої літератури чи інших видів мистецтва) (зазначте автора й назву твору, укажіть на проблему, порушену митцем, художній образ, через який проблему розкрито, наведіть цитату тощо; не переказуйте змісту художнього твору, не давайте повної характеристики образів),
- сформулюйте висновок.

Розвиток мовлення

Заняття 50

Тести онлайн

ЧИТАННЯ Й АНАЛІЗ ТЕКСТУ

- Текст, тема, основна думка. Теоретичний мінімум.
- Мовні засоби зв'язку речень у тексті.
- Робота з деформованим текстом.
- Читання й аналіз тексту. Типи завдань до тексту

Текст, тема, основна думка. Теоретичний мінімум

Текст — це певне повідомлення, що характеризується формальною і змістовою завершеністю, цілісністю, часто містить авторську позицію щодо висловлюваного. Фактично текст — це сукупність речень, об'єднаних темою та основною думкою і пов'язаних між собою граматично.

Тема — це те, про що розповідається в тексті. Найчастіше тему відбиває заголовок тексту.

Основна думка тексту — це те, заради чого був створений певний текст, те, що хотів донести автор до своїх читачів.

Мікротема — це певний аспект теми тексту. Фактично кожен абзац і становить мікротему, а план до тексту є стислим визначенням його мікротем.

Мовні засоби зв'язку речень у тексті

Будуючи певний текст, автор використовує вже відомі факти й додає щось нове. Для зв'язку речень у тексті використовують такі мовні засоби:

№	Мовний засіб	Приклад
1	Займенники	У вікно постукав листоноша. Він приніс рекомендований лист.
2	Сполучники	Шкільні роки цінні тим, що в цей час можна просто вчитися, не турбуючись про заробітки. А в дорослому віці вже мусиш думати про хліб насущний.
3	Синоніми	Люблю творчість музичного гурту «Опика». Цей колектив сьогодні є одним із найпопулярніших в Україні.
4	Повторення слова	2 вересня на футбольному полі у відбірковому матчі зустрілися збірні України і Туреччини. Збірна України здобула впевнену перемогу з рахунком 2:0.

№	Мовний засіб	Приклад
5	Спільнокореневі слова	Мій батько був доброю людиною. Його доброта виявлялася передусім у надзвичайній щедрості щодо інших.
6	Вставні слова	Кава коштує 20 гривень, а тістечко — 15. Отже , загалом 35 гривень.

● Робота з деформованим текстом

У демонстраційному варіанті тестового зошита до ЗНО 2021 року запропоновано новий формат завдань — робота з деформованим текстом. Суть такого завдання полягає в тому, що треба відновити логіку викладу тексту, встановити послідовність запропонованих фрагментів.

Приклад деформованого тексту та завдання до нього

- △ Ці птахи були живим індикатором того, що рівень метану досягнув критичної позначки, а значить, час вибиратися з шахти (канарки, на відміну від людини, гинули від набагато меншої концентрації газу).
- Свого часу американський письменник Курт Воннегут назвав людей мистецтва і письменників зокрема «канарками в клітці», адже саме вони найбільш чутливо реагують на зміни в суспільстві.
- ◇ Справа в тому, що на початку XX ст. шахтарі брали канарок у забої.
- Він спробував вивести людину поза межі «системи», проте й першим відчув, що кожному в тоталітарній державі відведено роль «гвинтика» і що «відлиги» для свободи творчості не буде.
- ▽ Такою «канаркою», вважають критики, став для суспільства 60-х рр. поет Василь Симоненко.

Зміст первісного тексту буде відновлено, якщо речення розташувати в послідовності, запропонованій у рядку

- А ○ □ ▽ △ ◇
- Б ○ ◇ △ ▽ □
- В ○ ▽ △ □ ◇
- Г ○ △ □ ◇ ▽
- Д ○ ◇ □ ▽ △

Послідовність виконання завдання

- Визначте й уважно прочитайте початковий фрагмент.

МОВОХАКЕР В усіх варіантах відповідей перша позначка однакова, тобто початок тексту відомий.

- Шукайте наступний фрагмент, відшукуючи мовні засоби зв'язку речень у тексті (див. таблицю вище), а також послуговуючись логікою викладу інформації.

Прочитайте запропонований текст у відновленому вигляді, зверніть увагу на засоби зв'язку між реченнями (виділено курсивом).

Свого часу американський письменник Курт Воннегут назвав людей мистецтва і письменників зокрема «канарками в клітці», адже саме вони найбільш чутливо реагують на зміни в суспільстві. *(чому так назвав?)* Справа в тому, що на початку ХХ ст. шахтарі брали **канарок** у забої. *(чому брали?)* **Ці птахи** були живим індикатором того, що рівень метану досягнув критичної позначки, а значить, час вибиратися з шахти (**канарки**, на відміну від людини, гинули від набагато меншої концентрації газу). Такою «**канаркою**», вважають критики, став для суспільства 60-х рр. поет **Василь Симоненко**. Він спробував вивести людину поза межі «системи», проте й першим відчув, що кожному в тоталітарній державі відведено роль «гвинтика» і що «відлиги» для свободи творчості не буде.

Зверніть увагу! До деформованого тексту пропонують кілька тестових завдань, що стосуються різних розділів науки про мову (синтаксис, пунктуація, орфографія тощо). Вони нічим не відрізняються від інших завдань, окрім позначок варіантів відповідей (фігури).

Читання й аналіз тексту. Типи завдань до тексту

Читання й аналіз тексту у тесті ЗНО — це відоме Вам зі школи читання мовчки. Такий вид роботи передбачає вдумливе й уважне прочитання множинного тексту (кількох текстів, пов'язаних однією темою), після чого Вам необхідно його опрацювати, відповівши на запитання щодо змісту й — рідше — форми прочитаного.

МОВОХАКЕР Виконуючи це завдання, будьте максимально уважними, уникайте додумувань, усі відповіді шукайте в текстах. Для зручності роботи з текстом абзаци пронумеровані.

До тексту пропонують обов'язкові для всіх завдання **закритого** типу з вибором однієї правильної відповіді з чотирьох варіантів (6 тестових завдань), а також у сертифікаційній роботі з української мови та літератури завдання **відкритого** типу з наданням короткої письмової відповіді.

Розберімося із типами завдань на прикладі запропонованих конкретних текстів.

Уважно прочитайте наведені нижче тексти (цифри зліва позначають номери абзаців) і виконайте завдання до них.

Текст А

Професії майбутнього: ТОП-7 напрямків

1 До найпопулярніших спеціальностей серед українських абітурієнтів увійшли філологія, право, менеджмент, середня освіта, комп'ютерні науки, економіка, медицина — таку статистику наводить МОН. Щоб дізнатися, які сфери та спеціальності будуть у тренді наступного десятиліття, «Освіторія» звернулася до керівника експертно-аналітичного центру Міжнародного кадрового порталу «HeadHunter Україна» **Катерини Криворученко**.

2 — Український ринок праці не є однорідним. Кількість пропозицій на певну спеціальність залежить від регіону. Легше та швидше молодим спеціалістам знайти роботу в містах-мільйонниках, де зосереджене виробництво та сформована розмаїта інфраструктура.

- ③ Найпомітнішою тенденцією останніх років на ринку праці в нашій країні Катерина Криворученко називає диджиталізацію: «Онлайн-технології та комунікації тісно вплітаються в усі сфери життя, і вміння застосовувати їх у роботі та бізнесі дуже важливе. Так само, як і крос-функціональність виконуваних завдань і можливість працювати на стику спеціальностей».
- ④ Якщо раніше після закінчення вишів знання студентів були релевантними ще довго, то на сьогодні в кращому разі це пів року. Після цього знання у своїй сфері треба оновлювати. Тож наступний важливий тренд — необхідність вчитися протягом усього життя, славнозвісне *longlife learning*. Ви маєте знати, де взяти інформацію, як її адаптувати та застосувати у вашій сфері діяльності.
- ⑤ Через 10—20 років більшість робочих професій будуть роботизовані. Тому, думаючи про майбутнє, орієнтуйтеся на професії, де зможете реалізувати креативний потенціал для того, щоб навіть бізнес-завдання вирішувати нестандартно, орієнтуючись на людський фактор.

Текст Б

- ⑥ Медичний маркетолог, молекулярний дієтолог, рециклінг-еколог, спеціаліст із навігації в умовах Арктики та дизайнер віртуальних світів. Усі ці слова — це не терміни із футуристичного блокбастеру, а цілком реальні професії уже найближчого майбутнього.
- ⑦ Швидкість змін у світі зростає шаленими темпами, а складність професійних задач невинно зростає. На початку 2000-х ми не чули таких слів, як хедхантер, менеджер соціальних мереж, CEO-оптимізатор тощо. Утім зараз це одні із найбільш необхідних спеціалістів, без яких не «живе» жоден бізнес.
- ⑧ І от знову, так само як і 20 років тому, ми чуємо нові, майже фантастичні слова та спеціальності, проте ще не зовсім розуміємо той необхідний набір софт та хард скілз, без яких не стати ані спеціалістом нової професії, ані фахівцем, який знатиме свою справу від А до Я та матиме справді високий гонорар. Але про все по порядку.
- ⑨ Уже в найближчі 15—20 років і в Україні, і в світі будуть затребувані зовсім нові спеціалісти, які не лише розбиратимуться у своїй галузі, а й матимуть крос-галузову спеціалізацію. Тому ми радимо не фокусуватися на одній професії, а розглянути одразу декілька й обрати спеціалізацію саме на перехресті галузей, бо за цим майбутнє. Мова йде про те, що спеціаліст повинен буде мати набір навичок та знань, що дадуть можливість знайти роботу на перетині галузей.

- 10 Наприклад, якщо людина має медичну або фармацевтичну освіту та непогано розуміється на IT, їй відкриваються нові горизонти і її з радістю забере до себе будь-який фармгігант на посаду біофармаколога, IT-генетика, клінічного біоінформатика, генетичного консультанта або мережевого лікаря. Тому якщо в майбутнього абітурієнта є кілька талантів, важливо подумати про те, чи зможе дитина стати крос-галузовим спеціалістом та не обмежувати її однією спеціальністю.
- 11 Важливі також надпрофесійні уміння та навички, які допоможуть завжди бути затребуваним спеціалістом, здійснювати перехід між різними галузями та підвищувати власну продуктивність та ефективність. До таких якостей можна зарахувати:
- системне мислення. Це вміння самостійно визначати складні задачі та вирішувати їх;
  - мультимовність, володіння кількома іноземними мовами;
  - френдлі-гнучкість як уміння знаходити спільну мову і працювати із колективом, окремими людьми та групами;
  - програмування IT-рішень, робота зі штучним інтелектом та вміння керувати складними автоматизованими комплексами;
  - уміння керувати проєктами та процесами, ставити задачі собі самостійно, без вказівок від вищого керівництва;
  - клієнтоорієнтованість;
  - стресостійкість, або вміння працювати в режимі швидкої зміни умов задач, уміння швидко приймати рішення, керувати та розподіляти свій час і ресурси;
  - креатив та естетичний смак, розуміння сучасних трендів та їх тонке відчуття.

Текст В

Знайомимося із сучасним світом професій

- 12 Цікавий та корисний челендж відеороликів #ХОЧЕШЗМОЖЕШDOIT, який знайомить нас зі світом сучасних професій, започатковано державною службою зайнятості за ініціативою Херсонської обласної служби зайнятості.
- 13 Відеоконтент розроблено та відзнято силами фахівців з профорієнтації регіональних служб зайнятості, аби показати найпривабливіші тонкощі кожної з професій та їхню унікальність.
- 14 Для тих, хто ще не визначився з майбутньою професією, або для тих, хто в сучасних умовах думає змінити рід свого заняття, така інформація зайвою точно не буде.
- 15 Основний меседж челенджу: «Людина, яка зацікавилась чимось, обов'язково зможе це зробити, потрібно тільки почати діяти, щось змінювати у своєму житті!»
- 16 Державна служба зайнятості бажає вам знайти себе у світі професій та отримати роботу, яка принесе задоволення!
- 17 Ми впевнені: якщо ХОЧЕШ, докладеш зусиль і ЗМОЖЕШ.
- 18 А коли визначишся з напрямом, ЗРОБИ ЦЕ!
- 19 Вже представлено більше 200 відеороликів за 119 професіями, зокрема це ролики про баристу, манікюрницю, поліцейського, ветеринара, швачку, піцайоло, пожежного-рятувальника та багато інших.
- 20 Переглянути відеоролики можна на ютуб-каналі за посиланням:

- 1 Спільною для ВСІХ текстів темою є
- А Аналіз сучасного українського ринку праці.
  - Б Вибір професії.
  - В Вимоги до сучасного спеціаліста.
  - Г Реклама відеоконтенту.

Коментар до виконання Правильний варіант **Б**, адже всі тексти роз'яснюють питання вибору професії. Натомість аналіз сучасного українського ринку праці запропоновано лише в *тексті А*, вимоги до сучасного спеціаліста розглянуто в *тексті Б*, реклама відеороликів — лише у *тексті В*.

- 2 Серед навичок, необхідних сучасному фахівцеві (*текст Б*) названі всі, ОКРІМ
- А уміння працювати в умовах емоційного напруження
  - Б ерудованість
  - В володіння кількома мовами
  - Г творчий підхід до виконання завдань

Коментар до виконання Правильний варіант **Б**: в абзаці 11 з-поміж якостей, потрібних сучасному фахівцеві, названі стресостійкість, або вміння працювати в режимі швидкої зміни умов задач, уміння швидко приймати рішення, керувати та розподіляти свій час і ресурси; мультимовність, володіння кількома іноземними мовами; креатив та естетичний смак, розуміння сучасних трендів та їх тонке відчуття. Про ерудованість не йдеться.

- 3 Назви професій майбутнього названо в текстах
- А А
  - Б Б
  - В В
  - Г в усіх текстах

Коментар до виконання Правильний варіант **Б**: у *текстах А* (абзац 19) і *В* (абзац 19) названо сучасні спеціальності та професії. Назви професій майбутнього є лише в *тексті Б* (абзац 6, 10).

- 4 Серед тенденцій останніх років на українському ринку праці (*текст А*), на думку Катерини Криворученко, є всі названі, ОКРІМ
- А уміння залучати в роботу інформаційні технології
  - Б професійні навички кількох спеціальностей
  - В уміння рекламувати свій товар
  - Г постійне підвищення рівня своєї кваліфікації

Коментар до виконання Правильний варіант **В**: в абзацах 3 і 4 наведено думку Катерини Криворученко щодо тенденцій останніх років на ринку праці в нашій країні. Серед них названо диджиталізацію, крос-функціональність і необхідність вчитися протягом усього життя. Про вміння рекламувати товар не йдеться.

- 5 Відповідно до інформації з текстів, правильними є всі твердження, ОКРІМ
- А Кожна людина може змінити професію, якщо вона цього хоче.
  - Б За офіційною статистикою, філологічні спеціальності на сьогодні затребувані в Україні.
  - В Стрімко зростає попит на спеціалістів, що мають навички кількох професій.
  - Г Багато наших спеціалістів їдуть за кордон.

Коментар до виконання Правильний варіант **Г**: твердження з варіанта А знаходимо в *тексті В* (абзац 15), з варіанта Б — у *тексті А* (абзац 1), з варіанта В — у *текстах А* (абзац 3) і *Б* (абзаци 9—10). Про роботу за кордоном не йдеться в жодному з текстів.

- 6 Доказом обґрунтованості думки Катерини Криворученко щодо неоднорідності ринку праці України є твердження про те, що
- А у великих містах зосереджено виробництво
  - Б кожен регіон має свої культурні особливості
  - В є мода на професії
  - Г представники різних регіонів мають схильність до конкретних професій

Коментар до виконання Правильний варіант **А**: в абзаці 2 *тексту А* читаємо: «Український ринок праці не є однорідним. Кількість пропозицій на певну спеціальність залежить від регіону. Легше та швидше молодим спеціалістам знайти роботу в містах-мільйонниках, де зосереджене виробництво та сформована розмаїта інфраструктура».

Завдання ввідкритої форми з короткою письмовою відповіддю

Зверніть увагу! Ці завдання є лише в сертифікаційній роботі з української мови та літератури.

МОВАХАКЕР Попри те, що це новий формат завдань, не варто їх боятися. Уважно читайте інструкцію до кожного, зіставляйте тексти й інфографіку, дотримуйтеся визначеного обсягу.

Завдання 7—9 стосуються попередніх текстів і передбачають надання відповіді у вигляді письмового висловлення обсягом, визначеним умовою кожного завдання. Виконуючи завдання, чітко дотримуйтеся умов до нього. Формулюйте відповіді лаконічно й грамотно, пам'ятаючи, що спосіб викладу може позначитися на Вашому результаті. За потреби робіть записи на відведених у зошиті рядках. Обов'язково запишіть свої відповіді у *бланк Б* у спеціально відведені в ньому місця.

- 7 Розгляньте наведену інфографіку.

У якому з текстів ця інфографіка була б доречною та хто і з якою метою міг би її використати? (2—3 речення)

Коментар до виконання У самому питанні кілька складників:

1. У якому з текстів ця інфографіка була б доречною?
2. Хто міг би її використати?
3. З якою метою міг би її використати?

Фактично відповідь на кожне питання й становитиме окреме речення. Відповідь на завдання може бути такою:

Ця інфографіка була б доречною в тексті А, адже саме в ньому йдеться про статистичні дані від МОН щодо найбільш популярних спеціальностей. Її міг би використати сам автор статті або Катерина Криворученко, яка коментує ситуацію щодо ринку праці в Україні. В обох випадках використання інфографіки зробило б обговорювані питання більш наочними.

- 8** В інтерв'ю Катерина Криворученко (текст А) відзначила, що через 10—20 років більшість робочих професій будуть роботизовані. Конкретизуйте відповідь, зазначивши можливі два варіанти таких професій, і обґрунтуйте свою думку. (3—4 речення)

Коментар до виконання Виконуючи це завдання, Ви маєте поміркувати над проблемою і запропонувати власний варіант. Головне — логічно пояснити вибір. Відповідь на завдання може бути такою:

Я вважаю, що в недалекому майбутньому зникне професія листоноші, адже світ переходить на спілкування та отримування новин через інтернет. Також поступово втрачає свою актуальність професія касира. Ми все частіше розраховуємося онлайн, а якщо треба отримати готівку, цю функцію добре виконує банкомат.

- 9** Розгляньте таблицю, у якій схарактеризовано тексти А, Б та В за низкою їхніх змістових і формальних ознак.

№ з/п	Ознака тексту	Текст А	Текст Б	Текст В
1	Наявність виразного експресивного забарвлення	+	–	+
2	Реклама продукту	+	–	–
3	Наявність елементів роздуму	+	+	–
4	Наведення конкретних фактів	+	+	–
5	Наявність поради	+	–	–

Які з-поміж ознак, на Вашу думку, визначено НЕПРАВИЛЬНО стосовно того чи того тексту? Укажіть щонайменше дві ознаки у форматі: «Неправильно визначено ознаку Х щодо тексту Y...», обґрунтувавши свою позицію щодо кожної з них. (4—5 речень)

Коментар до виконання Завдання варто виконувати в такій послідовності:

- ✓ уважно вдумайтеся в кожну позицію в таблиці,
- ✓ дайте своє трактування з кожного пункту,
- ✓ звірте Ваші дані із запропонованими в таблиці,
- ✓ запишіть загальні міркування,
- ✓ поясніть дві будь-які неправильно визначені в таблиці ознаки.

Відповідь на завдання може бути такою:

У запропонованій таблиці неправильно визначено такі ознаки: щодо тексту А — 1, 2; щодо тексту Б — 4, 5; щодо тексту В — 2, 4.

Помилково визначено пункт 4 (відсутність конкретних фактів) щодо тексту В. У ньому йдеться про конкретну ініціативу Херсонської обласної служби зайнятості — челендж відеороликів, що є конкретним фактом.

Неправильно визначено ознаку в пункті 5 (наявність поради) щодо тексту Б. В абзаці 5 автори дають конкретну пораду обирати професію на стику спеціальностей.

Завдання 256 Визначте мовні засоби зв'язку поданих речень.

- 1) О, не взискуй гіркого меду слави! Той мед недобрий, від кусючих бджіл (*Л. Костенко*).
- 2) Ну що б, здавалося, слова... Слова та голос — більш нічого. А серце б'ється-ожива, як їх почує!.. (*Т. Шевченко*).
- 3) Мова — втілення думки. Що багатша думка, то багатша мова. Любімо її, вивчаймо її, розвиваймо її. Борімося за красу мови, за правильність мови, за приступність мови, за багатство мови (*М. Рильський*).
- 4) Я завше там, де труд, де людно, де разом: думка й почуття. Бо чистоту творити трудно, без творчості — нема життя (*П. Тичина*).
- 5) Безсмертні всі: цей виховав дитину, той пісню написав, хоч і єдину, а той, що не зумів цього зробити, коло дороги посадив ялину. Безсмертя виростає не з могили — воно встає з колиски до вікна, в житті його велика таїна (*Д. Павличко*).
- 6) Так ніхто не кохав. Через тисячі літ лиш приходить подібне кохання (*В. Сосюра*).

Як на ЗНО

Завдання 1—5 стосуються речень, що первісно, за іншого порядку їх, становили зв'язний текст. Прочитайте речення й виконайте завдання до них.

- ◆ Поміркуйте самі: якщо ви маєте цікаву ідею й нікому про неї не розповідаєте, вона помирає; щоб ідея жила, треба її просувати, продавати, рекламувати.
  - △ Ми доволі часто нарікаємо на нав'язливу рекламу, не довіряємо розпіареній інформації.
  - Отже маємо очевидний факт: якщо ви щось створили й нікому про це не розказали, то в результаті ви нічого не зробили для світу.
  - ▽ Але є зворотній бік справи: саме реклама дозволяє дізнатися про цікаві новинки, заходи, книги.
  - Це стосується не лише товарів — рекламувати варто твори мистецтва, наукові винаходи, освітні курси, рецепти тощо.
- 1 Зміст первісного тексту буде відновлено, якщо речення розташувати в послідовності, запропонованій у рядку

- А △ ○ □ ▽ ◆
 Б △ ◆ ▽ □ ○
 В △ ▽ ◆ □ ○
 Г △ □ ◆ ○ ▽
 Д △ ○ ◆ □ ▽

2 Вставним словом ускладнене речення, позначене

а

б

в

г

д

3 Пунктуаційну помилку допущено в реченні, позначеному

а

б

в

г

д

4 Складними з різними видами зв'язку є обидва речення, позначені

а

б

в

г

д

5 Дієслово у формі наказового способу є в реченні, позначеному

а

б

в

г

д

Текст А

«Не будьте калькою»: чи працює в Україні авторське право?

Катя Пташка

① — Мені колега порадив фільм. Може, сходимо в кінотеатр?

— Та ні, краще вдома.

Або ж:

— У «Бумбоксу» вийшов новий альбом.

Треба послухати у Google Play.

— Навіщо? Незабаром і так з'явиться у вільному доступі.

② Це типові думки українців, які не усвідомлюють, скільки сил і витримки вартує команді створити хороший продукт. Авторське право в Україні до недавнього часу було лише співзвуччям слів. Юридично існував закон, який мав регулювати, захищати, відстоювати права автора. Але фактично в Україні він не працював.

Боротьба за авторське право в Україні лише почалась. Фото: medium.com

③ Українці лише почали звикати, що за книги, пісні, фільми треба платити. Таку думку висловив в інтерв'ю «Українському інтересу» соліст гурту «Kozak System» **Іван Леньо**. «Коли ти приходиш у магазин, то без грошей тобі нічого не продадуть. Є багато професій, які виробляють інтелектуальний продукт. Якщо ти працюєш тільки музикантом, то маєш за щось жити. Якщо хтось вкраде в тебе твою творчість чи “позичить” без платні, то ти залишишся без “шматка хліба”», — розповів фронтмен колективу.

④ З ним погодилася й поетеса **Анастасія Дмитрук**: «У нас чомусь вважається, якщо твій твір використали, це вже найбільша винагорода автору». Зокрема, її вірш «Нікогда мы не будем братьями» під час Майдану телевізійники часто брали без дозволу. Водночас авторка зазначила, що в прогресивних країнах за це виплачують гонорар і всі працюють через контракти. «У цьому питанні нам є куди розвиватися і куди рости. Якщо в нашій країні не працюють суди, то як протидіяти? Це наче змагатися з вітряками», — додала поетеса.

⑤ Щодо «крадіжок» своїх робіт соліст гурту «Бумбокс» **Андрій Хливнюк** сказав, що наразі з цим не стикався. «Якщо комусь спаде на думку використати щось із наших записів, оригінально це трансформувати й зробити з цього іншу музику, то будь ласка. Але це має вийти цікавіше, ніж оригінал. Не будьте калькою, створюйте своє. Так, власне, народжуються стилі», — заявив співак.

⑥ Голова Держкіно **Пилип Ілленко** поділився з нами думками і зазначив, що в Україні проблему авторського права можна розділити на два аспекти: законодавство і практика його застосування. «На жаль, в Україні зараз процвітає аудіовізуальне піратство. Тому в країні фактично відсутній ринок онлайн-кінотеатрів, що значно б'є по українському кінематографу, а також деформує правила роботи на ринку. Повноцінний розвиток креативних індустрій без повного подолання піратства неможливий», — сказав він.

Україна — у переліку країн з найбільшим рівнем піратства

Україна потрапила до переліку країн, де розвинуте піратство.

- 7 Про це йдеться у звіті щодо захисту прав інтелектуальної власності у світі, який Європейська комісія опублікувала напередодні 2020 року, інформує ініціатива «Чисте небо».
- 8 Найбільше порушень прав інтелектуальної власності відбувається в Китаї. Цій країні присвоєний пріоритет №1. Україна потрапила до списку країн з пріоритетом №2 разом з Індією, Туреччиною, Індонезією і Росією. Таку саму позицію Україна займала в минулорічному звіті ЄС.
- 9 Пріоритет №2 свідчить про «серйозні системні проблеми в галузі охорони й захисту прав інтелектуальної власності, нанесення значної шкоди бізнесу ЄС, порівняно з попереднім роком прогрес відсутній або мінімальний».
- 10 Найбільш проблемними моментами по Україні у звіті названі такі:
  - крадіжка контенту в інтернеті та в супутниковому мовленні;
  - відсутність ефективної системи захисту патентів і даних у фармакологічному бізнесі і у сфері засобів захисту рослин;
  - проблеми з функціонуванням системи колективного управління правами, що справляє негативний вплив на креативну галузь.
- 11 Позитивною подією у звіті названо ухвалення в травні 2018 року Закону №2415 «Про Організацію колективного управління правами». А от законодавство у сфері онлайн-піратства названо слабким і таким, що призводить до появи нових сайтів з краденим контентом.
- 12 Директорка Громадської спілки «Чисте небо» Катерина Федорова вважає, що основною проблемою для аудіовізуальної сфери в Україні залишається бездіяльність зарубіжних правовласників, чий контент користується неабиякою популярністю і дає можливість «піратам» добре на ньому заробляти.

Текст В

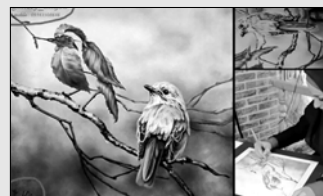
Унікальні полотна Олега Шупляка з Бережан копіюють і видають за свої в різних країнах: від Росії до арабського світу

Художник з Тернопільщини шукає подробиць своїх картин

- 13 Недавно «Наш ДЕНЬ» писав про те, що художник створює скульптури, які оживають на очах. Коли проходиш повз них, здається, що зображення рухається.

- 14 Незвичайні скульптури швидко завоювали популярність, як раніше — картини **Олега Шупляка**, які він називає слов'янським словом «двовзори». Ці полотна особливі своїми прихованими образами: вдивляючись у традиційний пейзаж, раптом виявляєш, що хатини — це очі людини, а пагорби перетворюються на брови. І ось уже бачиш перед собою портрет або зовсім іншу картину. За фігурою дівчини з книжкою — голову Сальвадора Далі, за осінніми листками — пташку, а за солом'яними стріхами та маленьким пастушком — обличчя Тараса Шевченка.
- 15 Про талановитого митця писали українські та світові ЗМІ, публікували двовзори у Китаї та Індії. Його роботами захоплюються як у європейських країнах, так і в Японії та Кореї. Однак, недавно Олег Шупляк почав відчувати і зворотний бік слави. Його картинами не лише захоплюються люди у різних країнах світу, є й такі, що видають їх за свої, підробляють і продають.
- 16 Крадіжки стали настільки частими, що художник створив альбом своїх картин, привласнених іншими. Фотографії полотен збирає й публікує на сторінці у фейсбуці.
- 17 — *Вирішив створити альбом-колекцію копій, підробок та інтерпретацій моїх робіт, а також втілення їх у різних матеріалах і техниках. Буду вдячний усім, хто приєднається до розширення цієї колекції,* — каже художник.
- 18 Одна зі світлин, на якій зображена підробка, зроблена в Росії, у місті Шахти Ростовської області. Як видно зі знімку, на одному з розважальних закладів розміщене фото картини — однієї з найвідоміших його авторства. На ній зашифрований портрет українського Кобзаря — Тараса Шевченка. Однак автор вказаний інший — «Посконной А.В.».
- 19 На іншому фото з мережі — дівчина, вдягнена за східною традицією, наносить останній штрих на картину. Полотно — точна копія ще однієї роботи Олега Шупляка: птахів, силуети яких «складаються» з листочків на гілках дерева. На фотографії вказана галерея й номер телефону, за яким, схоже, можна домовитися про купівлю підробки.
- 20 — *Араби підійшли до піратського тиражування моїх робіт професійно і зі знанням справи,* — іронізує художник. — *Налагодили конвеєрне виробництво, широко розрекламували. Забули тільки про такі дрібнички, як авторське право. Дивлячись на такий розмах, мені навіть якось незручно лізти до зайнятих людей з нагадуванням про таку дурничку, як порушення авторських прав. Шкода тільки обманутих покупців.*
- 21 Публікаціями фактів підробок, каже художник, він хоче попередити як людей, які планують щось придбати, так і тих, у кого нечесні наміри.
- 22 А от інтерпретації своїх робіт іншими авторами Олег Шупляк збирає з цікавості, а деякими захоплюється. Серед них — торт і малюнок на обличчі із зображенням його картин й навіть татування — із пташкою з листя.
- 23 — *Після масштабів арабських піратів — це тату виглядає так мило, що аж на сльозу пробиває. Шкода тільки, що зреалізовано тільки фрагмент картини. Ну, але власника можна зрозуміти і пробачити — кожен “штрих” він відчув на своїй шкірі у буквальному значенні,* — жартує художник.

- 6** Спільною для ВСІХ текстів темою є
- А** Рівень піратства у світі.
  - Б** Огляд кричущих випадків піратства.
  - В** Порухення прав інтелектуальної власності.
  - Г** Проблеми піратства в Україні.
- 7** Негативні наслідки піратства (*текст А*) НЕ ВІДЗНАЧАЄ
- А** І. Леньо
  - Б** А. Дмитрук
  - В** А. Хливнюк
  - Г** П. Ілленко
- 8** Відповідно до інформації з текстів, правильними є всі твердження, ОКРІМ
- А** В Україні відзначено найбільшу кількість порушень прав інтелектуальної власності у світі.
  - Б** Відомі випадки калькування творів українських митців за кордоном.
  - В** Українське законодавство у сфері онлайн-піратства не є ефективним.
  - Г** Україна потрапила до п'ятірки країн з найбільшим рівнем піратства.
- 9** Про проблеми піратського запозичення своїх робіт (*текст В*) Олег Шупляк висловлюється
- А** з обуренням
  - Б** роздратовано
  - В** іронічно
  - Г** байдуже
- 10** Відповідно до інформації з текстів, причинами піратства в Україні є всі названі, ОКРІМ
- А** Висока ціна ліцензованої продукції.
  - Б** Несвідома позиція українських споживачів.
  - В** Відсутність належної реакції зарубіжних правовласників на порушення прав інтелектуальної власності.
  - Г** Недосконала нормативно-правова база у сфері захисту прав інтелектуальної власності.
- 11** У текстах ідеться про проблеми незаконних запозичень у всіх названих галузях, ОКРІМ
- А** кіноіндустрія
  - Б** наука
  - В** музика
  - Г** художнє мистецтво

**Завдання відкритої форми
з короткою письмовою відповіддю**

Завдання 12—14 стосуються попередніх текстів і передбачають надання відповіді у вигляді письмового висловлення обсягом, визначеним умовою кожного завдання. Виконуючи завдання, чітко дотримуйтеся умов до нього. Формулюйте відповіді лаконічно й грамотно, пам'ятаючи, що спосіб викладу може позначитися на Вашому результаті. За потреби робіть записи на відведених у зошиті рядках. Обов'язково запишіть свої відповіді у бланк Б у спеціально відведені в ньому місця.

12 Розгляньте наведену інфографіку.

У якому з текстів ця інфографіка була б доречною та хто і з якою метою міг би її використати? (2—3 речення)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

- 13** Розмірковуючи про проблеми піратства в Україні, фронтмен колективу «Kozak System» Іван Леньо (текст А) зазначив: «Якщо хтось вкраде в тебе твою творчість чи “позичить” без платні, то ти залишишся без “шматка хліба”».

Поясніть думку музиканта, покликаючись на текст. (3–4 речення)

- 14** Розгляньте ілюстрацію.

Позицію кого з опитаних у текстах А, Б та В, на Вашу думку, вона унаочнює? Поясніть свій вибір, покликаючись до відповідних текстів. (3—4 речення)

Коментарі щодо основних змін у правописі (за редакцією 2019 року)

Важливо! Впровадження нової редакції правопису триватиме впродовж п'яти років, тому **до тестового зошита на ЗНО 2022 року НЕ будуть включені завдання, що перевіряють знання правил, які зазнали змін.** У власному висловленні вважатиметься нормативним написання як за новою, так і за старою редакцією правопису.

ЗМІНИ БЕЗ ВАРІАНТІВ

1. Написання слів з *пів*

ЯК БУЛО	ЯК СТАЛО
Загальні назви з частиною <i>пів</i> писали разом, власні — через дефіс , у фразах для визначення часу — окремо : • <i>півміста</i>, • <i>пів-Харкова</i>, • <i>пів на сьому</i>	Окремо із числівником <i>пів</i> пишемо всі іменники у формі родового відмінка, а також фрази для визначення часу: • <i>пів міста</i>, • <i>пів Харкова</i>, • <i>пів на сьому</i> Разом із <i>пів</i> пишемо складні іменники, якщо <i>пів</i> становить єдине поняття з іменником і не виражає значення половини: • <i>півзахист</i>, • <i>півкуля</i>, • <i>півоберт</i>, • <i>півострів</i>
Чому? З метою спростити правопис. Порівняйте: за старою редакцією правопису писали <i>півогірка</i> , <i>пів'яблука</i> , <i>пів-України</i> , <i>пів на першу</i> ; за новою однотипно — <i>пів огірка</i> , <i>пів яблука</i> , <i>пів України</i> , <i>пів на першу</i>	

2. Правопис складних слів

ЯК БУЛО	ЯК СТАЛО
Слова з іншомовними частинами <i>міні-</i> , <i>мігі-</i> , <i>максі-</i> , <i>віце-</i> , <i>екс-</i> , <i>лейб-</i> , <i>обер-</i> , <i>прем'єр-</i> писали через дефіс : • <i>міні-футбол</i>, • <i>максі-спідниця</i>, • <i>мігі-мода</i>, • <i>лейб-медик</i>, • <i>віце-президент</i>, • <i>екс-чемпіон</i>, • <i>обер-лейтенант</i>	Разом пишемо складні слова з іншомовними частинами, у тому числі <i>міні-</i>, <i>мігі-</i>, <i>максі-</i>, <i>віце-</i>, <i>екс-</i>, <i>лейб-</i>, <i>обер-</i>: • <i>мініфутбол</i>, • <i>максіспідниця</i>, • <i>мігімода</i>, • <i>лейбмедик</i>, • <i>віцепрезидент</i>, • <i>ексчемпіон</i>, • <i>оберлейтенант</i>
Чому? Аби спростити правопис, адже однотипні за способом творення слова писали по-різному: <i>супермаркет</i> і <i>міні-маркет</i> , <i>міліметр</i> і <i>міні-диск</i> , <i>макроекономіка</i> і <i>максі-знижки</i> . Зараз усі пишемо разом	
ЯК БУЛО	ЯК СТАЛО
Слово <i>свят-вечір</i> писали через дефіс і з малої літери	Слово <i>Святовечір</i> пишемо разом і з великої літери
Чому? З метою уніфікувати правопис: написання разом за правилом правопису складноскорочених слів, з великої літери — за правилом правопису назв релігійних свят і окремих днів, що їх стосуються	

3. Правопис слів іншомовного походження

ЯК БУЛО	ЯК СТАЛО
Слова <i>проект, проєкція</i> та похідні писали з літерою <i>е</i>	Слова <i>прое́кт, проє́кція</i> та похідні пишемо з літерою <i>є</i>
Чому? З метою уніфікувати правопис: тепер слова з латинським коренем <i>-ject-</i> пишемо однотипно , тобто з <i>є</i> : <i>ін'єкція, траєкторія, об'єкт, проєкція</i>	
ЯК БУЛО	ЯК СТАЛО
• <i>фойє,</i> • <i>Гойя,</i> • <i>Савойя,</i> • <i>Фейєрбах</i>	• <i>фоє,</i> • <i>Гоя,</i> • <i>Савоя,</i> • <i>Феєрбах</i>
Чому? З метою спростити правопис: скасовані винятки	

4. Правопис деяких закінчень і суфіксів

ЯК БУЛО	ЯК СТАЛО
• <i>Олегу</i> (кличний відмінок)	• <i>Олеже</i> й <i>Олегу</i> (кличний відмінок)
Чому? Відновлена давня форма кличного відмінка, типова для української мови (як <i>друже</i>)	
ЯК БУЛО	ЯК СТАЛО
• <i>Ігоре</i> (кличний відмінок), • <i>Ігорович</i>	• <i>Ігорю</i> (кличний відмінок), • <i>Ігорьович</i>
Чому? З метою уніфікувати правопис: ім'я <i>Ігор</i> належить до іменників м'якої групи, тому закінчення кличного відмінка та творення імені по батькові уточнено відповідно до типу	
ЯК БУЛО	ЯК СТАЛО
Слово <i>священик</i> було винятком, і його треба було писати з однією літерою <i>н</i>	Слово <i>священник</i> пишемо з двома літерами — <i>нн</i>
Чому? З метою спростити й уніфікувати правопис: за новою редакцією <i>священний</i> — <i>священник</i> , аналогічно до <i>письменник</i>	

5. Правопис власних назв

ЯК БУЛО	ЯК СТАЛО
Назви історичних подій, епох, війн, революцій, знаменних дат і т. ін. писали з великої літери	Уточнено: у назвах державних свят України з великої літери пишемо всі слова: • <i>День Незалежності України,</i> • <i>День Соборності України,</i> • <i>День Конституції України</i>
Чому? Реакція на сучасну мовну практику	
ЯК БУЛО	ЯК СТАЛО
З великої літери в лапках писали назви видів транспорту, пов'язані з найменуваннями моделі, заводу, фірми, що їх виготовляють: • <i>автомобіль «Фольксваген»,</i> • <i>літак «Боїнг 777»</i>	Назви виробничих марок технічних виробів беремо в лапки і пишемо з великої букви : • <i>автомобіль «Фольксваген»,</i> • <i>літак «Боїнг 777»</i> Назви самих виробів беремо в лапки і пишемо з малої літери : • <i>«фольксваген»,</i> • <i>«боїнг»</i>
Чому? Реакція на сучасну мовну практику	

ЯК БУЛО	ЯК СТАЛО
Назви релігійних понять завжди писали з великої літери: • Бог, • Бог зна коли	В усталених розмовних словосполученнях, які передають емоційну оцінку, слова <i>Бог, Господь</i> та ін. пишемо з малої букви: • бог зна що (невідомо що), • бог зна коли (невідомо коли), • бог з ним (з тобою) (вживається на знак згоди, примирення, прощення та ін.) З малої букви пишемо також вигуки <i>боже, господи, їй-богу, господи боже мій, боже збав</i>, крім випадків, коли слова <i>Боже, Господи</i> є звертанням
Чому? В усталених словосполученнях, а також у функції вигуків слово <i>Бог</i> змінює значення, не є власною назвою	

ВАРІАНТИ

(правопис допускає існування орфографічних варіантів)

1. Правопис деяких закінчень і суфіксів

ЯК БУЛО	ЯК СТАЛО
Усі прості назви населених пунктів, що є іменниками чоловічого роду другої відміни, у родовому відмінку однини мали закінчення -а/-я: • Амстердама, • Лондона, • Чорнобиля	Деякі прості назви населених пунктів, що є іменниками чоловічого роду II відміни, у родовому відмінку однини мають варіантне закінчення -а/-я чи -у/-ю: • Амстердама/Амстердаму, • Лондона/Лондону, • Чорнобиля/Чорнобилю
Чому? Реакція на сучасну мовну практику	

ЯК БУЛО	ЯК СТАЛО
Усі іменники жіночого роду на приголосний у родовому відмінку однини мали закінчення -і: • гідності, • радості, • незалежності, • крові, • любові, • осені, • Русі	Іменники жіночого роду на -ть після приголосного, а також слова <i>кров, любов, осінь, сіль, Русь, Білорусь</i> у родовому відмінку однини можуть мати варіанти закінчення -і та -у: • гідності і гідности, • радості і радости, • незалежності і незалежности, • крові і крови, • любові і любви, • осені і осени, • Русі і Руси.
Чому? Закінчення -у вмотивовано історією розвитку української мови та було нормою в правописній системі початку ХХ століття, тобто до її тотальної русифікації	

2. Уживання *и/і* на початку слова

ЯК БУЛО	ЯК СТАЛО
На початку всіх слів писали і: • ірій, • ірод	Деякі слова мають варіанти з голосним и на початку: • ірій і ирій, • ірод і ирод (дуже жорстока людина)
Чому? За нормами української орфоєпії, у наголошеній позиції на початку слова вимовляємо звук [и]	

3. Правопис слів іншомовного походження

ЯК БУЛО	ЯК СТАЛО
Буквосполучення <i>th</i> передавали так, як це було узвичаєно в українській мові для певного слова: • то літерою <i>ф</i> (ефір, кафедра, логарифм, міф), • то літерою <i>т</i> (бібліотека, театр, теорія, ортопед)	Буквосполучення <i>th</i> у словах грецького походження передаємо звичайно буквою <i>т</i>, але в словах, узвичаєних в українській мові з літерою <i>ф</i>, допускається орфографічна варіантність: • ефір і етер, • кафедра і катедра, • логарифм і логаритм, • міф, міфологія і міт, мітологія
Чому? З метою уніфікувати правопис запозичень	
ЯК БУЛО	ЯК СТАЛО
У запозичених словах буквосполучення <i>au</i> передавали так, як було узвичаєно в українській мові для певного слова: • аудієнція, • лауреат, • аудиторія, • пауза; але • авторитет, • автомобіль, • автор	У словах, що походять із давньогрецької та латинської мов, буквосполучення <i>au</i> звичайно передаємо літерами <i>ав</i> (автобіографія, лавра), але в словах, узвичаєних в українській мові з літерами <i>ау</i>, допускається орфографічна варіантність: • аудієнція і авдієнція, • лауреат і лавреат, • аудиторія і авдиторія, • пауза і павза
Чому? З метою уніфікувати правопис запозичень	

НОВОВВЕДЕННЯ, зумовлені змінами в соціумі та потребами оформлення сучасних документів

1. Суфікси на позначення осіб жіночої статі

ЯК БУЛО	ЯК СТАЛО
Іменники на позначення назв осіб за професією та родом діяльності мали переважно форму чоловічого роду: • дизайнер, • директор, • редактор, • верстальник, • філолог, • диакон	Назви осіб жіночої статі за професією та родом діяльності утворюються за допомогою суфіксів <i>-к-, -иц-(я), -ин-(я), -ес-</i> відповідних іменників чоловічого роду: • дизайнерка, • директорка, • редакторка, • верстальниця, • філологіня • диаконеса
Чому? У сучасному суспільстві жінки займають активну позицію, обіймають посади нарівні з чоловіками	

2. Правопис власних назв

ЯК БУЛО	ЯК СТАЛО
Правила написання назв інтернет-сервісів не були зафіксовані в правописі	Назви сайтів та інших інтернет-сервісів без родового слова пишемо з малої літери (з обов'язковим відмінюванням), назви сайтів з родовим словом пишемо з великої літери та в лапках: • фейсбук/мережа «Фейсбук», • вайбер/система обміну повідомленнями «Вайбер»
Чому? Зумовлено потребами сучасного мовлення	

Зміст

Фонетика. Графіка

Заняття 37. Фонетика. Графіка	3
Фонетика як розділ науки про мову	3
Характеристика приголосних звуків	4
Графіка як розділ науки про мову	5
Співвідношення між буквами та звуками в українській мові. Фонетична транскрипція	6
Заняття 38. Орфоепія	10
Орфоепія як розділ науки про мову	10
Правила вимови голосних звуків в українській мові ..	10
Правила вимови приголосних звуків в українській мові	10
Спрощення в групах приголосних	11
Основні випадки уподібнення приголосних	12
Заняття 39. Наголос. Склад	16
Наголос	16
Складні випадки наголошування слів	17
Склад	18
Правила переносу слів із рядка в рядок	18
Технічні правила переносу	19

Орфографія

Заняття 40. Орфографія.	
Правопис літер на позначення голосних.	
Чергування голосних	22
Орфографія як розділ науки про мову	22
Правопис літер, що позначають ненаголошені голосні [e], [i], [o]	23
Поняття про чергування звуків	24
Найпоширеніші випадки чергування голосних	24
Заняття 41. Чергування приголосних.	
Основні випадки чергування у//в, і//й, з//зі//із	28
Найпоширеніші випадки чергування приголосних ..	28
Основні випадки чергування у//в, і//й, з//зі//із ..	29
Заняття 42. Зміни приголосних при словотворенні	33
Зміни приголосних при творенні прикметників та іменників за допомогою суфіксів -ськ-, -ств-	33
Зміни приголосних при творенні ступенів порівняння прикметників	34
Зміни приголосних при творенні іменників за допомогою суфікса -ин-	34
Заняття 43. Подвоєння букв на позначення приголосних	37
Подвоєння букв на позначення збігу однакових приголосних	37

Подвоєння букв на позначення подовжених м'яких приголосних	38

Заняття 44. Сполучення йО, вО.

Уживання м'якого знака та апострофа	42
Сполучення йО, вО	42
Правила вживання м'якого знака	43
Правила вживання апострофа	46

Заняття 45. Правопис префіксів і суфіксів

Правопис голосних у префіксах	50
Правопис приголосних у префіксах	51
Правопис суфіксів	52

Заняття 46. Правопис великої літери

Правила вживання великої літери у власних назвах	56
Лapки у власних назвах	59

Заняття 47. Правопис слів іншомовного

походження	64
Ознаки слів іншомовного походження	64
Правопис голосних у словах іншомовного походження	64
Уживання м'якого знака й апострофа у словах іншомовного походження	65
Подвоєння букв на позначення приголосних у словах іншомовного походження	66

Заняття 48. Правопис складних

і складноскорочених слів	70
Написання складних слів разом, з дефісом, окремо ..	70
Правопис складноскорочених слів	72

Стилістика

Заняття 49. Стилi сучасної української мови.

Власне висловлення	75
Стилi сучасної української мови. Загальна характеристика	75
Стильові різновиди сучасної української мови	75
Вимоги до написання власного висловлення	78

Розвиток мовлення

Заняття 50. Читання й аналіз тексту	93
Текст, тема, основна думка. Теоретичний мінімум	93
Мовні засоби зв'язку речень у тексті	93
Робота з деформованим текстом	94
Читання й аналіз тексту. Типи завдань до тексту	95

ДОДАТОК

<i>Коментарі щодо основних змін у правописі (за редакцією 2019 року)</i>	109

Комплект для підготовки до ЗНО з української мови та літератури

Увесь обсяг матеріалу для досягнення високих результатів ЗНО з української мови та літератури

або

Для зручності користування матеріал розподілено на три частини

або

Усі художні твори з коментарями й інтерактивними завданнями. Застосовуються спеціальні техніки запам'ятовування

Тестові зошити: найновіші завдання, бланки, ключі

Завдання для відпрацювання навичок читання й аналізу текстів

Отримай онлайн-консультацію авторів:

ISBN 978-617-09-5738-2

ВИДАВНИЦТВО
РАНОК

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНА ЛІТЕРАТУРА
УСІ КНИГИ ТУТ!

🌐 ranok.com.ua
✉ e-ranok.com.ua
✉ pochta@ranok.com.ua
☎ (057) 727-70-90

